

Integrativni plan društveno-ekonomskog razvoja

Banat 2005 - 2007

Ova publikacija izdata je uz podršku Evropske agencije za rekonstrukciju. Sadržaj strategije odražava mišljenje lokalnih aktera- članova radnih grupa i konsultanata RSEDP projekta i ne predstavlja zvanične stavove Evropske agencije za rekonstrukciju

Projekat finansira EU a njime upravlja Evropska agencija za rekonstrukciju

Integrativni plan društveno-ekonomskog razvoja

I Lokalni karakter – Planovi su nastali na teritoriji 3 regiona – Banatu, Centralnoj i Južnoj Srbiji

II Tehnička podrška - RSEDP

III RSEDP ističe donatore i agencije koji su učestvovali u procesu kreiranja Integrativnih planova društveno-ekonomskog razvoja

- Južna Srbija: UNDP, CHF International/Serbia, USAID SEDP
- Centralna Srbija: UNOPS, ACDI/VOCA, Južno Moravski region Republike Češke
- Banat: ADF

IV Integrativni planovi društveno-ekonomskog razvoja su u saglasnosti sa regionalnim strategijama:

- **Južna Srbija: Vizija prosperiteta**

Prosperitet i stabilnost Južne Srbije kroz obrazovanje, inovaciju i saradnju – vizija stanovnika Pčinjskog i Jablaničkog okruga, potvrđena na Konferenciji u Vranju, 2005 godine.

- **Integrativni regionalni razvojni plan Autonomne pokrajine Vojvodine**

V Integracija različitih strategija na nacionalnom nivou, u saglasnosti sa pristupom baziranim na razumevanju lokalnih potreba, predstavlja kamen temeljac Integrativnih planova društveno-ekonomskog razvoja.

- **Strategija za smanjenje siromaštva (u nastavku: SSS)**

Nacionalna inicijativa pod pokroviteljstvom Vlade Republike Srbije sa ciljem da se siromaštvo u Srbiji prepolovi do 2010, a koja se implementira kroz sledeće strateške smernice:

- o Dinamičan privredni rast i razvoj koji omogućava otvaranje novih radnih mesta i povećanje zarada kroz razvoj snažnijeg i konkurentnijeg privrednog sektora;
- o Sprečavanje novog siromaštva kao posledica restrukturiranja privrede i privatizacije preduzeća, osposobljavanjem viškova zaposlenih da iskoriste nove mogućnosti zapošljavanja u reformisanoj srpskoj privredi;
- o Efikasna primena postojećih i definisanje novih programa, mera i aktivnosti usmerenih na najsiromašnije i socijalno ugrožene grupe, posebno u najmanje razvijenim područjima.

Implementacija Strategije za smanjenje siromaštva počiva na sledećim principima:

- Napori usmereni na smanjenje siromaštva predstavljaju integralni deo redovnih aktivnosti svih učesnika u implementaciji SSS (resornih ministarstava, centralnih vladinih institucija i tela, kao i lokalnih vlasti) na osnovu novog mandata i odgovornosti.
- Pripisivanje odgovornosti za implementaciju SSS u Srbiji: u procesu implementacije, praćenja i evaluacije se omogućava i ohrabruje aktivno učešće civilnog društva, privatnog sektora i predstavnika socijalno ugroženih i marginalizovanih grupa.
- Povezivanje implementacije SSS i procesa evropskih integracija: Neophodno je osigurati efektivnu integraciju i konsolidaciju ova dva procesa, kao dva glavna razvojna prioriteta Srbije, sa relevantnim sektorskim strategijama.
- Implementacija na lokalnom nivou: Učešće lokalnih institucija i nevladinog sektora u implementaciji SSS jedan je od preduslova njenog uspeha i u skladu je sa ciljevima refome državne uprave i procesa decentralizacije.
- Partnerstvo: Jačanjem partnerskih odnosa između učesnika u procesu implementacije osigurava se komplementarnost i maksimalno uvećanje rezultata svih aktivnosti.

- **Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u Republici Srbiji (2003-2008)**
- **Nacionalna strategija zapošljavanja (2005-2010)**

VI Dobra volja i poverenje izgrađeno tokom kreiranja Integrativnih planova društveno-ekonomskog razvoja biće od fundamentalnog značaja za uspeh aktivnosti i rezultate Operativnih planova.

S A D R Ź A J

1. Ciljevi, principi i učesnici teritorijalne politike razvoja.....	4
1.1. Plan i perspektiva integracije Republike Srbije u EU	4
1.2. Pravna osnova	5
1.3. Pristup zasnovan na partnerstvu.....	7
1.4. Komponente Plana	8
2. Situaciona analiza.....	9
2.1. Kvantitativna analiza.....	9
2.1.1. Geografija, demografija, tržište radne snage.....	9
2.1.1.2. Demografija.....	11
2.1.2. Infrastruktura.....	19
2.1.3. Pregled privrede	35
2.1.4. Poljoprivreda i ruralni razvoj	52
2.1.5 Industrija	65
2.1.5.1. Industrijska infrastruktura	65
2.1.6. Sektor Usluga	67
2.1.7. Turizam	72
2.1.8. Socijalni faktori.....	78
2.2. SWOT analiza	88
3. Opšti i posebni ciljevi; strategija (Usaglašenost sa nacionalnim politikama i politikama EU).....	92
3.1. Dugoročni cilj. Opšti i posebni ciljevi u vremenu perspektive (kratkoročnog-trogodišnjeg) Plana.....	92
4. Tematske oblasti, prioriteti, pod-prioriteti, mere	99
4.1. Infrastruktura.....	100
4.2. Poljoprivreda i ruralni razvoj	103
4.3. Industrija , Servisi , Razvoj MSP	108
4.4. Turizam	111
4.5. Društvene delatnosti i razvoj ljudskih resursa	116
4.6. Finansijski pokazatelji.....	122

1. Ciljevi, principi i učesnici teritorijalne politike razvoja

Ključne teme:

- Teritorijalni razvoj i integracija u Evropsku uniju
- Obrazloženje i cilj evropske regionalne i kohezione politike
- Ustavno uređenje Zajednice država Srbije i Crne Gore teritorijalne organizacije
- Definisane opštine i grada u pravnom sistemu Republike Srbije
- Institucionalni okvir za teritorijalni razvoj u Republici Srbiji
- Partnerstvo u pripremi Plana
- Komponente Plana

1.1. Plan i perspektiva integracije Republike Srbije u EU

Integrativni plan društveno-ekonomskog razvoja za tri okruga Banata je nastao u perspektivi pristupanja republike Srbije EU. Metodologija elaboracije Plana, principi i pravila za njegovo sprovođenje, kreirani su u saglasnosti sa *Regionalnom i kohezivnom politikom EU*, imajući u vidu razvoj i reformu Unije koja je u toku. Poslednje proširenje naglašava ključnu ulogu ovakve politike zbog nagle promene proporcije stanovništva, budući da veliki deo novopridošlih potiče sa područja gde se BNP po glavi stanovnika, standard života, infrastruktura i struktura ekonomije značajno razlikuju od EU proseka. Sa sporadičnim izuzecima – Republika Kipar, Praški region Republike Češke i region Bratislave u Slovačkoj, na celokupnoj teritoriji proširene Unije, BNP u velikoj meri zaostaje za EU-15 prosekom i, sa izuzetkom Slovenije i Közép Magyarországnak u Mađarskoj, je daleko ispod tradicionalno manje razvijenih delova Unije (‘Mediterranski pojas). Dalja širenja kao što je pred-pripajanje (Bugarska, Rumunija), kandidati (Hrvatska, Turska) i pridružene zemlje (Makedonija) će obuhvatiti čak i manje razvijene regione i dodatno povećati važnost Regionalne i kohezione politike. Širenje prema preostalim državama zapadnog Balkana, uključujući Srbiju, je takođe u planu. Usaglašavanje legalnog okvira, principa i alata regionalne politike razvoja sa evropskim standardom je prekretnica u procesu pripajanja novih zemalja, a regionalna i kohezivna politika esencijalno poglavlje u budućim relevantnim pregovorima.

Glavni ciljevi nove EU Regionalne i kohezione politike, kao što se vidi iz pregovora o reformi su:

- A. Garancija uticaja kohezione politike na konkurentnost regiona koji zaostaju.
- B. Garancija visokog kvaliteta, visokog kredibiliteta i širokog konsenzusa.

Ovi ciljevi su međusobno usaglašeni.

A.

Nova evropska kohezivna politika ima za cilj povećanje *konkurentnosti* regiona putem podrške politici boljeg iskorišćenja potencijala – prirodnih, kulturnih i ljudskih. Zadatak je da se premoste strukturalne prepreke razvoja fokusiranjem na poboljšanje opštih uslova umesto alociranje postojećih investicija. Aktuelni deobni konflikti među regionima po pitanju korišćenja finansijske pomoći time mogu biti izbegnuti, dodatne investicione mogućnosti otvorene, konsenzus u odnosu na kohezivnu politiku u najbogatijim područjima poboljšani, a produktivnost i dugoročni rast Unije i Evrope ukupno poboljšani. Regioni zemalja članica i onih koje to još nisu, obavezaće se u oblastima gde spoljašnosti izrastaju iz povećanja nivoa i obima intervencija (opipljive i neopipljive mreže, inovacije, razvoj ljudskih potencijala uključujući unapređenje produktivnosti socijalne integracije). Snažnija veza takođe bi trebalo da bude

uspostavljena i sa evropskim sektorskim politikama eksplicitno usmerenim na povećanje konkurentnosti (Istraživanje i razvoj, MSP, itd.).

B.

Tri razloga se nalaze u osnovi uloge kohezione politike EU na kontinentu: *kvalitet* intervencija može biti poboljšan višim stepenom integracije među politikama implementiranim u različitim regionima; *kredibilitet* takvih politika može biti poboljšan poštovanjem zajedničkih principa; *konsenzus* po pitanju kohezione politike, koji implicira preraspodelu resursa, može biti pojačan kroz koordinaciju procesa u skladu sa opšte-uslaglašenom politikom. Dalji koraci će ići u pravcu šireg korišćenja procedura evaluacije, unapređenja partnerstva među različitim nivoima vlasti, kao i među institucijama i društvom.

Svrha i cilj nove Evropske regionalne i kohezione politike (u nastavku: ERKP) je uzet u obzir prilikom pripremanja Plana i identifikacije njegovih ciljeva i prioriteta. Pre svega, skup predviđenih intervencija se kreće oko dva cilja nove ERKP: (1.) – stvaranje uslova poželjnih za razvoj biznisa (jačanje pozitivne spoljašnosti i unapređenje administrativnih kapaciteta lokalnih samouprava) umesto distribucije finansijskih subvencija; (2.) – poboljšanje korišćenja lokalnih resursa u cilju privlačenja spoljnih resursa (prvenstveno kapitala) koji su teško dostupni na lokalnom nivou.

1.2. Pravna osnova

Ustavna povelja Srbije i Crne Gore ne uređuje detaljno teritorijalnu organizaciju zajednice država, sem što u članu 5. određuje da teritoriju Srbije i Crne Gore čine teritorije država članica, Srbije i Crne Gore. (Ustavna povelja je objavljena u "Službenom listu Srbije i Crne Gore", br. 1/2003 od 4.2.2003. godine)

Važeći ustav Republike Srbije je objavljen u "Službenom glasniku RS", br. 1/90 od 28.9.1990. godine. On relativno šturo uređuje svoju teritorijalnu organizaciju i svodi je na autonomne pokrajine, opštine i gradove (videti glavu VI Ustava, odnosno odredbe članova 108. do 118). Nema elemenata koji bi ukazivali na regione na nivou između Republike i opština, van područja autonomnih pokrajina Vojvodina i Kosovo i Metohija. Ni autonomne pokrajine nisu definisane kao regioni, nego su formirane zbog specifičnog etničkog sastava i kulturno-istorijskog razvoja. Pored toga definiše se da se zakonom neke teritorijalne jedinice mogu definisati kao grad, na čijoj teritoriji se obrazuju dve ili više gradskih opština. Ujedno posebno se definiše grad Beograd.

Shodno odredbi člana 1. Zakona o lokalnoj samoupravi republike Srbije (Službeni Glasnik broj 9/2002 i 33/2004), lokalna samouprava ostvaruje se u okviru opština i gradova, koji se smatraju jedinicama lokalne samouprave. Sve jedinice lokalne samouprave imaju svojstvo pravnog lica (član 11. Zakona).

Osnovna jedinica lokalne samouprave jeste opština (član 16 Zakona), a njene izvorne nadležnosti (član 18. Zakona) odnose se na:

1. donošenje programa razvoja, 2. donošenje urbanističkih planova, 3. donošenje budžeta i završnog računa, 4. uređivanje i obezbeđivanje obavljanja i razvoja komunalnih delatnosti i stvaranje materijalnih i drugih uslova za njihovo obavljanje, 5. staranje o održavanju stambenih zgrada i bezbednosti njihovog korišćenja, te utvrđivanje visine naknade za njihovo održavanje, 6. sprovođenje postupka iseljavanja bespravno useljenih lica u njih, 7. programe uređenja građevinskog zemljišta, 8. korišćenje poslovnog prostora kojim upravlja, utvrđivanje visine naknade za korišćenje poslovnog prostora i vršenje nadzora, 9. zaštitu životne sredine, 10.

uređenje i obezbeđivanje obavljanja poslova koji se odnose na izgradnju, rehabilitaciju i rekonstrukciju, održavanje, zaštitu, korišćenje, razvoj i upravljanje lokalnim i nekategorisanim putevima, kao i ulicama u naselju, 11. uređivanje i obezbeđivanje posebnih uslova i organizacije auto-taksi prevoza putnika, 12. uređivanje i obezbeđivanje organizacije prevoza u linijskoj plovidbi, 13. osnivanje robne rezerve i utvrđivanje njihovog obima i strukture radi zadovoljavanja potreba lokalnog stanovništva, 14. osnivanje ustanova i organizacija u oblasti osnovnog obrazovanja, kulture, primarne zdravstvene zaštite, fizičke kulture, sporta, dečije i socijalne zaštite i turizma, praćenje i obezbeđivanje njihovog funkcionisanja, 15. organizovanje vršenja poslova u vezi sa zaštitom kulturnih dobara od značaja za opštinu, podsticanje razvoja kulturno-umetničkog amaterizma i stvaranje uslova za rad muzeja, biblioteka i drugih ustanova kulture čiji je osnivač, 16. organizovanje zaštite od elementarnih i drugih većih nepogoda i zaštite od požara i stvaranje uslova za njihovo otklanjanje, 17. donošenje osnove zaštite, korišćenje i uređenje poljoprivrednog zemljišta i staranje o njihovom sprovođenju, određivanje erozivnih područja, staranje o korišćenju pašnjaka i odlučivanje o privođenju pašnjaka drugoj kulturi, 18. uređivanje i utvrđivanje načina korišćenja i upravljanja izvorima, javnim bunarima i česmama, utvrđivanje vodoprivrednih uslova, izdavanje vodoprivredne saglasnosti i vodoprivredne dozvole za objekte lokalnog značaja, 19. podsticanje i staranje o razvoju turizma na svojoj teritoriji i utvrđivanje visine boravišne takse, 20. staranje o razvoju i unapređenju ugostiteljstva, zanatstva i trgovine, uređivanje radnog vremena, mesta na kojima se mogu obavljati određene delatnosti i drugih uslova za njihov rad, 21. podsticanje i pomaganje razvoja zadugarstva, 22. staranje o zaštiti i ostvarivanju ličnih i kolektivnih prava nacionalnih manjina i etničkih grupa, 23. obezbeđivanje javnog informisanja od lokalnog značaja. Republika im može i poveriti obavljanje određenih poslova, posebnim zakonima.

Organi opština su skupština opštine, gradonačelnik i uprava.

Shodno odredbama članova 115. i 116. Zakona, jedinice lokalne samouprave mogu sarađivati na rešavanju pitanja od zajedničkog interesa ili organizovati asocijacije. One mogu i sarađivati sa asocijacijama lokalnih samouprava iz inostranstva.

Grad je teritorijalna jedinica lokalne samouprave utvrđena zakonom na čijoj teritoriji se osnivaju dve ili više gradskih opština. Grad obavlja izvorne poslove opštine, kao i poverene poslove iz okvira prava i dužnosti Republike i oblika teritorijalne autonomije.

Zakon o teritorijalnoj organizaciji republike Srbije, (Zakon je objavljen u "Službenom glasniku RS", br. 47/91, 79/92, 82/92, 47/94 i 24/2001) određuje da teritorijalnu organizaciju Republike Srbije čine opštine i gradovi kao teritorijalne jedinice u kojima se ostvaruje lokalna samouprava, grad Beograd kao posebna teritorijalna jedinica i autonomne pokrajine kao oblik teritorijalne autonomije (član 1. Zakona). Shodno odredbi člana 2. Zakona teritoriju opštine čine naseljena mesta, odnosno područja katastarskih opština koja ulaze u njen sastav. Nadalje, prema članu 4. Zakona naseljeno mesto je deo teritorije opštine koje ima izgrađene objekte za stanovanje, osnovnu komunalnu infrastrukturu i druge objekte neophodne za zadovoljavanje potreba stanovnika koji su tu stalno nastanjeni. Zakon zatim nabraja sve opštine, autonomne pokrajine i opštine u njihovom sastavu, kao i gradove u Srbiji (Beograd, Novi Sad, Niš i Kragujevac).

Prema tome, nameće se problem odsustva teritorijalnih jedinica između nivoa Republike Srbije i opština, kao jedinica lokalne samouprave. Izuzetno, kao jedinice lokalne samouprave mogu se formirati i gradovi, ali samo ako su ispunjeni određeni uslovi, a na temelju posebnog zakona. Dve autonomne pokrajine (Vojvodina i Kosovo i Metohija), nastale su isključivo kao posledica specifičnog kulturno-istorijskog razvoja i etničkog sastava. Stoga se ni one ne mogu smatrati regionima, koji ujednačeno treba da pokrivaju celokupnu teritoriju neke države (u centralnoj Srbiji nema autonomnih pokrajina, već ih ima samo na severnom i jugozapadnom rubu Srbije).

Obzirom na izneto i imajući na umu da je plan namenjen razvoju inicijativa koje pokrivaju veću teritoriju od one koju pokriva jedna opština ali manju od teritorije cele republike, dizajn plana i upravljanje planom se zasniva na horizontalnoj kooperaciji i koordinaciji između opština i vertikalnoj kooperaciji i koordinaciji između opštinskog nivoa sa jedne strane i pokrajinskog i državnog nivoa sa druge strane, uvažavajući principe subsidijarnosti. Koordinacija i saradnja u dizajniranju i upravljanju planom ne zasnivaju se samo na institucionalnoj osnovi, već se proširuju i na ostale relevantne socijalne i ekonomske partnere koji predstavljaju interese privatnog sektora i „trećeg“ sektora (nevladine organizacije).

1.3. Pristup zasnovan na partnerstvu

Legitimnost Plana leži u procesu elaboracije zasnovanom na partnerstvu. Proces je započet u proleće 2004. sa uspostavljanjem pet tematskih radnih grupa, sastavljenim od relevantnih predstavnika¹. Radne grupe se sastaju sistematično najmanje jednom mesečno², pripremajući Analizu situacije, zaključno sa SWOT analizom u novembru 2004.

Tabela 1

STRUKTURA ČLANOVA RADNIH GRUPA PO INSTITUCIJAMA												
Radna grupa	Opštine		Ostale javne institucije		NVO		Udruženja preduzetnika		Ostali		Ukupno	
	Nr	%	Nr	%	Nr	%	Nr	%	Nr	%	Nr	%
Turizam	11	34.4	9	28.1	2	6.3	3	9.4	7	21.9	32	100
Poljoprivreda i ruralni razvoj	12	41.4	6	20.7	3	10.3	4	13.8	4	13.8	29	100
Socijalna pitanja i RLJR	6	16.2	16	43.2	2	5.4	1	2.7	12	32.4	37	100
Ekonomija i MSP	11	34.4	2	6.3	2	6.3	8	25.0	9	28.1	32	100
Infrastruktura	12	54.5	1	4.5	1	4.5	2	9.1	6	27.3	22	100
Total	52	34.2	34	22.4	10	6.6	18	11.8	38	25.0	152	100

Na osnovu Analize situacije i SWOT analize, radne grupe su identifikovale:

- dugoročni cilj socijalno-ekonomske razvojne politike za Banat
- (srednjeročni) opšti cilj Plana;
- posebne ciljeve Plana;
- prioritete i pod-prioritete za svaku tematsku oblast
- merenje implementiranih prioriteta

¹ Vidi spisak institucija i predstavnika u Dodatku

² Vidi raspored događanja u Dodatku

Priprema Plana i izgradnja konsenzusa o njegovim ciljevima i prioritetima su tekli paralelno.

Prema pravilima Evropske Regionalne i kohezione politike³, princip partnerstva će biti proširen takođe i na finansiranje, monitoring i evaluaciju rezultata Plana.

Poslednje, ali ne manje važno, Radne grupe su počele da igraju ključnu ulogu u procesu širenja informacija i publiciteta Plana.

U cilju da se dokumentuje i održi partnerski proces, kancelarija Regionalnog društveno-ekonomskog razvojnog Programa za Banat, koja se nalazi u Zrenjaninu, osnovala je *Partnersku bazu podataka za Banat*.

1.4. Komponente Plana

Analiza situacije (poglavlja 2.1.1. do 2.1.8.) opisuje demografsku, ekonomsku i socijalnu situaciju tri okruga, osvetljavajući glavne ciljeve i faktore koji utiču na njihov razvoj. Bazirana na statističkim podacima⁴ dopunjena je sektorskim SWOT analizama (Snage, Slabosti, Šanse, Pretnje), sintetički ukazujući na snage i slabosti kao i na mogućnosti i opasnosti (poglavlje 2.2).

Identifikacija dugoročnog cilja razvojne politike za Banat leži u zaključcima Analize situacije, a u srednjeročnoj perspektivi - opštim i posebnim ciljevima Plana. Realizacija ciljeva zavisi, u svakoj od 5 tematskih oblasti, od implementacije izabranih prioriteta i pod-prioriteta, kroz posebne mere. Opis dugoročnih ciljeva Plana u poglavlju 3 ukazuje na to kako se ciljevi Plana poklapaju sa tematskim prioritetima, dok su obrazloženje i cilj izabranih tematskih prioriteta prikazani u poglavlju 4.1 do 4.6.

U istom poglavlju su detaljno opisani svrha i ciljevi glavnih oblasti intervencije (pod-prioriteti). Mere, fino podešeni alati za implementaciju su detaljno opisani sa svojim sadržajima umesto samo sintetički navedeni, kao i *kategorije* potencijalnih korisnika pomoći i uslovi za pristup istoj (glavni cilj *Godišnjih operativnih programa*).

Finansijski pokazatelji su definisani na osnovu analize ponude, uzimajući u obzir različite javne finansijske resurse – već dostupne ili one koje je moguće mobilisati.

Privatni doprinosi nisu bili uzeti u obzir, prema kriterijumu usvojenom za proračun finansijskog plana *Operativnih programa* i Pojedinačno programiranih dokumenata sufinansiranih od strane *Strukturalnih fondova* u EU. Oni će prema tome biti shvaćeni samo kao dodatni. U postojećoj dokumentaciji finansijski pokazatelji su indikativni, i jasno opisani na nivou tematskih oblasti. Analiza finansijskih pokazatelja po prioritetima i pod-prioritetima činiće glavni sadržaj Finansijskog plana (drugi dokument trenutno u pripremi). Konačno, analize po merama biće izračunate i prikazane u Godišnjim operativnim programima. Indikativni finansijski pokazatelji kao i usvojeni kriterijumi za njihovu raspodelu po *tematskim oblastima* su prikazani u poglavlju 4.7. ovog dokumenta.

---

³ Za države članice, Propisi za Strukturalne fondove i za države kandidate postoje Pre-pristupajući fondovi.

⁴ Dostupni statistički podaci na nivou okruga su ponekad nedovoljni za uporedne analize. Prema tome, neki aspekti, iako ekstremno relevantni, nisu bili adekvatno tretirani. Svakako, šira baza teritorijalnih podataka, elaborirana u formi pokazatelja, je u toku izrade i biće spremna za korišćenje za konačnu verziju Plana.

2. Situaciona analiza

2.1. Kvantitativna analiza

2.1.1. Geografija, demografija, tržište radne snage

Ključne teme:

- pogodan geografski položaj: Banat bi mogao postati raskršće međunarodnih tokova i resursa
- starenje stanovništva: povećan pritisak na sistem socijalnog osiguranja i zdravstvene zaštite; treba razviti nove socijalne servise
- povećan broj ženske populacije: još jedan element koji doprinosi smanjenju broja aktivnog stanovništva
- nizak nivo zaposlenosti
- visok nivo nezaposlenosti
- sastav zaposlenosti po sektorima još uvek sličan socijalističkim ekonomijama; očekivane promene: u sektoru usluga se otvaraju nova radna mesta, a u industriji nestaju radna mesta. Obrazovni sistem i sistem stručnog osposobljavanja treba da budu spremni da prate strukturalne promene u preduzetništvu.

2.1.1.1. Geografski položaj

Elementi državne uprave u Republici Srbiji, koji izvršavaju njene administrativne funkcije, su dve autonomne pokrajine, opštinske uprave (119 opština u Srbiji, 45 u AP Vojvodini, 19 u Banatu), 126 gradskih naselja (u AP Vojvodini 52)⁵ i četiri gradske uprave. Iako integracija u Evropsku uniju predstavlja konkretnu perspektivu, teritorijalna šema bazirana na podeli zemlje na NUTS I, II, III, IV i V regione još nije usvojena (NUTS - nomenklatura teritorijalnih jedinica EU; NUTS I - države članice, NUTS II – regioni, NUTS III – manja područja, NUTS IV- u skladu sa Teritorijalnim statističkim sistemom EU).

Zato, u slučaju Srbije, reč region ne odnosi se ni na administrativne (kao kod nemačkog Lendera), niti na statističke entitete (kao u slučaju EU NUTS II regione), već na skup lokalnih administracija i zajednica čiji je zajednički identitet definisan na geografskim i istorijskim osnovama. Ovo je slučaj i sa Banatom čiji je identitet baziran na postojanju prirodnih i istorijskih granica i mešavine kulturnih, socijalnih i ekonomski specifičnih pojava. Lociran na severo-istoku Srbije, srpski Banat je deo Autonomne pokrajine Vojvodina. Zapadna granica Banata podudara se sa tokom reke Tise, dok se južna granica poklapa sa Dunavom. Istočna i severna granica su pak rezultat istorijskih okolnosti, posebno nakon definisanja međunarodnih granica posle Prvog i Drugog svetskog rata. Gledano sa administrativne tačke Banat se sastoji od tri okruga Severno-banatskog, Srednjo-banatskog i Južno-banatskog, sa ukupno 19 opština. Njegov geografski položaj, jer se nalazi između Centralne i Jugo-istočne Evrope i ne toliko daleko od zapadnog dela kontinenta, je potencijalna konkurentna prednost koja može učiniti da region postane raskršće značajnih međunarodnih tokova i resursa.

⁵ “Statistički godišnjak Srbije 2004”, Beograd, oktobar 2004, Republika Srbija Republički zavod za statistiku

Slika 1 Geografska mapa Banata

Slika 2 Administrativna podela Banata

2.1.1.2. Demografija

Teritorija Banata se nalazi na površini od 9830 km², što čini oko 17,56% ukupne površine Srbije (izuzimajući Kosovo) i 45,71% ukupne površine AP Vojvodina. Prema rezultatima popisa iz 2002. godine ukupan broj stanovnika područja je nešto manje od 720 hiljada, što približno iznosi 9,57% ukupnog broja stanovnika cele zemlje (izuzimajući Kosovo) i 35,31% ukupnog broja stanovnika AP Vojvodine. Gustina naseljenosti je 73 stanovnika po km², što je značajno manje od proseka EU, a veoma ispod nacionalnog proseka.

Podaci o migracionima kretanjima ne postoje, osim uticaja prirodnog priraštaja na trend populacije koji se mogu statistički pratiti (Tabela 2). Činjenica je da je od početka sedamdesetih dinamika populacije negativna, slična tipičnim regionima u Zapadnoj Evropi i Mađarskoj. Sa društveno-ekonomske tačke gledišta smanjenje broja stanovnika je veliki problem, posebno u kombinaciji sa promenama strukture starosti stanovništva i starenjem populacije, budući da proizvodi negativne efekte na tržište radne snage i održivost sistema socijalnog osiguranja i zdravstvene zaštite.

Tabela 2

BROJ STANOVNIKA I GUSTINA NASELJENOSTI			
PODRUČJA	BROJ STANOVNIKA		ST/Km2 (2002.)
	1991	2002	
SEVERNI BANAT	179783	170361	73
SREDNJI BANAT	221353	214366	66
JUŽNI BANAT	328428	332706	78
BANAT	729564	717433	73
VOJVODINA	2013889	2030992	94
Republika SRBIJA	7822795	7498001	85
JUŽNI ALFÖLD (HU)		1370000	75
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)			
EU 15			

Izvor: RZS, 1991, Popis 2002

Tabela 3

PROMENE U POPULACIJI 1991 – 2002	
PODRUČJA	PROMENE U POPULACIJI (%)
SEVERNI BANAT	-5,24
SREDNJI BANAT	-3,16
JUŽNI BANAT	1,30
BANAT	-1,66
VOJVODINA	0,89
Republika SRBIJA	4,15
JUŽNI ALFÖLD (HU) (*)	-4,5
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)	
EU 15	
(*) PODACI ZA PERIOD 1990 - 2000	

Izvor: kalkulacije autora podataka RZS, 1991, Popis 2002; za Južni Alföld: KSH

Tabela 4

PRIRODNI DEMOGRAFSKI BALANS			
1991			
PODRUČJA	Broj rođenih	Broj umrlih	Balans (*)
SEVERNI BANAT	1915	2713	-1,50
SREDNJI BANAT	2488	3449	-1,55
JUŽNI BANAT	3690	4310	-1,30
BANAT	8093	10472	-1,42
VOJVODINA	22049	22906	-0,04
Republika SRBIJA	86877	93475	-0,08
JUŽNI ALFÖLD (HU)			
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)			
EU 15			
2002			
PODRUČJA	Broj rođenih	Broj umrlih	Balans (*)
SEVERNI BANAT	1597	2768	-0,69
SREDNJI BANAT	1856	3459	-0,75
JUŽNI BANAT	3146	4653	-0,45
BANAT	6599	10880	-0,60
VOJVODINA	20030	29506	-0,47
Republika SRBIJA	78101	102785	-0,33
JUŽNI ALFÖLD (HU)			
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)			
EU 15			
(*) [(broj rođenih/broj stanovnika) - (broj umrlih/broj stanovnika)]*100 (stopa rođenih – stopa umrlih)			

Izvor: kalkulacije autora podataka RZS

Upoređivanje starosne strukture stanovništva između 1991. i 2002. godine ukazuje na smanjenje broja najmladjih i povećanje broja starijih u ukupnom stanovništvu (Tabela 5) Trend, tipičan za zemlje i regije Zapadne Evrope, prouzrokovan najviše procesom pada stope rođenih tokom sedamdesetih, predstavlja temu od velikog značaja. Sve manje učešće mladih na tržištu radne snage i sve veći broj starijih – trenutno kao i u Zapadnoj Evropi (u EU -15 je bio 16,4% u 2001) – stvara i stvaraće ozbiljne ekonomske posledice, u smislu pojačanog pritiska starijih klasa na posao i na sistem socijalnog osiguranja i zdravstvene zaštite. Ostale posledice odnose se na potrebu razvijanja novog sistema socijalne zaštite (servisa), posebno usmerenog na starije stanovništvo i na investicije u obnavljanje i promene svrhe objekata inicijalno namenjenih uslugama za najmladje (od obdaništa do klubova penzionera).

Struktura stanovništva prema polu ukazuje na povećanje broja ženske populacije (Tabela 6) iz nekoliko razloga, a pre svega razlike u prosečnom životnom veku polova. Specifične inicijative i akcije koje za cilj imaju podsticanje učešće žena na tržištu rada, do sada veoma nezadovoljavajuće, mogle bi promeniti broj radno aktivnog stanovništva.

Tabela 5

STAROSNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA										
1991										
Područja	Godine 0-19		Godine 20-49		Godine 50-64		Godine 65+		Ukupno	
	n.	%	n.	%	n.	%	n.	%	n.	%
Severni Banat	44586	24.9	74806	41.7	35651	19.9	24255	13.5	179298	100
Srednji Banat	55071	24.9	90630	41.0	46412	21.0	28730	13.0	220843	100
Južni Banat	84739	26.0	137085	42.0	64983	19.9	39309	12.1	326116	100
BANAT	184396	25.4	302521	41.7	147046	20.2	92294	12.7	726257	100
Vojvodina	517803	25.7	844649	41.9	403413	20.0	248024	12.3	2013889	100
Republika Srbija	2953988	30.5	3998227	41.2	1761190	18.2	982756	10.1	9696161	100
Južni Alfold(HU)										
Zapadna Rumunija (RO)										
EU 15										
2002										
Područja	Godine 0-19		Godine 20-49		Godine 50-64		Godine 65+		Ukupno	
	n.	%	n.	%	n.	%	n.	%	n.	%
Severni Banat	36950	22.3	68745	41.6	32343	19.6	27308	16.5	165346	100
Srednji Banat	46498	22.4	87004	41.9	40076	19.3	34258	16.5	207836	100
Južni Banat	71064	22.8	132722	42.5	58879	18.9	49352	15.8	312017	100
BANAT	154512	22.5	288471	42.1	131298	19.2	110918	16.2	685199	100
Vojvodina	459991	22.6	865599	42.6	382655	18.8	323747	15.9	2031992	100
Republika Srbija	1672412	22.4	3132832	42.1	1404322	18.8	1240505	16.7	7450071	100
Južni Alfold(HU)										
Zapadna Rumunija (RO)										
EU 15										

Izvor: kalkulacije autora podataka RZS, 1991, Popis 2002; za Južni Alfold: KSH

Tabela 6

POLNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA		
1991		
PODRUČJA	POPULACIJA MUŠKARCI (%)	POPULACIJA ŽENE (%)
SEVERNI BANAT	49,1	50,9
SREDNJI BANAT	48,7	51,3
JUŽNI BANAT	49,1	50,9
BANAT	49,0	51,0
VOJVODINA	48,7	51,3
REPUBLIKA SRBIJA	49,6	50,4
JUŽNI ALFÖLD (HU)		
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)		
EU 25		

2002		
PODRUČJA	POPULACIJA MUŠKARCI(%)	POPULACIJA ŽENE (%)
SEVERNI BANAT	48,8	51,2
SREDNJI BANAT	48,5	51,5
JUŽNI BANAT	48,8	51,2
BANAT	48,0	51,9
VOJVODINA	48,5	51,5
REPUBLIKA SRBIJA	48,6	51,4
JUŽNI ALFÖLD (HU)		
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)		
EU 25		

Izvor: RZS, 1991, Popis 2002

U poredjenju sa EU, stepen urbanizacije je relativno nizak, nepromenjen tokom protekle decenije (Tabela 7), što ukazuje na neke kritične aspekte. Prvo, veliki deo stanovništva, skoro polovina, nema pristup mogućnostima i uslugama koji su u skladu sa standardima urbanog života. Drugo, to izaziva i nedostatak pokretača (“motora”) socio-ekonomskog razvoja, tačnije gradova, koji funkcionišu kao svojevrzne “kapije” ka međunarodnoj integraciji i koji pojačavaju prodiranje novih tehnologija i kultura. Sa tačke gledišta uravnoteženog prostornog razvoja, nedostatak urbanih centara izlažu Banat polarizujućim uticajima glavnog grada i Novog Sada, u koje odlazi značajan deo visoko kvalitetnih ljudskih, materijalnih i finansijskih resursa⁶.

⁶ Kao što je rečeno u tekstu, podaci o migracionim kretanjima nisu poznati. Ipak, kapaciteti Beograda i Novog Sada da privuku resurse su visoki, ako ne i narastajući, zahvaljujući koncentraciji značajnih velegradskih funkcija (poslovne i finansijske usluge, institucije visokog obrazovanja, značajne institucije javne uprave, itd.)

Tabela 7

STEPEN URBANIZACIJE				
1991				
PODRUČJA	RURALNO STANOVNIŠTVO (*)	URBANO STANOVNIŠTVO (**)	UKUPNO	STEPEN URBANIZACIJ. (***)
SEVERNI BANAT	110040	69743	179783	39
SREDNJI BANAT	84575	136778	221353	62
JUŽNI BANAT	144939	183489	328428	56
BANAT	339554	390010	729564	53
VOJVODINA				
Republika SRBIJA				
SOUTH ALFÖLD (HU)				
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)				
EU 15				
2002				
PODRUČJA	RURALNO STANOVNIŠTVO (*)	URBANO STANOVNIŠTVO (**)	UKUPNO	STEPEN URBANIZACIJ. (***)
SEVERNI BANAT	102103	68258	170361	40
SREDNJI BANAT	78990	135376	214366	63
JUŽNI BANAT	142209	190497	332706	57
BANAT	323302	394131	717433	55
VOJVODINA				
Republika SRBIJA				
JUŽNI ALFÖLD (HU)				
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)				
EU 15				
(*) STANOVNIŠTVO KOJE ŽIVI U SREDINAMA < ILI = 50.000 ST.				
(**) STANOVNIŠTVO KOJE ŽIVI U SREDINAMA > 50.000 ST.				
(***) URBANO STANOVNIŠTVO /UKUPAN BROJ ST.				

Izvor: kalkulacije autora podataka Popisa RZS

Tabela 8: SWOT analiza - varijabla Demografija

ŠNAGE - etnička raznovrsnost - starosna struktura (% mladih)	SLABOSTI - niska stopa nataliteta - emigracija - starosna struktura (% starih) - migracija iz sela u grad - visok broj izbeglih i raseljenih lica - visok nivo zavisnosti
ŠANSE - politika vraćanja selu	PRETNJE - porast emigracije - ne postojanje demografske politike

2.1.1.3. Tržište radne snage

Nizak stepen zaposlenosti je karakteristika sva tri okruga, a relevantni podaci ukazuju da je niži od nacionalnog proseka i daleko od standarda Zapadne Evrope (Tabela 9). Ovo je jedan od efekata tranzicije, procesa koji je prouzrokovao dve relevantne posledice na tržište rada. Sa jedne strane strukturalna transformacija ekonomije čini i nastaviće trend da određene vrste poslova potpuno nestaju. Sa druge strane prelazak na tržišnu ekonomiju poništava fenomen, karakterističan za socijalističku eru, stvaranje poslova angažovanjem neproduktivnih radnika. Ukupna posledica ovih pojava je to što je mnogo ljudi izgubilo ili će izgubiti posao. Faza tranzicije je tek započela u Srbiji, pa je razumljivo očekivati još veći pad zaposlenosti u zemlji i njenim regionima narednih godina.

Stopa radno sposobnih stanovnika (stopa aktivnosti) je još uvek relativno visoka u zemlji i Banatu. Relevantni podaci nisu toliko daleko od proseka EU i veći su od podataka susednih regiona Mađarske i Rumunije. Statistika za ovaj indikator ostaje relativno visoka zbog nekoliko razloga. Sa jedne strane tranzicija je sa svojim posledicama počela kasnije nego u susednim zemljama, a sa druge strane inicijative za promenu zakonodavstva usmerenih ka smanjenju komponente nezaposlenih u aktivnoj populaciji još uvek nisu u potpunosti primenjene (npr. prevremena penzija ugroženih nezaposlenošću ili novih kriterijuma za identifikaciju grupa koje će primati naknade za nezaposelnost).

Razlike u stopi nezaposlenih u odnosu na EU, Južni Alföld i Zapadnu Rumuniju su još veće. Razlozi nalaze se u različitim kriterijumima za definisanje kategorije zvanično registrovanih nezaposlenih lica. Visok nivo stope nezaposlenosti takođe zavisi od stope radno sposobnih, koji je značajno veći nego u susednim zemljama, zbog gore pomenutih razloga.

Ukratko, tržište radne snage Banata pokazuje malu iskorišćenost raspoložive radne snage, čiji najdrastičniji primeri koincidiraju sa malom stopom zaposlenosti pre nego sa visokom stopom nezaposlenosti. Ponovno uravnoteženje tržišta radne snage zahteva politiku orijentisanu kako na stranu ponude radne snage, sa ciljem da podrži prilagođavanje ljudskih resursa strukturalnim promenama, tako i na stranu potražnje za radnom snagom, sa ciljem stvaranja što više povoljnijih uslova za nove investicije. Konačno, moraju se kreirati nove aktivnosti koje bi predupredile rizik već prisutan u nekim drugim tranzicionim ekonomijama - nepodudarnosti ponude i potražnje za radnom snagom.

Struktura zaposlenih po sektorima (Tabela 10) se još nije značajno promenila u protekloj dekadi. Industrija (uključujući rudarstvo, energetiku i građevinarstvo) obuhvata polovinu zaposlenih u svim okruzima, dok je još uvek veliki procenat zaposlenih u poljoprivredi. Ovakva struktura je tipična za socijalističke ekonomije, sa veoma nerazvijenim sektorom usluga. Poređenje podataka sa podacima Južnog Alfölda, gde je tranzicija otišla dalje, vredno je pažnje. Napredovanje tranzicije utiče i na razvoj tržišne ekonomije, a kao rezultat nastaju značajne promene - uslužne delatnosti (naročito tržišno orijentisane) iskazaće povećanu potražnju za radnom snagom, dok će u industrijskom sektoru hiljade poslova biti uništeno. Sistem obrazovanja i obučavanja mora se pripremiti u skladu sa strukturalnim promenama u ekonomiji i na tržištu rada.

Tabela 9

POKAZATELJI NA TRZISTU RADA (GODISNJI PROSEK)			
2002			
PODRUČJA	STOPA AKTIVNOSTI*)	STOPA ZAPOSLENOSTI (**)	STOPA NEZAPOSLENOSTI (***)
SEVERNI BANAT	63	38,6	38,6
SREDNJI BANAT	60,6	37,5	38,2
JUŽNI BANAT	61	37,3	38,8
UKUPNO BANAT	61,4	37,7	38,6
VOJVODINA			
REPUBLIKA SRBIJA	60,7	40,7	32,9
JUŽNI ALFÖLD (HU)	52,4	56	5,4
ZAPADNA RUMUNIJA	42,5	40,3	2,2
EU 15	69,2	63,9	7,4

(*) ukupna zaposlenost + ukupna nezaposlenost/ stanovništvo 19 - 64 godina starosti
(**) ukupna zaposlenost/ stanovništvo 19 – 64 godina starosti
(***) nezaposlenost/aktivno stanovništvo

Izvori: Kalkulacije autora podataka Popisa RZS, 2002; za južni Alföld (2001): NDP Mađarske; za Zapadnu Rumuniju (2003): EU pregled nezaposlenosti

Tabela 10

STRUKTURA ZAPOSLENOSTI , PO SEKTORIMA			
1990			
PODRUČJA	POLJOPRIVREDA	INDUSTRIJA	USLUŽNE DELATNOSTI
	%	%	%
SEVERNI BANAT	13,1	50,1	36,8
SREDNJI BANAT	12,8	48,2	39
JUŽNI BANAT	13,1	49,7	37,2
BANAT	13,0	49,3	37,6
VOJVODINA			
REPUBLIKA SRBIJA	5	48,9	46,1
SOUTH ALFÖLD (HU) (*)	11,6	36,3	52
ZAPADNA RUMUNIJA			
EU 15			
2002			
PODRUCJA	POLJOPRIVREDA	INDUSTRIJA	USLUŽNE DELATNOSTI
	%	%	%
SEVERNI BANAT	13,1	51,5	35,4
SREDNJI BANAT	13,7	45,9	40,5
JUŽNI BANAT	12,8	47,1	40
BANAT	13,2	47,8	39,0
VOJVODINA			
REPUBLIKA SRBIJA	5	46	49,1
JUŽNI ALFÖLD (HU) (**)	8	37	55
ZAPADNA RUMUNIJA			
EU 15			

(*) 1994 (**) 2001

Izvor: kalkulacije autora podataka RSZ; za južni Alföld: KSH; za Zapadnu Rumuniju:....; for EU 15: Eurostat

Tabela 11: SWOT analiza - varijabla Tržište rada

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - visoko kvalifikovana radna snaga - veliki broj mladih stručnjaka - stimulacija za samozapošljavanje 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - odlazak stručnih kadrova - široko obrazovanje - bez specijalizacije - nemogućnost zaposlenja legalnim putem - loša starosna struktura - nepovezanost ponude i tražnje sa tržišta rada (neadekvatan informacioni sistem u postojećim kancelarijama Nacionalne službe za zapošljavanje) - manipulacije poslodavaca - ljudi ne prihvataju posao zbog malih primanja - ne postoji prekvalifikacija starijih koji ostaju bez posla - oprema, umrežavanje - nedostatak relevantnih informacija sa tržišta rada
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - prekvalifikacija - otvaranje novih radnih mesta - pokretanje privrede - donošenje jasne strategije razvoja MSP - strane investicije - dobar sistem edukacije i raspored stručnih škola - prestrukturiranje proizvoda - veliki izbor različitih zanimanja - strategija za smanjenje siromaštva - sajmovi zapošljavanja - tržište Rumunije i HR - neiskorišćeni stručni potencijal 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - loša saradnja poslodavaca sa Nacionalnom službom za zapošljavanje - nedostatak aktivnih mera zapošljavanja/samozapošljavanja - velika stopa nezaposlenosti - ne postoji obrazovni sistem za prekvalifikaciju - odlazak mladih - školovanje kadrova za kojima ne postoji potreba - nezaposleni prihvataju posao van svoje struke - česta promena zakona o obrazovanju - zatvorenost postojećih poslovnih sistema za nove kadrove/zanimanja - relativno zastareo obrazovni sistem - nedostatak obrazovnih institucija za prekvalifikaciju - velika centralizacija privrednih aktivnosti - odsustvo podsticajne poreske politike - decenija izolacije - nesredjeni zakonski propisi - kvalitet procesa privatizacije

2.1.2. Infrastruktura

Ključna pitanja:

- Putna mreža zadovoljava postojeći relativno nizak nivo privrednih i drugih aktivnosti.
- Putna mreža zahteva popravke, posebno prema okolnim centrima (Novi Sad, Beograd, Temišvar, Segedin).
- Optimizovati uslove za priključenje na mrežu evropskih auto-puteva.
- Železnica Banata može da zauzme odgovarajuće mesto samo uspostavljanjem intenzivne regionalne saradnje sa Rumunijom i Mađarskom.
- Potrebne su velike investicije u infrastrukturu da se pruge Banata dovedu na nivo standarda u Evropskoj Uniji, naročito po nosivosti i dozvoljenoj brzini.
- Banat ne koristi prednosti koje mu pružaju Dunav i Tisa, a još manje mrežu manjih reka i kanala kojima je ispresecan i one predstavljaju neiskorišćen potencijal.
- Vodovodna mreža Banata pokriva 94% stanovnika, što se može smatrati dobrom pokrivenošću, i težište treba da bude na unapređenju postojeće mreže po pitanju kvaliteta vode i njene distribucije.
- Kanalizaciona mreža Banata na nivou od 78,5% zadovoljava, ali bi se mogla proširivati u ruralnim područjima, dok bi je u gradskim jezgrima trebalo rekonstruisati da bi udovoljila evropskim standardima.
- Gasifikacija Banata je još uvek u toku i potrebno je mnogo učiniti da bi se ovaj vid energije koristio u većoj meri u domaćinstvima i industriji.
- Elektrifikacija Banata, mada je praktično okončana (na nivou je od 99%), zahteva samo manje intervencije u prilagođavanju određenim promenama.
- Broj fiksnih telefonskih priključaka (265 priključaka na 1000 stanovnika, a posebno digitalnih (51% od svih fiksnih telefonskih linija) je relativno visok, dok podaci za internet nisu pouzdani, ali govore o začetku procesa koji će dovesti do velikog napretka i približavanja evropskim standardima u oblasti komunikacija u Banatu.
- U pogledu privredne infrastrukture, može se konstatovati da postoje dva jaka i diverzifikovana centra industrije (Zrenjanin i Pančevo), dva nešto manja (Kikinda i Vršac), dok se ostale industrijske zone u manjim centrima Banata koncentrišu oko jednog privrednog kapaciteta i niza manjih biznisa koji se nadovezuju na njega.
- Industrijske zone su uglavnom opremljene solidnom infrastrukturom, s obzirom na uslove u zemlji. Međutim, oprema koja se koristi je zastarela, a planovi za razvijanje industrijskih zona još su u povoju.
- Istraživački centri, pošto Banat nije univerzitetski centar, postoje pri tehničkom fakultetu u Zrenjaninu i većim poslovnim sistemima (u Zrenjaninu, Pančevu, Vršcu i Kikindi).

2.1.2.1 Putevi

Kada je reč o putnoj mreži u Banatu, može se konstatovati da je ona zadovoljavajuća na pravcu sever-jug, ali da ne zadovoljava potrebe kada je u pitanju pravac istok-zapad. Ujedno, pogranična područja sa Rumunijom nemaju dobru vezu sa unutrašnnošću Banata. Pri tome, područja Banata bliže Beogradu, kao i srednji deo Banata imaju gušću mrežu putnih pravaca od severnog i jugoistočnog Banata. Valja naglasiti i problem izuzetno loše veze Banata sa Centralnom Srbijom istočno od Beograda, zbog ne postojanja mostova preko Dunava.

Drugi problem jeste kvalitet puteva. Bez obzira što se neki putevi označavaju kao magistralni (na primer, Zrenjanin-Beograd), može se konstatovati da je zbog lošeg održavanja (napukline, rupe i druga oštećenja) i činjenice da su neki od njih bili izgrađeni još pre više od pedeset godina, kvalitet puteva znatno ispod odgovarajućih standarda u Evropskoj uniji i to ne samo starih zemalja članica, već i novih. Tu se podrazumeva kako širina puta, koja varira, tako i kvalitet materijala od kojeg je izrađen, kao i podloge na kojoj je izliven gornji sloj puta.

Magistralni i regionalni putevi prekriveni su slojem asfalta, dok su lokalni putevi takođe u većoj meri prekriveni asfaltom. Zemljani putevi predstavljaju manje od trećine lokalnih puteva. Makadam je takođe izuzetak i relativno retko se sreće. Ono što se može dodati, kada je u pitanju kvalitet puteva jeste i činjenica da relativno dugo treba da se putuje između nekih destinacija u samom Banatu. Tako na primer, između Kikinde i Vatina na rumunskoj granici treba putovati 120 minuta, a između Vršca i Srpske Crnje na rumunskoj granici - 140 minuta⁷. To je odraz činjenice da su pogranična područja infrastrukturno zanemarivana i da nisu izgrađene optimalne saobraćajnice koja bi povezale ova područja.

Nedostatak Banata je i to da dva koridora koja prolaze kroz Vojvodinu, a definisana su kao ključni za Srbiju (koridor X i koridor VII), prolaze kroz Bačku i Srem, tako da auto-putevi u izgradnji samo delom kod Horgoša dotiču administrativno područje Severnobanatskog okruga (u delu koji se geografski nalazi u Bačkoj). Auto-put u klasičnom smislu u Banatu ne postoji.

Tabela 12: Dužina puteva u Banatu 2002. godine

PODRUČJE	Ukupno u km	Savremeni u km
1 Srednjobanatski okrug	733	682
2 Severnobanatski okrug	599	536
3 Južnobanatski okrug	982	772
4 BANAT	2314	1990
5 Vojvodina	6057	5221
6 Srbija	37981	23709

Izvor: RZS

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku za 2002. godinu (Opštine u Srbiji), dužina puteva kroz Banat iznosi 2.314 kilometara, od toga je 1.990 kilometara puteva savremeno.

Ako se putevi podele na magistralne, regionalne i lokalne, tada se može konstatovati da je mreža regionalnih puteva kroz Banat 626 kilometara i uz izuzetak 17 kilometara u opštini Kanjiža, svi imaju u celokupnoj dužini savremeni kolovoz. Ukupno 644 kilometra regionalnih puteva ima

⁷ Podaci iz Programa privrednog razvoja Vojvodine, Decembar, 2003.

savremeni kolovoz, dok se kod lokalnih puteva, čija ukupna dužina iznosi 1.044 kilometra, uz 737 kilometara puteva sa savremenim kolovozom, može naći i 307 kilometara zemljanih ili puteva sa makadamom.

Tabela 13: Dužina putne mreže Banata po kategorijama 2002. godine

Br	Teritorija	Magistralni putevi		Regionalni putevi		Lokalni putevi	
		svega	savremeni	svega	savremeni	svega	savremeni
1	Srednjobanatski okrug	236	236	204	204	293	242
2	Severnobanatski okrug	135	118	225	225	239	193
3	Južnobanatski okrug	255	255	215	215	512	302
4	BANAT	626	609	644	644	1044	737
5	Vojvodina	1563	1533	1797	1760	2697	1928
6	Srbija	4756	4603	10401	8818	22824	10288

Izvor: RZS

Kada je reč o indikatorima, može se konstatovati da je u odnosu na okruženje (unutar Vojvodine), putna mreža u Banatu reda nego u ostalom delu Vojvodine, kako u Bačkoj tako i u Sremu. Naime, površina Banata obuhvata 45,7% površine Vojvodine, ali zato dužina puteva kroz Banat, kako savremenih, tako i onih bez sloja asfalta, zahvata 38% svih puteva u Vojvodini.

Slično se može reći i za Srbiju u celini, s time da Banat predstavlja oko 12,7% površine Srbije, dok savremeni putevi u Banatu obuhvataju svega 6% puteva u Srbiji. Ili, ako se uporedi dužina puteva u odnosu na površinu u Vojvodini i Banatu, dođe se do podatka da 3 metra puta dolazi na kilometar kvadratni i u Banatu i u Vojvodini, a na nivou Srbije dolazi 5 metara puta na kilometar kvadratni teritorije.

Nešto je bolja, međutim, situacija ako se uporedi broj stanovnika po kilometru puta. Tada je, obzirom na slabu naseljenost Banata, on ispred proseka Vojvodine, i znatno ispred proseka Srbije. Naime, 1 km puta dolazi na 288 stanovnika u Vojvodini, na 490 stanovnika u Srbiji, a na 235 stanovnika u Banatu. Ako se poređenje čini u odnosu na situaciju u Rumuniji, Banatu susedni region Romania Vest, tada se dolazi do podataka da je putna mreža u tom regionu znatno gušća nego u Banatu, jer na kvadratni kilometar teritorije tamo dolazi u proseku 317 metara puta, odnosno na kilometar puta dolazi 192 stanovnika tog regiona.

Tabela 14: Broj stanovnika na 1 kilometar puta

Br.	Teritorija	Broj stanovnika na 1 kilometar puta
1	BANAT	235
2	Vojvodina	288
3	Srbija	490
4.	Romania Vest	192

Izvor: RZS, Timis Insse.

Ako se poređenje vrši u vremenskoj dimenziji i sagleda dužina i kvalitet puteva u Banatu 1991. godine (izvor RZS Opštine u Srbiji), tada se može konstatovati da se situacija u zadnjih 11

godina pogoršala. Naime, 1991. godine u Banatu je bilo ukupno 2.501 kilometar puteva, dakle putna mreža bila je 8,5% duža nego 2002. godine. Od toga bilo je 2.067 kilometara savremenih puteva, što znači da je i njih bilo 3,7% više nego 2002. godine. Jedina svetla tačka u tome je da su magistralni putevi ipak za nijansu duži 2002. u odnosu na 1991. godinu (ukupno su se produžili sa 600 kilometara 1991. godine na 626 kilometara 2002. godine, od čega je 609 kilometara savremenog puta). Mreža regionalnih puteva nije se bitno promenila (za 1 kilometar je kraća, ali su zato svi regionalni putevi savremeni), dok je mreža lokalnih puteva drastično skraćena (sa 1.256 na 1.044 kilometra), pri čemu su i savremeni lokalni putevi za 103 kilometra kraći (sa 840 kilometara skratili su se na 737 kilometara).

Tabela 15: Putna mreža Banata (dužina i kategorija puteva 1991 i 2002 godine)

Br.	PODRUČJE	Ukupno	Savremeni	Magistralni putevi		Regionalni putevi		Lokalni putevi	
				svoga	savremeni	svoga	savremeni	svoga	savremeni
1	BANAT 1991	2501	2067	600	600	645	627	1256	840
2	BANAT 2002	2314	1990	626	609	644	644	1044	737
3	Srbija 1991	36068	22392	4931	4765	10351	8515	20786	9112
4	Srbija 2002	37981	23709	4756	4603	10401	8818	22824	10288

Izvor: RZS

Za razliku od situacije u Banatu, putna mreža u Srbiji je nešto unapređena, jer 2002. godine ima 1.913 kilometara puta više nego 1991. godine, pri čemu i savremenih puteva ima za 1317 kilometara više. Pri tome je nešto skraćena mreža magistralnih puteva (za 175 kilometara), a bitno produžena mreža lokalnih puteva (za 2038).

Navedeni podaci svedoče da putevi u Banatu nisu bili od prioriteta za Republiku Srbiju u čijoj je nadležnosti izgradnja i održavanje glavnih saobraćajnica. Strateški značaj mreže puteva u Banatu zahteva veće učešće države.

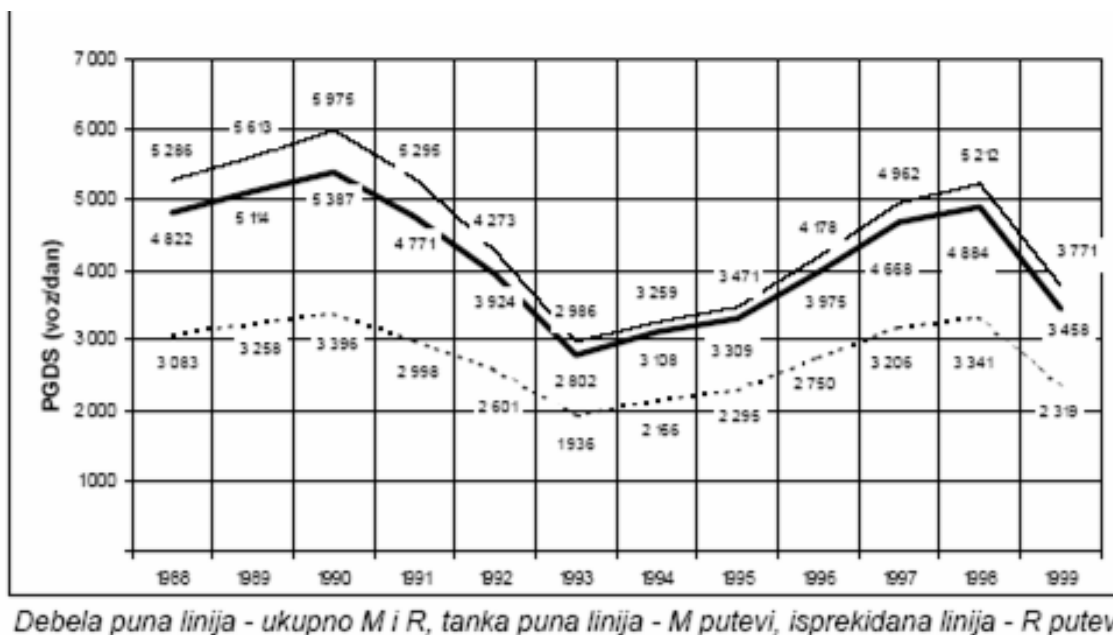
Sledi nekoliko podataka zasnovanih na merenjima obavljenim 2002. godine, a koja se odnose na frekventnost saobraćaja na magistralnim putevima u Banatu:

Tabela 16: Frekventnost magistralnih puteva u Banatu

Oznaka	Od – Do	Najfrekventiji deo	voz/dan	
voz/sat				
M-1.9	Pančevo (gr.APV)-Vršac 2 (Vatin gr.Rumunije)	Gr. APV-Pančevo	12564	523
M-7.1	Zrenjanin-Vršac-Uljma-B.Crkva-gr.Rumunije	Vršac-Uljma	4952	
M-24	Subotica-Kovin	Pančevo-Kovin	5979	
249				
M-24.1	Ečka-Perlez-Čenta	Ečka-Perlez 1 (Šajkaš)	4949	206

Izvor: SZS

Grafikon 1: Prikaz prosečnog broja vozila na dan na putevima Vojvodine u periodu 1988-1999.

Izvor: Program privrednog razvoja AP Vojvodine

Opšti zaključak, koji se može izvesti u odnosu na puteve, jeste sledeći:

Kada je reč o mreži puteva u Banatu, može se konstatovati da je ona nezadovoljavajuća, ako se ima na umu postojeća situacija u srednjoevropskim zemljama Evropske unije. Ipak, Banat je područje sa postojećom putnom infrastrukturom, koja nije optimalna, ali zadovoljava trenutnu frekventnost puteva, ako ne kvalitetom, onda mogućnošću da se relativno brzo stigne do željene destinacije. Zadnjih desetak godina putna mreža nije unapređena već je skraćena i to pretežno u lokalnom delu puteva.

Stoga, ako se planira intenzivan ekonomski razvoj, tada se mora posvetiti više pažnje ključnim putnim pravcima, sever-jug i zapad-istok.

Ono što je takođe akutan problem jeste odgovarajuće razrešenje pitanja prolaska autoputa kroz Banat. Jedna alternativa mogla bi biti izgradnja auto-puta sa severa prema jugu, paralelno sa postojećim polu-auto-putem Horgoš-Beograd. To bi zahtevalo sredstva koja u doglednom periodu teško mogu da se obezbede. Drugo je rešenje da se autoput izgradi u pravcu istok-zapad (Novi Sad-Zrenjanin-Temišvar) koji bi se nadovezao na autoput Horgoš-Beograd kod Novog Sada i obezbedio vezu sa tog auto-puta, koji je u izgradnji, u smeru Rumunije kroz centralni Banat. Pri tome se mora u prvom redu voditi računa o potrebama stanovništva i privrede u narednoj deceniji.

Nadalje, neophodno je obnoviti i postojeće putne pravce, pre svega one koji Banat povezuju sa Beogradom, Novim Sadom, Temišvarom u Rumuniji i Segedinom u Mađarskoj, ali i sa Jugoistočnom Srbijom, preko Dunava, a u funkciji ubrzanog privrednog razvoja i podizanja standarda života stanovništva.

Tabela 17: SWOT analiza - varijabla Putevi

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - intenzivna mreža - postojanje međunarodne mreže puteva - postoje institucija za održavanje - razgranata mreža regionalnih puteva - putarina se ne naplaćuje 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - loše održavanje - loša signalizacija - neadekvatne i nezadovoljavajuće međunarodne veze - uski regionalni putevi - nedostatak zaobilaznica - nedostatak mostova - nedostatak specijalizovanih ruta
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - Evropski fondovi - geografski položaj - domaći fondovi - atraktivno mesto za ulaganje - položaj industrijske zone (na putu M24) 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - nezadovoljavajući kriterijumi za klasifikaciju - politicka situacija na nivou drzave i šireg regiona - politički faktor (spoljni) - izvori finansiranja - loše upravljanje putevima na nivou opštine

Analiza indikatora i SWOT analiza ukazuju na postojanje putne mreže u Banatu koja zadovoljava sadašnje potrebe, ali da bi se eliminisale postojeće slabosti, utemeljene na neadekvatnoj povezanosti sa inostranstvom i većim centrima u Srbiji, potrebne su investicije, dakle dodatna finansijska sredstva, kako bi se realizovalo bolje povezivanje u međunarodnu mrežu puteva. Pri tome, šansu predstavljaju regionalna saradnja i projekti sa susednim zemljama. Veoma je značajna i popravka puteva ka Beogradu i Novom Sadu.

2.1.2.2. Železnice

Mreža železničkih pruga, u većem delu, građena je još u XIX i početkom XX veka unutar Austrijske, odnosno Austro-ugarske Monarhije, a potom za vreme Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije. Nakon, II Svetskog rata uglavnom nije bilo značajnije gradnje pruga u Banatu, jer je granica sa Rumunijom i pored formalno prijateljskih odnosa između zemalja, bila netransparentna, a privredni promet na niskom nivou.

Kada je reč o konkretnim podacima, može se konstatovati da je mreža pruga kojima se danas saobraća u Banatu ukupno duga 439,1 kilometar. Pri tome, deo pruga koje su u saobraćaju ne doseže do granice sa Mađarskom, mada postoji pruga do graničnog prelaza Đala. Najduža je pruga koja povezuje Pančevo preko Zrenjanina sa Kikindom i graničnim prelazom sa Rumunijom (Žombolja/Jimbolia). Najkraća je koja povezuje Zrenjanin (Tomaševac) preko Orlovata sa Perlezom, preko Tise ka Bačkoj u smeru Novog Sada. Još dve značajne pruge koje Banat povezuju u smeru istok-zapad jesu Zrenjanin-Vršac-Bela Crkva i Pančevo-Vršac-Granica prema Rumuniji (Moravica).

Nekoliko je razloga zbog čega su pruge kroz Banat izgubile svoj značaj. Jedan od razloga je težak, močvaran i za železnice nepovoljan teren. Drugi je taj što su pruge kroz Banat građene još u vreme prvih gradnji, pa je njihova nosivost nešto manja od onih koje su kasnije građene i diktiraju današnje standarde nosivosti. Stoga je pravac koji je prošao od Budimpešte ka Beogradu preko Subotice i Novog Sada postao dominantan. Pored toga, veći deo pruga kroz Banat nakon I Svetskog rata ostao je u rumunskom delu Banata i izgubio na ekonomskom značaju zbog podele Banata između dve zemlje i niskog nivoa ekonomskih i drugih odnosa

između njih. Konačno, transverzala zapad-istok koja je mogla da ide preko Banata (Budimpešta-Bukurešt) otišla je severnije od srpskog dela Banata (preko Bekescsabe, Arada i Brasova, umesto Kikinde i Temišvara).

Sve to je dovelo do marginalizacije Banata, čije su pruge male nosivosti (16t po osovini ili 64t po vagonu, dok je evropski standard 22,5 tona po osovini, odnosno 90 tona po vagonu), nedovoljno međusobno povezane, sa malom dozvoljenom maksimalnom brzinom, koja se svega na par kraćih deonica omogućava brzinu od 80 do 100 km/h. Pretežno dozvoljene maksimalne brzine se kreću 40 do 60 km/h. Detalji se mogu videti iz priložene tabele.

Tabela 18: železničke pruge u Banatu

Br	Relacija	Km	Nosivost	Saobraća	Max.brzina	Vreme
1.	Pančevo-Vršac-Gr. RO(Moravica)	82	16T/Osov.	Da	50-100 km/h	2 h 17 min
2.	Zrenjanin-Vršac-Bela Crkva	121	16T/Osov.	Da	30-40 km/h	4 h 22 min
3.	Pančevo-Zrenjanin-Kikinda-RO (Jimbolia)	158	16T/Osov.	Da	30-100 km/h	4 h 33 min
4.	Ban.Miloševo-Padej-Čoka-Senta-Orom (Sub)	58	16T/Osov.	Da	30-100 km/h	1 h 33 min
5.	Perlez-Orlovat-Tomaševac	20,3	16T/Osov.	Da	20-70 km/h	26 min
6.	Kikinda-Ban.Arandelovo-Đala-Gr.H		16T/Osov.	Ne		
7.	Čoka-Novi Kneževac		16T/Osov.	Ne		
8.	Ukupno	439	16T/Osov.		20-100 km/h	

Izvor: JŽ

Jedan od problema pruga u Banatu je i taj što se njima dugo putuje, budući da su u lošem stanju. Otuda i vozom od Zrenjanina do Bele Crkve, naselja koji su udaljeni 120 km, treba 4 sata i 22 minuta.

Pruge Banata danas u svom najvećem delu ne ispunjavaju zahteve savremenog železničkog saobraćaja. Jedan deo postojećih pruga je zatvoren za saobraćaj, preostale nisu pogodne za brzine veće od 80 km na sat, a deo njih čak ni za brzine preko 40 km na sat. Pruge su uglavnom jednokolosečne, sa tehničkim elementima iz XIX veka, tehnološki zastarelom opremom i po pravilu nedovoljno održavane. Posledice toga jesu neredovan železnički saobraćaj, male brzine, nizak nivo usluge, a bezbednost je na granici tolerancije.

Nužna je ocena ekonomičnosti pojedinih železničkih pravaca, u funkciji regionalnog ekonomskog razvoja i povezivanja sa susednim zemljama i Evropskom unijom, kako bi se odredilo šta rekonstruisati i modernizovati. U postojećim uslovima, malo toga bi pokazalo ekonomsku opravdanost. Tim pre, što se najveći deo robnog i putničkog prometa obavlja putnom mrežom.

Ako se ima na umu budući intenzivniji ekonomski razvoj Banata, tada treba posvetiti pažnju osposobljavanju postojeće mreže da se spoji sa Segedinom na Severu i unapredi pravac Zrenjanin Beograd, te Zrenjanin-Kikinda-Temišvar.

Tabela 19: SWOT analiza – varijabla Železnica

SNAGE - jeftinije u odnosu na ostale vidove transporta - postojanje kapaciteta za održavanje opreme i sredstava prevoza i transporta	SLABOSTI - zastarela oprema - nekompletna mreža pruga - ljudski faktor - kašnjenje
ŠANSE - lokacija regiona - transport robe kroz region - roba iz EU	PRETNJE - nedostatak investicija

Podaci o prugama Banata, kao i SWOT analiza pokazuju da postoje kapaciteti, ali da su pruge u Banatu zastarele, da nedostaju sredstva za investicije koje bi ih osposobile i da je šansa u položaju Banata, po osnovu kojeg roba može da se kroz Banat transportuje u međunarodnom saobraćaju.

Osavremenjavanje pruga u Banatu nije bilo od prioriteta Republike Srbije u čijoj je nadležnosti izgradnja i održavanje mreže pruga. Strateški značaj mreže pruga u Banatu i njihov neiskorišćeni potencijal zahteva veće učešće države.

2.1.2.3. Vodeni putni pravci

Vodeni putni pravci u Banatu u prvom redu obuhvataju rečne (plovne su reke Dunav i Tisa u celom toku kroz/pored Banat/a dok su Begej i Tamiš plovni jednim svojim delom, ali ne i preko granice prema Rumuniji). Dužina toka Dunava kroz Banat iznosi 148 km, Tise 168 km, Begeja 75 km i Tamiša 118 km. Dakle, ukupna dužina rečnih tokova kroz Banat je 509 kilometara. U toku je čišćenje Begeja prema rumunskoj granici, pa će uskoro biti plovni i do Temišvara u Rumuniji, dok je plovnost Tamiša i dalje problematična.

Tabela 20: Dužine reka u Banatu

		Dužina u km
Nr.	BANAT	509
1	Dunav	148
2	Tisa	168
3	Begej	75
4	Tamiš	118

Izvor: Vode Vojvodine

Od manjeg su značaja kanali koji povezuju Dunav i Tisu, odnosno Begej. Kada je reč o kanalima u Banatu, može se konstatovati da je ukupna mreža kanala duga 518,4 kilometara, od čega je plovno 317,7 kilometara, od čega 190,9 kilometara je plovno za brodove nosivosti do 1000 tona, daljih 98,4 kilometara je plovno za brodove nosivosti do 500 tona, dok je još 28,4 plovno za brodove nosivosti do 200 tona. Konkretniji podaci se vide iz tabele koja sledi:

Tabela 21: Kanali u Banatu

		Dužina u km	Plovni 1000T	Plovni 500T	Plovni 200T
Nr.	BANATSKI KANALI	518,4	190,9	98,4	28,4
1	Zlatica	35			10,1
2	Kikindski kanal	50,3		32	18,3
3	Banatska Palanka - Novi Bečej	147,3	147,3		
4	Stari Begej	37,1			
5	Begej	43,6	43,6		
6	Plovni Begej	31,4		31,4	
7	Tamiš	118		35	
8	Karašac	5,8			
9	Brzava	19,9			
10	Moravica	17,4			
11	Rojga	12,6			

Izvor: Vode Vojvodine

Može se smatrati da je veliki deo Banata potencijalno pogodan da se uključi u mrežu plovnih puteva Evrope (obzirom na kanal Dunav, Rajna, Majna). Najveći nedostatak su mu odgovarajuće luke, jer su postojeće zapuštene i malih kapaciteta (u Zrenjaninu, i u gradovima duž obala Tise i Dunava).

Rečni saobraćaj je u pogledu prevoza putnika praktično beznačajan, a u prevozu robe sveden na minimum. S obzirom da je tok Dunava definisan kao evropski koridor VII, u budućnosti treba računati sa značajnim porastom uloge vodenog transporta, ali prvenstveno u tranzitu. Robni transport Tisom, Begejom ili Tamišom, takođe može da bude interesantan u budućnosti, ali je potrebno mnogo investicija, kao i da se posebno osmisle regionalni projekti sa Rumunijom i Mađarskom. Ne bi trebalo zanemariti ni kanale, koji praktično omogućavaju transport robe vodenim putem kroz sam centar Banata, uključujući i Zrenjanin, Kikindu i druge veće gradove.

Ako se ima na umu ekonomski razvoj, treba odrediti prioritete, pri čemu je potrebno na temelju činjenica odlučiti hoće li se vodeni transport svesti na transport rekama, koje su praktično na rubovima Banata, ili će se osposobljavati i mreža kanala, koja kapilarno povezuje sve značajnije gradove Banata sa svetom.

Tabela 22: SWOT analiza - varijabla Vodeni putevi

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - postojanje brodogradilišta - izgradjena mreža kanala 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - višegodšnje neodržavanje, zagušenost kanala muljem
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - geografski položaj - mogućnost korišćenja vodenih puteva za turizam - mogućnost navodnjavanja 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - nezainteresovanost nedležnih institucija - nedostatak novca za investiranje

Prema tome, izneti podaci i SWOT analiza skreću pažnju na činjenicu da vodeni putevi Banata jesu resurs koji se ne iskorišćava. Iako postoji izgrađena mreža kanala, a Banat je okružen dvema velikim rekama, zbog dugogodišnjeg neodržavanja oni ostaju nekorišćen resurs, koji bi mogao da se koristi u privredne svrhe, ali i u cilju razvoja turizma, pod uslovom da se ljudski faktor aktivnije angažuje, te da se nađu odgovarajuća finansijska sredstva za njihovo osposobljavanja (pre svega kanala), kako bi se i oni aktivno uključili u evropsku mrežu vodenih puteva.

2.1.2.4. Komunalije

Kada je reč o komunalnim uslugama, Banat već više stotina godina unazad ima urbanizovane gradske centre, u kojima se sistematski započela voditi organizovana politika i briga o komunalnim potrebama stanovništva. U prvom redu to je dovođenje pitke vode do kuća i stanova, odnošenje ili eliminacija smeća i tečnog otpada. U periodu elektrifikacije zemlje razvedene su električne linije do industrijskih kapaciteta i domaćinstava, a u novije vreme u toku je i gasifikacija, obzirom da se računa da će to dugoročno biti najjeftiniji i prema životnoj sredini najčistiji izvor energije za domaćinstva i industriju.

Usled činjenice da je proces urbanizacije Banata započeo još u XVIII i XIX veku, to je infrastruktura postavljena uglavnom u gradskim naseljima i to pretežno u njihovim centralnim delovima, dok je u predgrađima i ruralnim naseljima to propušteno ili činjeno znatno kasnije. Usled toga se može uočiti razlika između komunalne infrastrukture u gradovima i na selima, kao i unutar gradova između stambenih objekata u centru i na rubovima grada. Pri tome, može se konstatovati da je elektrifikacija obavljena u najvišem procentu, da su nešto manje zastupljeni vodovod i kanalizacija, a da je najslabije realizovana gasifikacija, i da je ona uglavnom novijeg datuma, jer je u toku distribucija glavnog gasovoda koji iz Rusije prolazi i kroz Banat prema centralnom delu Srbije.

Jedna od osnovnih karakteristika postojeće infrastrukture jeste da je u značajnoj meri zastarela, da su neophodne rekonstrukcije i popravke niza kapaciteta kao i usaglašavanje sa standardima Evropske Unije. To u najmanjoj meri važi za distribuciju električne energije, gde se standardi nisu mnogo menjali, a u znatno većoj meri se to odnosi na vodovod i kanalizaciju. Kada je reč o kvalitetu vode, neophodno je obezbediti opremu za prečišćavanje vode za piće radi njenog dovođenja, u značajnom delu Banata, na standarde koji važe u razvijenim zemljama. U većim gradovima, osnovne mreže su postavljane tokom XIX veka, kada su gradovi bili znatno manji, a standardi koji su važili bili bitno ispod današnjih zahteva. Sve ono što je rađeno skorijeg datuma, može se smatrati da zadovoljava standarde. Tako se dolazi i do situacije, da određeni delovi vodovoda i kanalizacije u ruralnim naseljima, koja su ih u skorije vreme uvođeni, potpunije ispunjavaju Evropske standarde nego oni u nekim gradskim jezgrama.

Vodosnabdevanje

Vodosnabdevanje stanovništva u Severnobanatskom okrugu vrši se isključivo na bazi podzemnih voda, koje se zahvataju iz dubljih subarteških vodonosnih slojeva. Opštine Kikinda, Čoka i Novi Kneževac koriste podzemnu vodu kao resurs za snabdevanje vodom za piće. Sistemi se sastoje iz bušenih bunara, iz kojih se sa dubine od 160 - 220 m pumpama voda potiskuje direktno u mrežu (bez rezervoara). Voda se koristi bez ikakvog prethodnog tretmana, izuzev dezinfekcije hipohlornim preparatima. Podzemna voda u prirodnom stanju poseduje specifične fizičko-hemijske osobine, kao što su visoka koncentracija amonijaka, visok sadržaj organskih materija, huminskih materija i povišena koncentracija natrijuma.

Vodosnabdevanje stanovništva u Srednjobanatskom okrugu vrši se isključivo putem podzemnih voda, koje se zahvataju iz dubljih vodonosnih slojeva. Za vodosnabdevanje Zrenjanina i okoline kaptira se vodonosni sloj na dubini od 60-130 m. U ovom regionu sva zahvaćena voda se distribuira potrošačima bez prečišćavanja, izuzev hlorisanja. U toku je rešavanje problema prečistača vode za piće u Zrenjaninu.

Vodosnabdevanje stanovništva u Južnobanatskom okrugu vrši se na bazi podzemnih voda iz dubljih vodonosnih slojeva (30 - 100 m). U ovom regionu postoji jedno postrojenje za preradu vode u Pančevu. Kapacitet ovog postrojenja je 700 l/s⁸.

Kada je reč o vodovodu i broju priključaka u Banatu, može se konstatovati da prema popisu iz 2002. godine, a na temelju podataka Republičkog zavoda za statistiku, od 261.295 stanova koji su stalno naseljeni u Banatu, na vodovod je priključeno 246.428 stanova, ili 94,31%. To je neznatno ispod proseka za Vojvodinu, odnosno znatno veći procenat od podataka za Srbiju.

Tabela 23: Stanovi - broj priključaka na vodovod

Broj priključaka na vodovod stanje 2002 godine				
	PODRUČJE	Broj stanova	Vodovod	Vodovod %
1	Srednjobanatski	79493	75313	94,74
2	Severnobanatski	66442	63867	96,12
3	Južnobanatski	115360	107248	92,97
4	Banat	261295	246428	94,31
5	Vojvodina	749925	710266	94,71
6	Srbija	2743996	2453319	89,41
7	Južna nizija H	576828	495980	85,98

Izvor: RZS, KSH

Može se lako uočiti da je broj stanovnika koji imaju direktan pristup pijaćoj vodi relativno visok, kao i u Vojvodini u celini. To je rezultat činjenice da je u Banatu, u odnosu na prosek zemlje, bila relativno razvijena vodovodna mreža kao posledica intenzivnog razvoja infrastrukture u ranijem periodu. Sa druge strane, u kriznom periodu devedesetih godina prošlog veka ni privreda, a ni komunalna infrastruktura nisu se razvijale već su pre stagnirale.

U poređenju sa susednim regionima van Srbije, u prvom redu sa mađarskim regionom Južna nizija, može se uočiti izrazita prednost Banata i Vojvodine.

Kada je reč o Rumuniji, može se uočiti u susednom regionu Rumunija zapad manji procenat pokrivenosti vodovodnom mrežom. Tako se u regionu Romania Vest 61% populacija snabdeva vodom u okviru centralizovanog sistema. Pri tome, 75% gradskog stanovništva se snabdeva vodom iz centralizovanog vodovoda, ali svega 20% populacije sela..

⁸ Izvor: Program privrednog razvoja Vojvodine, Decembar, 2003.

Kanalizaciona mreža

Kada je reč o javnoj kanalizaciji u Banatu, tada valja poći od činjenice da se ona proteže na gradska i prigradska područja, u kojima živi prema podacima za 2002. godinu 429.100 od ukupno 688.274 stanovnika Banata. Sama javna kanalizaciona mreža Banata duga je ukupno 619 kilometara, od čega opšta mreža obuhvata 45 kilometara, fekalna mreža 330 kilometara, mreža koja obuhvata atmosferske padavine obuhvata daljih 115 kilometara i glavni kolektori obuhvataju mrežu od 129 kilometara. Ukupna količina otpadnih voda Banata ispuštenih u javnu kanalizacionu mrežu iznosi 45.514.000 m³ godišnje, dok ukupno oticanje atmosferskih voda putem javne kanalizacione mreže u Banatu iznosi 12.740.000 m³ godišnje.

Ako bismo predstavili podatke o broju priključaka kanalizacione mreže, obzirom da nisu direktno statistički obrađeni, može se poći od dva popisana podatka. Jedno je broj kupatila u stanovima, a drugo je broj nužnika. Prema popisu iz 2002. godine, od ukupnog broja od 262.295 stanova u Banatu, njih 213.761 raspolaže kupatilom, što čini u proseku 81,81% stanova. S druge strane, od istog broja stanova 196.946 ili 75,37% raspolaže nužnikom.

Tabela 24: Stanovi - broj priključaka i broj priključaka u procentima (%), stanje 2002

		Broj	Kupatilo	Nužnik	(N+K)/2			Broj	Kupatilo%	Nužnik%	Prosek%
1	Srednjobanatski	79493	65388	59571	62480	1	Srednjobanatski	79493	82,26	74,94	78,60
2	Severnobanatski	66442	53656	47297	50477	2	Severnobanatski	66442	80,76	71,19	75,97
3	Južnobanatski	115360	94717	90078	92398	3	Južnobanatski	115360	82,11	78,08	80,09
4	Banat	261295	213761	196946	205354	4	Banat	261295	81,81	75,37	78,59
5	Vojvodina	749925	632517	601393	616955	5	Vojvodina	749925	84,34	80,19	82,27
6	Srbija	2743996	2163168	2053715	2108442	6	Srbija	2743996	78,83	74,84	76,84

Izvor: RZS

Ako bismo oba indikatora koristili u srazmeri od 50 %, kao osnov da izvršimo slobodnu procenu broja kanalizacionih priključaka, tada bi se dobili sledeći podaci:

U Banatu na 261.295 stanova ima 205.354 kanalizacionih priključaka, što čini 78,59% svih stanova. U svakom slučaju radi se o visokom procentu. Posebno ako se podaci poredi sa situacijom u Srbiji (76,8%). Vojvodina, međutim ima veći procenat priključaka na kanalizacionu mrežu (82,3%), kao i Južna nizija u Mađarskoj koja ima još viši procenat priključaka (86,4%). Naravno, ovde se podrazumevaju kako javni kanalizacioni priključci tako i lokalni kanalizacioni priključci. U regionu zapadne Rumunije kanalizaciona mreža pokriva 56% stanovništva, nešto iznad proseka za celu Rumuniju, koji iznosi 51%. Sam sistem otpadnih voda ima dužinu od 2.006 kilometara i predstavlja 12,3% drenažne mreže na nivou Rumunije.

Gasovodna mreža

Osnovni podaci o gasovodnoj mreži u Vojvodini⁹ su sledeći:

- dužina magistralnih gasovoda 1.535 km,
- kapacitet gasovoda 5.6 milijardi kub. m gasa,
- primopredajne stanice su Horgoš i Zvornik.

Deo mreže koristi se za tranzit gasa, a deo za distribuciju gasa za potrebe potrošača u Vojvodini. Primetno je da sve veći broj naselja u Vojvodini počinje da koristi gas kao izvor energije za grejanje u zimskim mesecima.

⁹ Podaci potiču iz Programa privrednog razvoja Vojvodine, Decembar 2003.

Električna energija

Procenat stanova koje imaju direktan pristup sistemu za distribuciju električne energije je najviši od posmatranih. Jedan od razloga je taj što je elektrifikacija cele zemlje, pa i Banata sprovedena sredinom XX veka, i to kako gradova i prigradskih naselja tako i seoskih naselja, pa i salaša udaljenih od gradskih centara. To je bila politika elektrifikacije i industrijalizacije tokom SFRJ i može se konstatovati da stanje nije bitno unazađeno ni tokom zadnje dekade XX veka, kada je u svih sferama društvenog i ekonomskog života došlo do stagnacije i pogoršavanja situacije. Kada se posmatraju procenti elektrifikacije, može se primetiti ujednačena elektrifikovanost Banata, Vojvodine i Srbije - razlika je u promilima (98,97% Banat, 98,99% Srbija i 99,05% Vojvodina).

Što se tiče dostupnosti električne energije za domaćinstva, u narednom periodu ne bi trebalo preduzimati ozbiljnije zahteve.

Problematika je negde drugde, a to je kvalitet električne energije i pokrivenost industrijskih kapaciteta dovoljnom snagom električne energije.

Tabela 25: Električni priključci

	PODRUČJE	Broj	El.energija	Pokrivenost u %
1	Srednjobanatski	79493	78780	99,10
2	Severnobanatski	66442	65735	98,94
3	Južnobanatski	115360	114084	98,89
4	Banat	261295	258599	98,97
5	Vojvodina	749925	742824	99,05
6	Srbija	2743996	2716381	98,99

Izvor: RZS

Podaci o potrošnji električne energije u Banatu se statistički ne obrađuju, ali raspolaže se podacima za Vojvodinu¹⁰.

U toku 2001. godine u Vojvodini je potrošeno 8.289 GWh električne energije. Od toga 49% potrošnje čine domaćinstva, 20% ugovorni potrošači, 13% otpada na ostalu potrošnju, 13% na gubitke distribucija, a 5% na tzv. direktne potrošače (velika industrijska postrojenja: Petrohemija, Pančevo; Azotara, Novi Sad; Celuloza, Sremska Mitrovica i BFC, Beočin).

Potrošnja električne energije raste relativno sporo. Do 1999. godine porast potrošnje iznosio je 1-2% godišnje, 1999. godine je zbog bombardovanja ostvaren pad potrošnje od preko 10%, a posle toga potrošnja raste po stopi od oko 5% godišnje. Potrošnja u 2001. bila je na nivou iz 1998. godine.

Kako se može videti, domaćinstva su relativno dobro snabdevena električnom energijom i troše je u najvećoj meri. Industrija koja stagnira troši električnu energiju na znatno nižem nivou nego da radi punim kapacitetima.

¹⁰ Podaci iz Programa privrednog razvoja Vojvodine, Decembar 2003.

Ako se analizira broj priključaka električne energije u Banatu, može se konstatovati da je praktično 99% stanova prema popisu 2002. godine raspolagalo priključcima za električnu energiju, što se na nivou podataka za Vojvodinu i Srbiju može videti iz gornje tabele. Standard je u tom pogledu izuzetno visok, na evropskom nivou, a problemi u pogledu električne energije jesu više po pitanju kvaliteta, stabilnosti mreže, stalnosti napona i slično, nego po pitanju potrebe da se mreža kvantitativno proširuje.

2.1.2.5. Komunikaciona infrastruktura

Telefonski priključci

Prema podacima za 2002. godinu u Banatu ima 182.776 telefonskih priključaka. Obzirom da je u to vreme u Banatu živelo 688.274 stanovnika, proizilazi da na 1000 stanovnika dolazi 265 telefonskih priključaka. U poređenju sa podacima za Vojvodinu to je nešto slabije od proseka, jer u Vojvodini ima ukupno 630.886 telefonskih priključaka, a ukoliko se postavi u korelaciju sa brojem stanovnika, tada na 1000 stanovnika dolazi 310 telefonskih priključaka.

Na 1000 stanovnika u Srbiji prosečno dolazi 306 telefonskih priključaka. Prosek podiže Beograd, u kome ima 411 priključaka na 1000 stanovnika.

Tabela 26: Telefonski priključci – broj priključaka u Banatu¹¹:

	Broj tel.prikljucaka	Digitalni	%
Zrenjanin	80212	37026	46,16
Kikinda	26752	15005	56,09
Pančevo	49952	28058	56,17
Banat	156916	80089	51,04
Vojvodina	630886	339606	53,83
Srbija	2298670		

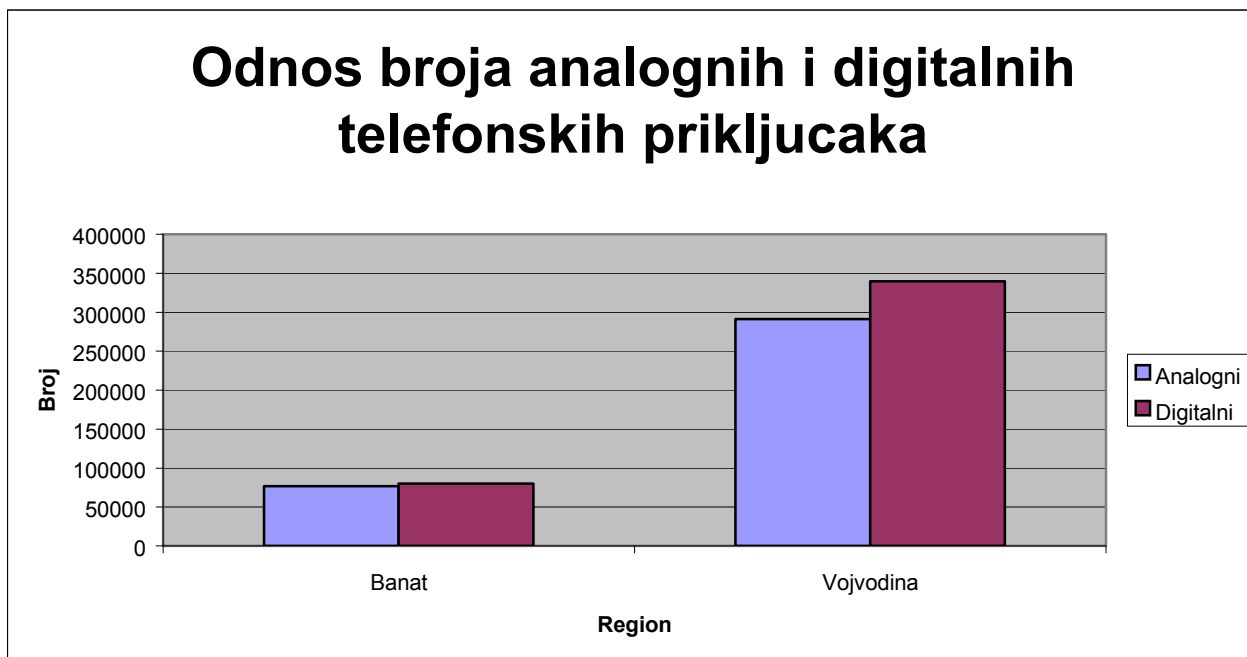
Izvor: PTT

Kada je reč o distribuciji analognih i digitalnih telefonskih priključaka, prema podacima iz 2003. godine, a ovi se podaci prilično brzo menjaju, 51 % telefonskih linija u Banatu su digitalne. Tako u telefonskoj mreži koju pokriva Zrenjanin 46% fiksnih telefonskih linija su digitalne, u mreži Kikinde to je 56%, kao i u mreži koju pokriva Pančevo - takođe 56%. Prema tome, analogne telefonske linije svele su se na 49% fiksnih telefonskih linija.

¹¹ Podaci obuhvataju geografsko područje Banata, koje je obuhvaćemo telefonskim mrežama Zrenjanin, Kikinda i Pančevo.

Grafikon 2: Odnos broja analognih i digitalnih telefonskih priključaka

Izvor: PTT

Statistički podaci o broju internet priključaka i korisnika u Banatu nisu raspoloživi. Na osnovu podataka servis provajdera postoje određeni podaci za Vojvodinu, na bazi kojih se mogu dati određene ocene situacije.

U Vojvodini je višestruki prenos podataka ostvaren mrežom tipa STM 16 (2.5 Mbit/s), postavljenoj po glavnim pravcima, dužine oko 350 km (približno dvostruka dužina veze na relaciji Ruma-Subotica). Ova mreža postavljena je u obliku prstena za prenos podataka¹².

Veoma je teško prikupiti tačne podatke o broju internet priključaka i aktivnih korisnika interneta budući da na teritoriji Vojvodine postoji veliki broj internet provajdera (oko 15), struktura korisnika je veoma raznovrsna, a postoje i institucije koje imaju direktnu vezu sa mrežom (kao što su Univerzitet, Matica Srpska, mnoge kompanije, banke, itd).

Na osnovu podataka dobijenih od dva najveća provajdera, na području Vojvodine procenjuje se da postoji između 60.000 i 70.000 korisnika interneta. Neki od njih koriste samo elektronsku poštu, a neki veoma intenzivno koriste i podatke sa interneta. Obzirom da Banat predstavlja oko 1/3 stanovnika Vojvodine, i da je u pravilu nešto manje razvijen od Bačke, može se oceniti da u Banatu ima između 15.000 i 20.000 korisnika interneta¹³.

Na osnovu ovako učinjene procene, sledi da u Vojvodini na hiljadu stanovnika ima oko 35 korisnika interneta, što je u odnosu na zemlje Evropske unije izuzetno nizak procent i svedoči o nedostatku relevantnih informacija koje se prenose tim medijem.

¹² Program privrednog razvoja Vojvodine, Decembar 2003.

¹³ Program privrednog razvoja Vojvodine, Decembar 2003.

Tabela 27: SWOT analiza - varijabla Javne komunalne usluge

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - zadovoljavajuća pokrivenost priključcima u kućama - postojanje samodoprinosna - u većim opštinama postoje upravljači sistema - izgradjenost sistema u većim mestima 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - starost sistema - nerešen problem vlasništva nad sistemima osim gasa - neažuran i nesređen katastar objekata - ne postoje novi prostorni i urbanistički planovi - nepripremljenost u smislu svojine nad zemljištem (eksproprijacija) - ne postojanje jedinstvenog IS
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - postojanje novih zakona u ovoj oblasti - postojanje uslova za privatne investicije u održavanju i upravljanju sistemima - selekcija otpada i mogućnost daljeg korišćenja 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - nedovoljna svest i volja za primenom zakonskih regulativa - nedostatak finansijskih sredstava - nepostojanje svesti da se u ovim oblastima moraju poštovati i promenljivati EU principi

Može se konstatovati, kako na bazi prikupljenih podataka i indikatora, tako i na osnovu SWOT analize, da su javne komunalne usluge u Banatu razvijene, ne samo u poređenju sa prosekom u zemlji, već prema određenim elementima i sa susednim ino-regionima (električna energija, vodovod i kanalizacija, telefonski priključci). Podaci o pokrivenosti električnim, vodovodnim, kanalizacionim i telefonskim priključcima ukazuju na dugu tradiciju i kulturu života na evropskom nivou.

Određeni nedostaci su u starosti sistema, za šta su potrebne popravke i bolje održavanje sistema, sređivanje prostornih planova i realizacija planiranih projekata.

Šanse su u stvaranju uslova za privatizaciju u sferi komunalnih usluga, a najakutniji problem je nedostatak finansijskih sredstava i organizovanja da se zajedničkim naporima reše nagomilani problemi.

2.1.3. Pregled privrede

- Bruto nacionalni dohodak po glavi stanovnika u Banatu od 1990. do 2002. godine pao je na 50%, što je nešto manji pad nego na nivou Srbije – u kojoj je 2002. godine nacionalni dohodak opao na 42% onog iz 1990. godine.
- Po svojoj strukturi 2002. godine industrija učestvuje sa 51,7% u nacionalnom dohotku Banata, sledi poljoprivreda sa 26%, dok usluge učestvuju sa 22,3%. Učešće poljoprivrede i industrije je znatno veće nego što je to prosek u Srbiji, dok je učešće usluga u nacionalnom dohotku u Srbiji znatno veće nego u Banatu.
- Kada je reč o industrijskim podsektorima, uočava se da su oni u kriznom periodu različito prošli, pri čemu su u najtežoj situaciji podsektori mašinogradnje i metalnog kompleksa uopšte, čija se proizvodnja svela na nivo od 15-20% onog od pre deset godina, a slična je sudbina i kod proizvodnje kože i obuće (30-35%) i prerade derivata (40 %). Nešto bolje su prošle hemijska industrija (na nivou između 50 i 60% proizvodnje od pre deset godina), a najmanji udar je zadesio prehrambenu industriju i preradu hemijskih proizvoda i lekova (nivo proizvodnje sveo se na 60-80% od pre deset godina, s time da proizvodnja pića radi punim kapacitetima).
- Iako ima pozitivnih pomaka, institucionalni i administrativni faktori još uvek usporavaju poslovanje i razvoj privrede, kako zbog neuređenih međusobnih odnosa pojedinih organa na različitim nivoima, tako i zbog sporosti i parcijalnih interesa postojeće birokratije u određenim institucijama, umesto da doprinose njenoj diverzifikaciji i rastu.
- Izvoz Banata kada su tržišta u pitanju, u 2002. godini dominantno je išao u zemlje u tranziciji (50%), dok je u zemlje Evropske Unije izvoženo svega 18% proizvoda. To je drastična razlika u odnosu na 1991. godinu kada je preko 60% proizvoda Banata izvoženo u zemlje EU, a 27% u zemlje u tranziciju.
- Ako se izvoz Banata analizira sektorski, može se konstatovati da industrija prednjači (2002. godine 95,6% izvoza su industrijski proizvodi, a 1991. godine to je bilo 98,5%), dok poljoprivreda (2002. godine sa 1,5 % 1991 godine sa 1,3%) i usluge (2002. godine 2,8%, a 1991. godine 0,2%) simbolično učestvuju u izvozu.
- Po strukturi zaposlenosti, u Banatu dominira industrija sa 47,8%, usluge sa 39%, poljoprivreda sa 13,2%. U odnosu na Srbiju daleko je više zaposlenih u Banatu u poljoprivredi, nešto više u industriji, a znatno manje u uslugama.
- U uslužnoj sferi zaposlenost beleži drastičan pad, pri čemu zaposlenost u uslugama zdravstva i obrazovanja beleže manji pad od usluga trgovine, turizma i finansijskog posredovanja.
- Procenat internacionalizacije privrede Banata, dobijen poredjenjem visine izvoza i nacionalnog dohotka 1991. i 2002. godine, porastao je sa 19,2% na 24,9%.
- Štednja se svela na minimum i posledice piramidalnih banaka iz 90-tih godina još se osećaju. Strane banke koje su osnovale svoje filijale nisu otklonile strah stanovništva, a i ušteđevina stanovništva je sve manja.

2.1.3.1. Makroekonomski pregled

Statistički podaci za područje Banata su relativno skromni. Stoga bi se u globalnom delu pregleda i analize obuhvatila Vojvodina u celini.

Tabela 28: Kretanja društvenog proizvoda, investicija, zaposlenosti i nezaposlenosti u Vojvodini za period 1991-2000.

	Društveni proizvod		Investicije u osnovna sredstva		Zaposlenost		Nezaposlenost	
	Srbija	APV	Srbija	APV	Srbija	APV	Srbija	APV
1991-1995	-13.8	-14.0	-20.5	-21.4	-2	-2.1	5.9	11.9
1996-2000	-0.1	0.1	-4.9	-4.9	-1.9	-1.9	3.0	0.2
1991-2000	-7.2	-7.2	-13.2	-13.5	-1.9	-2.0	4.5	5.9

Izvor: SZS, statistički godišnjak

Celokupni protekli desetogodišnji period se može okarakterisati kao period izrazitog dezinvestiranja, s obzirom na visoke negativne stope rasta investicija. Najizraženiji trend dezinvestiranja je bio u periodu 1991-1995. godine, kada su investicije u osnovna sredstva opadale po prosečnoj godišnjoj stopi od -20,5% u Srbiji i -21,4% u Vojvodini. U periodu 1996-2000. godine trend dezinvestiranja je nešto ublažen, tako da investicije u osnovna sredstva opadaju po stopi od -4,9% u Srbiji i -4,9% u Vojvodini. Ovi podaci prevashodno ukazuju na činjenicu tehničko-tehnološke zastarelosti privrede Srbije i Vojvodine budući da znatno duže od jedne decenije privreda zemlje ne prati tehnički i tehnološki progres, što se negativno odražava i na strukturu njene proizvodnje.

Posledica toga je da je učešće investicija u društvenom proizvodu smanjeno sa 20,3% u 1990. na 10,4% u 2000. godini u Srbiji, odnosno sa 13,0% na svega 6,4% u Vojvodini. To je, naravno, ispod nivoa neophodnog za zamenu amortizovanih kapaciteta. Čak ni investicije iz 1990. godine nisu bile dovoljne za zamenu i modernizaciju amortizovanih osnovnih sredstava. Nakon toga obim investicija nije bio dovoljan ni za prostu reprodukciju ustanovljenih kapaciteta, što je imalo za posledicu ubrzano tehničko-tehnološko zastarevanje privrede Srbije i Vojvodine.

Nizak nivo investicione aktivnosti u prošlosti nepovoljno se odražava na stanje osnovnih sredstava preduzeća koja su otpisana sa 60,1%, dok je oprema otpisana čak sa 83,7%. Evidentno je da sa postojećom opremom veći deo preduzeća nije u stanju da proizvodi robe koje bi po ceni i kvalitetu bile konkurentne na domaćem i inostranom tržištu. Da bi to bila u stanju, naša preduzeća moraju da se dokapitalizuju – kako bi modernizovala svoju opremu i asortiman proizvodnje. Preduslov za to je privatizacija.

Nakon perioda 1990-2000. dolazi do određene stabilizacije u sferi monetarne politike. Situacija sa inflacijom se nešto pogoršava tokom 2004. godine i ona ponovno prelazi u dvocifrenu brojku (prema određenim procenama na nivou od oko 15%), što upućuje na preduzimanje mera restriktivne kreditno-monetarne politike u 2005. godini.

Bruto nacionalni dohodak po glavi stanovnika u Banatu je 1990. godine iznosio €2.927 u dinarskoj protivrednosti, dok je 2002. godine iznosio €1.464. Dakle, u poređenju sa regionima Evropske unije bio je višestruko niži kako 1990. godine tako i 2002. godine. U navedenom periodu, umesto rasta, beležio je stopu opadanja od 50%. Utehu ne predstavlja ni činjenica da je bruto nacionalni dohodak Srbije u analiziranim godinama bio niži (1990. godine bio je €2.218, dok je 2002. godine opao na €951) niti da je opadao brže od nacionalnog dohotka u Banatu (u

Srbiji je 2002. godine opao na 42% bruto nacionalnog dohotka iz 1990. godine). Navedene brojke za Banat dovoljno ukazuju na probleme sa kojima se ekonomija i stanovništvo suočavaju u tom periodu.¹⁴ Vojvodina je zabeležila nešto manji pad od Banata, a u procentima 2002. godine Banat je na nivou od 98,5% vojvođanskog nacionalnog dohotka.

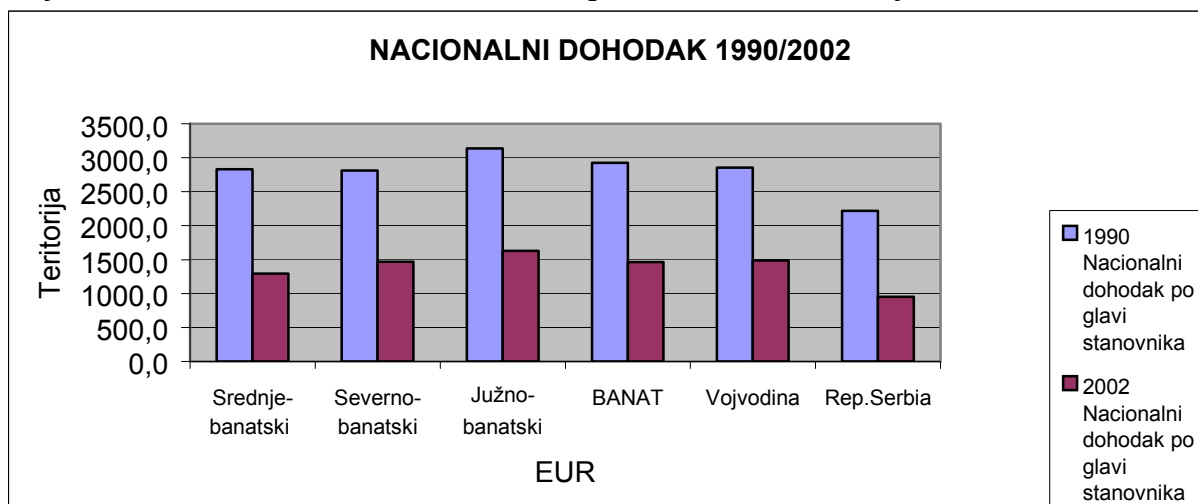
Tabela 29: Bruto nacionalni dohodak 1990, 2002.

Teritorija	1990		2002		Indeks nacionalnog dohotka 2002/90
	Nacionalni dohodak po glavi stanovnika	Nacionalni dohodak entiteta kada RS=100	Nacionalni dohodak po glavi stanovnika	Nacionalni dohodak entiteta kada RS=100	
Srednje-banatski	2832,5	127,7	1296,7	136,3	45,8
Severno-banatski	2812,2	126,8	1469,2	154,4	52,2
Južno-banatski	3135,6	141,4	1627,9	171,1	51,9
BANAT	2926,8	131,9	1464,6	153,9	50,0
Vojvodina	2856,3	128,8	1487,0	156,3	52,1
Rep.Srbija	2218,2	100,0	951,4	100,0	42,9

Izvor: RZS

Ako se analizira situacija unutar Banata, može se uočiti činjenica da je jug Banata razvijeniji od severa. Tako je nacionalni dohodak po glavi stanovnika 1990. godine bio za 11,3% niži u Severnom nego u Južnom Banatu, odnosno bio je niži u Srednjem nego u Južnom Banatu za 10,7%. Stanje se promenilo do 2002. godine utoliko, što je Severni Banat još više zaostao u odnosu na Južni Banat, jer je nacionalni dohodak po glavi stanovnika niži 20,4 % u Severnom nego u Južnom Banatu, dok je Srednji Banat održao razliku na 10,8 %. To svedoči da je Južni Banat lakše podneo krizu, a razlozi tome se moraju tražiti u strukturi privrede, posebno industrije Severnog i Južnog Banata.

Grafikon 3: Nacionalni dohodak 1990/2002. po analiziranim teritorijama

Izvor: RZS

¹⁴ Na prvi pogled nameće se pitanje kako je stanovništvo izdržalo takav udar. To se delimično može objasniti činjenicom da pri obračunu nije u obzir uzeta kupovna moć. Naime, režim je vodeći politiku svesno žrtvovao održavanje, ulaganja u kapacitete i razvoj uopšte da bi smanjio ulazne troškove proizvoda i time ih učinio pristupačnijim stanovništvu po nižim cenama. Stoga, ako bi se analizirala kupovna moć, nacionalni dohodak ne bi doživeo takav pad.

Kada je reč o susednom regionu, Romania Vest, može se izneti podatak Direkcija Regionala Statistioca Timis da je regionalni bruto proizvod po glavi stanovnika ovog regiona iznosio 55.211.613 leia ili u protivrednosti €1.972. Na taj način je nacionalni dohodak Banata za 2002. godinu na nivou od 75 % društvenog proizvoda regiona Romania Vest za 2001. godinu.

Iz iznetog sledi da je podsticanje privrednog razvoja imperativ koji se nameće svakoj suvisloj ekonomskoj politici. Očito osiromašenje privrede upućuje na nužnost racionalnijeg korišćenja postojećih resursa i privlačenja domaćih i stranih investicija.

Kada je reč o raspoređenosti nacionalnog dohotka po sektorima, prema podacima dostupnim iz statistike može se uspešno analizirati situacija na nivou osnovnih sektora kao što su poljoprivreda i ribarstvo, proizvodnja/industrija (prerađivačka, energetika i snabdevanje vodom, građevinarstvo i vađenje rude i kamena) te sfera usluga (trgovina, turizam, saobraćaj i skladištenje, poslovi s nekretninama, zdravstvene, obrazovne i socijalne usluge i komunalne i druge lične usluge). U tom smislu, može se uočiti da je u Banatu dominantan sektor proizvodnje/industrije, da je drugi po snazi sektor poljoprivrede, a tek na trećem mestu je sektor usluga. To ukazuje na tip ekonomije o kome se radi, a u kome industrija dominira, poljoprivreda se koristi kao njena sirovinaska baza, a sfera usluga se ne smatra temeljem za ekonomski razvoj. Pri tome, proizvodnja/industrija, koja je Banatu donela oko €530 miliona, od ukupno oko 1 milijarde nacionalnog dohotka 2002. godine, čini 51,6 % njegove nacionalne ekonomije. Poljoprivreda je doprinela nacionalnog dohotku Banata sa €267 miliona, što čini 26 %, a usluge su doprinele sa €229 miliona ili 22,3 %. Na ovom mestu valja imati na umu činjenicu da je učešće proizvodnje/industrije u nacionalnom dohotku Banata najveće u Severnom Banatu, učešće poljoprivrede najveće u Srednjem Banatu, dok je uslužna sfera nešto razvijenija u Južnom Banatu u odnosu na ostale njegove delove. Nacionalni dohodak Južnog Banata ravan je zajedničkom nacionalnom dohotku Severnog i Srednjeg Banata.

Tabela 30: Raspored nacionalnog dohotka po sektorima 2002.

2002.				
000 EUR	Poljoprivreda	Industrija	Usluge	Ukupno
Srednji Banat	76812	133476	60017	270305
Severni Banat	62393	135355	45605	243353
Južni Banat	127878	261384	123818	513080
Banat	267083	530214	229441	1026738
Vojvodina	769919	1393274	858313	3021506,4
Srbija	2018480	3967173	3481814	9467466,5

Izvor: RZS

Tabela 31: Raspored nacionalnog dohotka po sektorima u procentima 2002.

2002.				
%	Poljoprivreda	Industrija	Usluge	Ukupno
Srednji Banat	28,4	49,4	22,2	100,0
Severni Banat	25,6	55,6	18,7	100,0
Južni Banat	24,9	50,9	24,1	100,0
Banat	26,0	51,6	22,3	100,0
Vojvodina	25,5	46,1	28,4	100,0
Srbija	21,3	41,9	36,8	100,0

Izvor: RZS

Ako Banat upoređujemo sa Vojvodinom i Srbijom, na prvi pogled se uočava da ne postoje veće razlike između Banata i Vojvodine što se tiče poljoprivrede, ali se zato uočava da je učešće poljoprivrede u nacionalnog dohotku Srbije nešto niže (Banat 26%, Vojvodina 25,5%, a Srbija 21,3%). S druge strane, sektor usluga znatno je razvijeniji u Srbiji nego u Banatu i Vojvodini, pri čemu je i Vojvodina bitno ispred Banata (Banat 22,3%, Vojvodina 28,4%, a Srbija 36,8%). Kada je reč o proizvodnji/industriji Banat je najzastupljeniji, slede Vojvodina i Srbija (učešće proizvodnje u nacionalnom dohotku Banata je 51,6%, u Vojvodini 46,1%, a u Srbiji 41,9%).

Podsektorska analiza nije nam bila moguća na nivou Banata, pa treba povući paralele sa strukturom podsektora, pre svega industrije Vojvodine.

U strukturi industrije Vojvodine dominira nekoliko podsektora. To je u prvom redu podsektor prehrambene industrije, koji se zasniva na prirodnim pogodnostima i razvijenoj poljoprivrednoj proizvodnji. Sledi petrohemijski kompleks, sa uključenom proizvodnjom veštačkih đubriva i farmaceutskom industrijom. Snaga ovog kompleksa zasnovana je na dugoj tradiciji, prirodnim uslovima (izvori nafte i gasa), kao i lokalnom tržištu (za veštačka đubriva). Elektrometalni kompleks je takođe bio razvijen, a njegov razvoj se zasnivao na dugoj industrijskoj tradiciji. Kompleks proizvodnje roba široke potrošnje se takođe bazira na dugoj i bogatoj tradiciji, te kvalitetu i konkurentnosti proizvoda. U prvom redu treba imati na umu proizvodnju obuće, nameštaja i konfekcije. Detaljniji podaci za sektor industrije i poljoprivrede kao i podsektore usluga vide se iz tabele koja sledi:

Tabela 32: Nacionalni dohodak u Vojvodini u periodu 1990-2001. po sektorima i podsektorima

NARODNI DOHODAK PO DELATNOSTIMA		milioni dinara, u stalnim cenama 1994											
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	
narodni dohodak	11294	10336	7311	5003	5104	5450	5749	6274	6473	5289	5483	6128	
industrija i rudarstvo	4960	4282	3194	1805	1857	1970	2213	2516	2634	1891	2082	2274	
poljoprivreda	1564	1728	1291	1302	1341	1422	1470	1553	1532	1534	1248	1537	
šumarstvo	20	19	16	13	14	18	20	19	21	21	24	21	
vodoprivreda	169	170	135	99	93	91	94	92	92	92	91	91	
gradjevinarstvo	1273	1122	768	530	443	473	409	434	409	316	461	391	
saobraćaj i veze	1102	812	606	397	296	329	352	381	423	250	308	382	
trgovina	1223	1286	727	396	614	685	734	804	882	760	837	971	
ugostiteljstvo	117	103	60	65	70	84	79	90	86	66	78	89	
zanatstvo	467	340	183	137	134	140	133	129	134	111	107	129	
komunalne delat.	145	149	89	69	67	53	55	57	52	43	43	43	
ostale proiz.del.	352	325	242	190	174	183	191	199	205	205	202	200	

izvor: SZS, statistički godišnjak

Ako se posmatra raspoređenost nacionalnog dohotka po podsektorima, uočljiva je činjenica da su oni doživljavali različitu sudbinu tokom perioda sankcija 90-tih godina. Naime, dok se prehrambena industrija održala na nivou od preko 60% nivoa iz 90-te godine, a proizvodnja pića iz 2000 čak neko vreme i nadmašila proizvodnju iz 1990. godine, dotle su neke grane, kao što su elektro-mašinski i metalni kompleks kolapsirali na nivo od oko 20% polaznog nivoa. Najgore je prošla mašinogradnja sa svega 15% proizvodnje iz 1990. godine, a nešto „bolje“ pozicije zadržale su proizvodnja saobraćajnih sredstava i metaloprerađivačka delatnost sa nivoom od oko 25% proizvodnje iz 1990. godine.

Nešto bolje je prošla i industrija kože i tekstila, čiji se nivo proizvodnje u odnosu na 1990. godinu smanjio u dijapazonu od 20-60% (pri čemu je najgore prošla proizvodnja obuće i kožne galanterije koja je pala na ispod 20%, proizvodnja kože i krzna na nivou od 30%, kao i proizvodnja gotovih tekstilnih proizvoda na nivou od 35%). Uslovno rečeno, najbolje je prošla proizvodnja tekstilnih prediva i tkanina, koja je zadržala nivo od oko 60% proizvodnje iz 1990. godine).

Kada je reč o hemijskoj industriji, može se reći da su različito prošle proizvodnje baznih hemijskih proizvoda i kaučuka, koja se svela na nivo od 50% proizvodnje iz 1990. godine, dok je nešto bolje kotirana prerada hemijskih proizvoda (farmaceutska proizvodnja), koja se održava na nivou od oko 80% proizvodnje iz 1990. godine. U oblasti energetike, proizvodnja električne energije je pala na nivo od oko 25%, prerada nafte i derivata se drži nivoa od 40% ali je u porastu, dok proizvodnja nafte i gasa lagano, ali permanentno opada od 1990. godine i sada je na nivou od 60%. Konačno, proizvodnja građevinskog materijala varira između 60 i 80% proizvodnje iz 1990. godine, s time da je zadnjih godina u blagom porastu. Ovi industrijski sektori imaju solidan potencijal za uspešan razvoj u budućnosti, kao i za proizvodnu kooperaciju sa stranim partnerima. Stoga verovatno među njima treba tražiti i osnovne nosioce budućeg razvoja industrije u Vojvodini.

Poljoprivreda je svojim resursima uvek predstavljala osnovu za razvoj prehrambene industrije, pa se i dalje može smatrati polaznom osnovom određene privredne ekspanzije Vojvodine. To je determinisano izuzetnim prirodnim pogodnostima, koje do sada nisu na adekvatan način bile korišćene. Revitalizacijom poljoprivredne proizvodnje u Vojvodini i restrukturiranjem prehrambene industrije stvorila bi se snažna poluga ubrzanog privrednog razvoja. U analizi se na ovome posebno insistira, te ukazuje na elemente ekonomske politike kojima se to može postići.

U sektoru prerađivačke industrije i vađenja ruda i kamena dominantnu ulogu ima osam podsektora (proizvodnja prehrambenih proizvoda, proizvodnja nafte i zemnog gasa, prerada hemijskih proizvoda, proizvodnja hemijskih proizvoda, metaloprerađivačka industrija, proizvodnja gotovih tekstilnih proizvoda, proizvodnja električnih mašina i aparata i proizvodnja pića).

Tabela 33: SWOT analiza - varijabla Ekonomska struktura

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - diverzifikacija - porast broja malih i srednjih preduzeća - postojanje velikih preduzeća koja mogu da generišu nova tzv. "spin-off" preduzeća - postojanje preradjivačnih kapaciteta u prehrambenoj industriji 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - loš marketing - zastarela tehnologija - prosečna veličina MSP - nizak nivo kvaliteta usluga za MSP, nedovoljne informacije - preveliko učešće maloprodaje u odnosu na proizvodnju - nedostatak komunikacije među preduzećima - postojeći kapaciteti u oblastima koje su nisko akumulativne (tekstilna industrija) - mali broj MSP - suviše veliko učešće poljoprivrede - niska produktivnost
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - proces restrukturiranja - postojanje specijalističke obuke - postojeće zgrade za "brown field" ulaganja - porast broja malih i srednjih preduzeća - visoke tehnologije - usaglašavanje sa EU standardima - postojanje prekograničnih fondova za razvoj MSP - privatizacija - neiskorišćeni resursi 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - politička nestabilnost

Kada se načini presek prikupljenih podataka i SWOT analize privrede Banata, može se konstatovati da je njena snaga u prvom redu u izrazitoj diverzifikovanosti, pri čemu dominiraju agrokompleks (poljoprivreda sa prehrambenom industrijom) i hemijska industrija, uz razvijene kapacitete u oblasti tekstila, kao i u činjenici da je uz društveni sektor i niz malih i srednjih privatnih preduzeća obogatilo privrednu sliku. Pad proizvodnje uslovio je da opstanu oni podsektori i segmenti privrede koji imaju određene postojeće konkurentske prednosti i tržište za svoje proizvode. Naravno, brojni su problemi i slabosti koje valja prevazilaziti, kao što su zastarela tehnologija i oprema, nedostatak platežno sposobnog tržišta, problemi u organizaciji i komunikaciji između privrednih subjekata, nedovoljno kvalitetnih obrtnih sredstava i skupi kratkoročni krediti za finansiranje obrta. Ipak, određene šanse koje se mogu iskoristiti nalaze se u procesu privatizacije i restrukturiranja, koji će oživeti postojeće «brown field» investicije, porast broja i procenta učešća privatnih malih i srednjih preduzeća, koja elastičnije i profitabilnije posluju, usvajanje znanja i procedura koja će naše privredne subjekte ujednačavati sa načinom poslovanja u Evropskoj Uniji i činiti ih kompatibilnim za partnerske odnose i postojanje određenih fondova za prekograničnu saradnju i privredni razvoj. Kao najjača pretnja ubrzanom procesu privrednog razvoja javlja se politička nestabilnost u zemlji.

Investicije po tipu investiranja

Posmatrano sa društveno-ekonomskog stanovišta, vreme od 1990 do 2000. godine bio je period svesnog ili nesvesnog uništavanja privrede Vojvodine i Srbije, zbog pogrešnih ili u najmanju ruku nejasnih političkih ciljeva. Za samo desetak godina, privreda Vojvodine i Srbije su vraćene na nivo na kome su bile oko 1970. godine, a 1999. godine društveni proizvod per capita je pao na nivo iz 1967. godine.

Pri posmatranju ekonomskih trendova Srbije i Vojvodine u ovom periodu treba imati u vidu da je ekonomska i razvojna kriza zemlje započela 1981. godine, a da već 1986. godine otpočinje tendencija opadanja društvenog proizvoda, koja uz određene oscilacije traje sve do 2000. godine. Proces dezinvestiranja u privredu Srbije i Vojvodine je takodje započet sredinom 1980-tih godina i traje neprekidno do 2000. godine.

Proces dezinvestiranja je u periodu 1990-2000. godine ne samo nastavljen, već i intenziviran. Tako su investicije činile samo 6,4% društvenog proizvoda Vojvodine 2000. godine, što nije dovoljno čak ni za zamenu amortizovanih kapaciteta. Zbog dugotrajnog procesa dezinvestiranja, privrede Srbije i Vojvodine su postale u tehničkom i tehnološkom smislu zaostale, a u ekonomskom smislu nekonkurentne.

Korišćenje kapaciteta je u ovom periodu redukovano na ispod 30% onog iz 1989. godine, a u nekim granama industrije i na ispod 10%. U istom periodu (1990-2000. godina) zaposlenost je opala samo za 18%. U takvim uslovima preduzeća su mogla da funkcionišu samo tako što su se zaduživala kod banaka. Da bi očuvala socijalnu stabilnost, država je preko svojih banaka preduzećima obezbeđivala kredite, koji su uglavnom trošeni na isplate zarada zaposlenima. To je izvor sadašnje prezaduženosti preduzeća u Srbiji i Vojvodini, koja je osnovni ograničavajući faktor njihovog restrukturiranja i privatizacije.

Kada je reč o investiranju, može se oceniti da je sa 20% učešća investicija u BDP sa početka 90-tih godina prošlog veka, Vojvodina sišla na oko 6.6% učešća investicija u BDP 2002. godine. U poredjenju sa susednim regionima, pre svega sa Mađarskom i Rumunijim, može se konstatovati da je to daleko ispod njihovog nivoa. Jer, u Mađarskoj investicije učestvuju 2002. godine sa 24 % u BDP zemlje, dok je u Rumuniji učešće nešto skromnije (18 %), ali ipak višestruko veće.

Tabela 34: SWOT analiza - varijabla Finansijski sektor

<p>ŠNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - postojanje konkurencije u bankarskom sektoru - zakonska regulativa - iskustvo osoblja zaposlenog u sektoru 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - nedostatak dugoročnih investicija - visoke kamatne stope - ne postoji regionalna banka - ne prilagodljivost potrebama, pre svega iz MSP sektora - veliki broj malih banaka - nedostatak likvidnosti - los kreditni protfolio - nedovoljna diverzifikacija proizvoda - los menadžment - birokratija - nepostojanje fonda rizičnog kapitala
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - porast štednje - strane investicije u banke - privatizacija - izvozno orijentisana proizvodnja - e-banking 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - nizak nivo štednje - nepostojanje poverenja u banke - karakteristike tražnje za novcem - postojanje nelegalnog novca - politizacija banaka - funkcionisanje Fonda za razvoj

Finansijski sektor bio je krajem prošlog veka značajno ruiniran posledicama neodgovornih poteza u toj sferi i šemama piramidalne štednje. Uz osiromašen srednji sloj društva drastično je smanjena dugoročna štednja, kao osnov za povoljne dugoročne kredite, što je uzrokovalo nedostatak dugoročnih investicija, visoke kamatne stope, loš kreditni portfolio, nelikvidnost i nepostojanje razvojnih finansijskih fondova.

Nadu uliva činjenica da su državne banke uglavnom privatizovane ili likvidirane, pa je nastala konkurencija među privatnim bankama, te činjenica da se raspolaže određenim iskusnim i kvalitetnim osobljem u bankama.

Šansu predstavlja ulazak stranog kapitala u banke, porast štednje i izvozno orijentisana proizvodnja, a tehniku poslovanja olakšava e-banking. Ipak, niz pretnji usporava proces oporavka, od kojih su dominantne nepostojanje poverenja u banke, slabo funkcionisanje pokrajinskog i republičkog Fonda za razvoj, politizacija banaka, daleko veća tražnja od ponude novca.

U srednjeročnom periodu može se očekivati poboljšanje situacije zahvaljujući relativnoj makroekonomskoj stabilnosti, posebno u sferi kreditno monetarne politike, te činjenici da rekonstruisan finansijski sektor, pre svega u privatnoj svojini, neminovno sobom nosi zdraviji privredni život i oporavak.

Tabela 35: SWOT analiza - varijabla Administrativni i institucionalni faktori

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - postojanje institucija 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - sporost u dobijanju uslova za investiranje - neuspostavljena saradnja institucija sličnih poslova - neusklađenost propisa i zakona - visoke takse
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - prilagođavanje funkcionisanju institucija EU - stručni ljudi u administraciji - postojeća zakonska regulativa - agencije za mala i srednja preduzeća i preduzetnike - pojednostavljen postupak za otvaranje (samo radnji) - regionalizacija - afirmacija pravne države - reorganizacija (e-poslovanje) 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - birokratija - zakonska regulativa - neprecizne instrukcije za sprovođenje - lokalna samouprava nema ingerencije (niti želje) da rešava probleme privrede

Učesnici SWOT analize izuzetno su oprezni pri oceni administrativnih i institucionalnih faktora. Jedina snaga koja je identifikovana jeste samo postojanje institucija, ali su zato navedene brojne slabosti – sporost, nesaradnja između institucija, neusklađenost propisa, visoke takse i slično. Šanse se vide u afirmaciji pravne države i prilagođavanju funkcionisanja institucija Evropske Unije, promociji stručnjaka unutar administracije, reorganizaciji i regionalizaciji, gde će širi krug ljudi biti uključen u rešavanje problema, kao i pojednostavljenju procedura i postupaka. Pretnje ostaju u snažnoj birokratiji i nedostatku ingerencija lokalne samouprave, kao i u nepreciznosti zakonske regulative.

Izvoz

Statistički se ne obrađuje izvoz na nivou Banata, ali zato putem podataka regionalnih privrednih komora može se doći do relevantnih podataka o izvozu na nivou Banata. U tom smislu, može se konstatovati da je 1991. godine, u apsolutnim vrednostima, izvoz Banata iznosio USD 418.405.585, dok je 2002. godine opao na USD 262.970.718. Radi se o drastičnom padu, kao posledici političkih konflikata s kraja XX veka. Izvoz se menjao kako po svojoj strukturi, tako i po tržištima na koja se izvozi, a menjao se i stepen internacionalizacije privrede Banata, i to u pozitivnom smeru, tj povećao se.

Izvoz Vojvodine predstavlja u 2002. godini 35% ukupnog izvoza Republike Srbije. To je u odnosu na 1991. godinu značajno povećanje, jer je u to vreme predstavljao 24.8% izvoza Srbije.

Raspored izvoza po glavnim tržištima

Za Banat se može konstatovati da je u periodu od 1991. do 2002. godine izvoz drastično opao. Kada je reč o tržištima na koja se izvozi iz Banata, najviše je opao izvoz na tržišta Evropske Unije. Tako se 1991. godine od ukupnog izvoza Banata na tržišta Evropske Unije izvozilo 61,2% robe, dok je taj procenat 2002. godine opao na 18%. Sa druge strane, u zemlje u tranziciji se 1991. godine izvozilo 27,5% proizvoda Banata, dok se taj procenat 2002. godine uvećao na 50,1%. U kojoj meri je taj podatak pouzdan, teško je reći, obzirom na činjenicu da se 2002. godine kao stavke pojavljuju izvoz u Makedoniju, Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, koji zajedno zahvataju 33,2% izvoza Banata. Poznato je da se preko tih zemalja iz Srbije i Crne Gore zbog određenih pogodnosti izvozi i na treća tržišta, a teško je ući u trag u koje zemlje se pretežno izvozi preko Makedonije, Bosne i Hercegovine ili Slovenije. Stoga navedene podatke treba uzeti sa određenom rezervom.

Tabela 36: Izvoz Banata 2002. godine po tržištima

Zemlja	Izvoz 2002 (USA \$)	Procentualno
Italija	40,672,829.00	15.47%
Bosna i Hercegovina	40,238,786.00	15.30%
Makedonija	34,685,321.00	13.19%
Nemačka	31,965,640.00	12.16%
Madjarska	22,755,580.00	8.65%
Ruska Federacija	19,473,036.00	7.41%
Kipar	11,207,195.00	4.26%
Republika Slovenija	7,170,374.00	2.73%
Grčka	6,739,845.00	2.56%
Republika Hrvatska	5,277,812.00	2.01%
Austrija	4,809,115.00	1.83%
Rumunija	3,428,315.00	1.30%
Ukupno Banat	262,970,718.00	100.00%

Izvor: Regionalne Privredne komore Banata

Grafikon 4: Izvoz iz Banata po tržištima

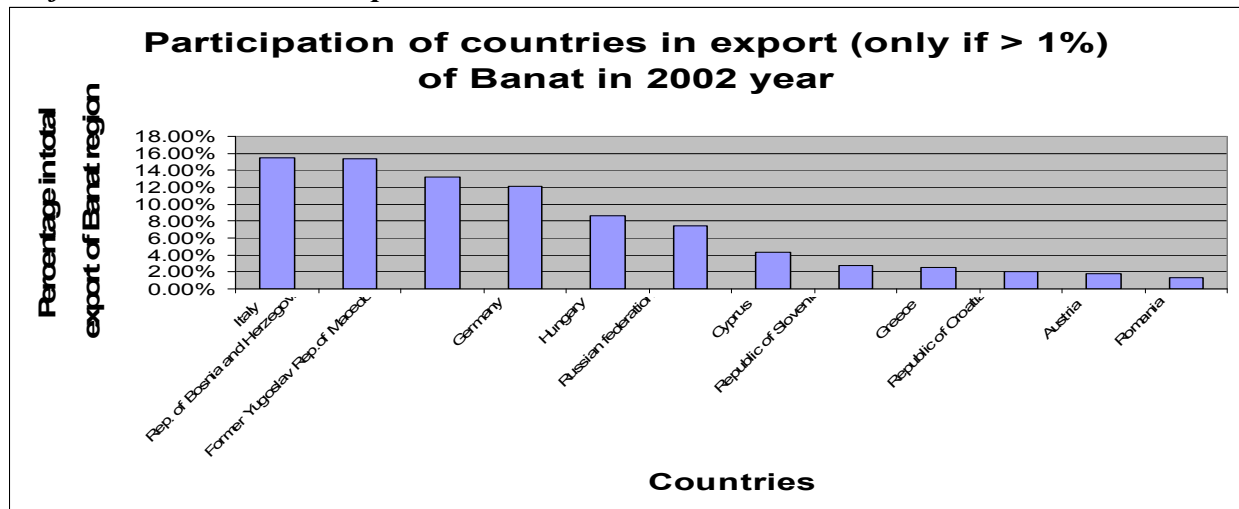

Tabela 37: Izvoz Banata 1991. godine po tržištima

Zemlja	Izvoz 1991 (USA \$)	Procentualno
Nemačka	161.310.257,28	38,55%
Ruska federacija	50.089.871,45	11,97%
Italija	39.287.510,03	9,39%
Rumunija	39.118.681,21	9,35%
Austrija	23.189.668,40	5,54%
Francuska	16.299.693,37	3,90%
Madjarska	14.826.290,28	3,54%
Indija	11.873.213,08	2,84%
Grčka	6.686.145,35	1,60%
SAD	6.574.924,90	1,57%
Bugarska	5.653.353,17	1,35%
Belgija	5.120.337,94	1,22%
Češka Republika	4.862.620,08	1,16%
Švajcarska	4.279.095,20	1,02%
Holandija	4.180.518,80	1,00%
Ukupno Banat	418.407.585,48	100%

Izvor: Regionalne Privredne komore Banata

Tabela 38: Učešće Banata u izvozu Vojvodine 2002. godine

Zemlja	Izvoz 2002 (USA \$)	Procentualno	Učešće Banata u izvozu Vojvodine
Italija	40,672,829.00	15.47%	
Bosna i Hercegovina	40,238,786.00	15.30%	
Makedonija	34,685,321.00	13.19%	
Nemačka	31,965,640.00	12.16%	
Mađarska	22,755,580.00	8.65%	
Ruska Federacija	19,473,036.00	7.41%	
Kipar	11,207,195.00	4.26%	
Slovenija	7,170,374.00	2.73%	
Grčka	6,739,845.00	2.56%	
Hrvatska	5,277,812.00	2.01%	
Austrija	4,809,115.00	1.83%	
Rumunija	3,428,315.00	1.30%	
Ukupno Banat	262,970,718.00	100.00%	35.91%

Izvor: Regionalne Privredne komore Banata

Regionalna usmerenost spoljnotrgovinskih tokova Vojvodine se posle 2000. godine uspostavlja po sličnom modelu koji je važio i pre 1990. godine. Tako prema podacima za 2002. godinu, oko 57% izvoza iz Vojvodine odlazi u zemlje u tranziciji (od toga 7% u Rusku Federaciju), a oko 38% u zemlje EU. Na uvoznoj strani imamo dosta približnu situaciju: oko 59% uvoza dolazi iz zemalja u tranziciji (od toga 39% iz Ruske Federacije), a oko 31% iz zemalja EU. Ipak i tu treba voditi računa o tome da situaciju donekle zamagljuje izvoz u republike bivše SFRJ, putem kojih značajan deo roba tranzitira u treće zemlje.

Prema tome, izvoz Banata je nešto više usmeren u zemlje u tranziciji iz okruženja nego što je to privreda Vojvodine u celini, koja pak više izvozi u zemlje Evropske Unije i vanevropske zemlje.

Tabela 39: Izvoz Vojvodine 1991, po tržištima

Zemlja	Izvoz 1991 (USA \$)	Struktura
Nemačka	311.075.963,35	31,62%
Ruska Federacija	179.297.633,12	18,22%
Italija	80.741.807,02	8,21%
Austrija	65.151.885,61	6,62%
Rumunija	43.132.154,16	4,38%
Mađarska	36.412.461,25	3,70%
Francuska	32.092.942,27	3,26%
SAD	30.932.405,86	3,14%
Bugarska	22.795.660,81	2,32%
Indija	21.925.107,17	2,23%
Holandija	16.290.635,59	1,66%
Grčka	15.559.219,40	1,58%
Belgija	14.713.464,20	1,50%
Poljska	12.426.679,13	1,26%
Češka	11.700.484,24	1,19%
Švajcarska	11.162.623,53	1,13%
Ukupno Vojvodina	983.830.985,60	100%

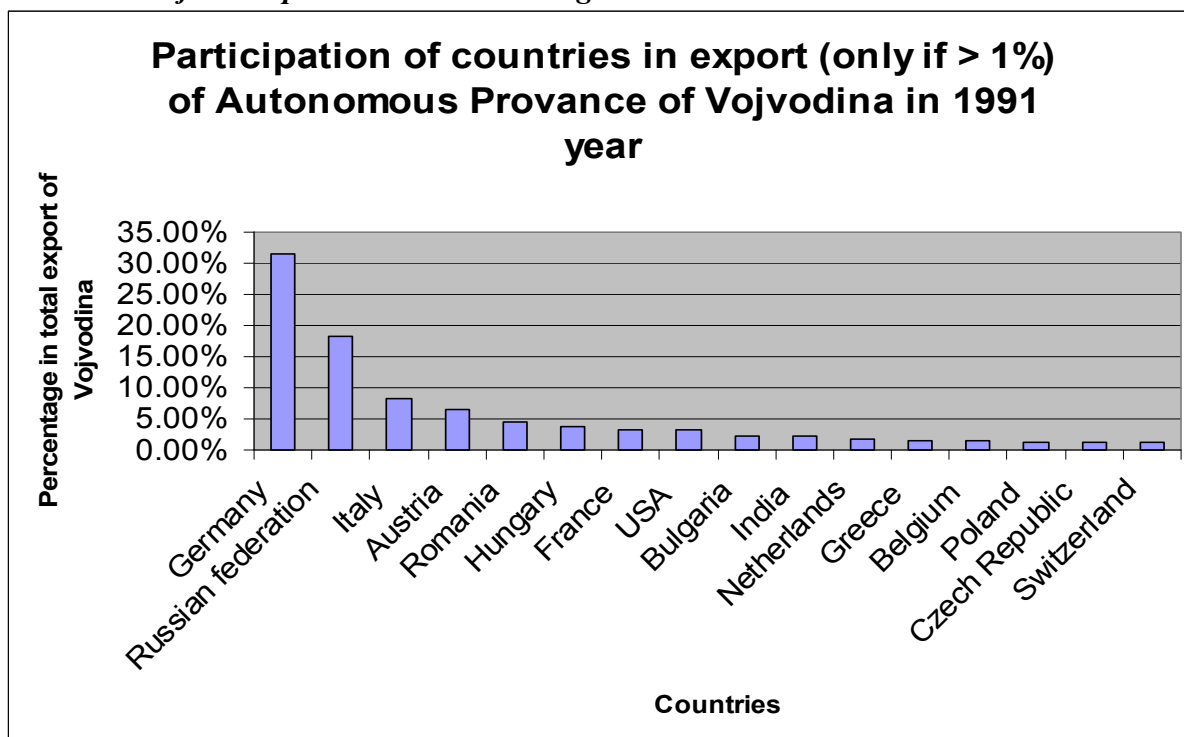
Izvor: Regionalne Privredne komore Banata

Tabela 40: Učešće Banata u izvozu Vojvodine 1991. godine

Zemlja	Izvoz 1991 (USA \$)	Struktura	Učešće Banata u izvozu Vojvodine
Nemačka	161.310.257,28	38,55%	51,86%
Ruska Federacija	50.089.871,45	11,97%	27,94%
Italija	39.287.510,03	9,39%	48,66%
Rumunija	39.118.681,21	9,35%	90,69%
Austrija	23.189.668,40	5,54%	35,59%
Francuska	16.299.693,37	3,90%	50,79%
Mađarska	14.826.290,28	3,54%	40,72%
Indija	11.873.213,08	2,84%	54,15%
Grčka	6.686.145,35	1,60%	42,97%
SAD	6.574.924,90	1,57%	21,26%
Bugarska	5.653.353,17	1,35%	24,80%
Belgija	5.120.337,94	1,22%	34,80%
Češka	4.862.620,08	1,16%	41,56%
Švajcarska	4.279.095,20	1,02%	38,33%
Holandija	4.180.518,80	1,00%	25,66%
Ukupno Banat	418.407.585,48	100%	42,53%

Izvor: Regionalne Privredne komore Banata

Grafikon 5: Izvoz Vojvodine prema tržištima 1991. godine

Kako se može videti, izvoz Banata u odnosu na izvozna tržišta se izuzetno kolebao tokom poslednje decenije XX veka. Ne samo što je opao u apsolutnim vrednostima nego se i više usmeravao na manje zahtevna tržišta zemalja u tranziciji, povlačeći se sa tržišta zemalja EU. Taj trend je u Banatu izraženiji nego kod izvoza Vojvodine, čije povlačenje sa tržišta Evropske unije nije u toj meri dramatično. Pri ovim konstatacijama, naravno treba imati na umu rezerve da je najveći deo plasmana u zemlje u tranziciji usmeren prema državama bivše SFRJ, iz kojih se obavlja reeksport dobrog dela proizvoda koji se izvoze na ta tržišta.

U budućnosti se očekuje da će najbrže jačati spoljnotrgovinska saradnja sa zemljama EU, a zatim sa novoformiranim zemljama Balkana i zemljama u tranziciji.

Raspored izvoza po sektorima

Raspored izvoza po sektorima takođe zamagluje činjenica da se najveći izvoznici ne nalaze na teritoriji Banata, već u Beogradu ili Novom Sadu. Otuda su moguće samo procene, polazeći od podataka Regionalnih privrednih komora. Prema tim podacima, na prvom mestu je izvoz sektora proizvodnje (industrije), potom sledi sektor poljoprivrede, dok je učešće sektora usluga zanemarivo. Tako je industrija u ukupnom izvozu Banata učestvovala 1991. godine sa 98,5%, poljoprivreda sa ribarstvom sa 1,34%, dok je učešće sektora usluga svega nekoliko promila (0,22%). Prema podacima za 2002. godinu, ukupan izvoz iz Banata je iznosio 262,970.718 dinara. I učešće se donekle promenilo u podacima za 2002. godinu. Tako je učešće proizvodnje/industrije u izvozu Banata 2002. godine na nivou 95,6%, učešće poljoprivrede 1,5%, dok usluge participiraju sa 2,7%, pri čemu trgovina sama participira sa 2,4%. Prema tome, usluge se polako probijaju, mada je diskutabilno u kojoj meri je sve stvar obračuna, u kome se trgovina 1991. godine nije posebno iskazivala kao stavka kada je bila reč o izvozu proizvoda.

Tabela 41: Izvoz Banata po sektorima 2002. godine

IZVOZ BANATA 2002.	USD VREDNOST IZVOZA IZ BANATA	% UČEŠĆA POJEDINOG SEKTORA
INDUSTRIJA	251.500.583	95,64%
POLJOPRIVREDA	3.987.059	1,52%
USLUGE	7.483.076	2,85%
UKUPNO	262.970.718	100,00%

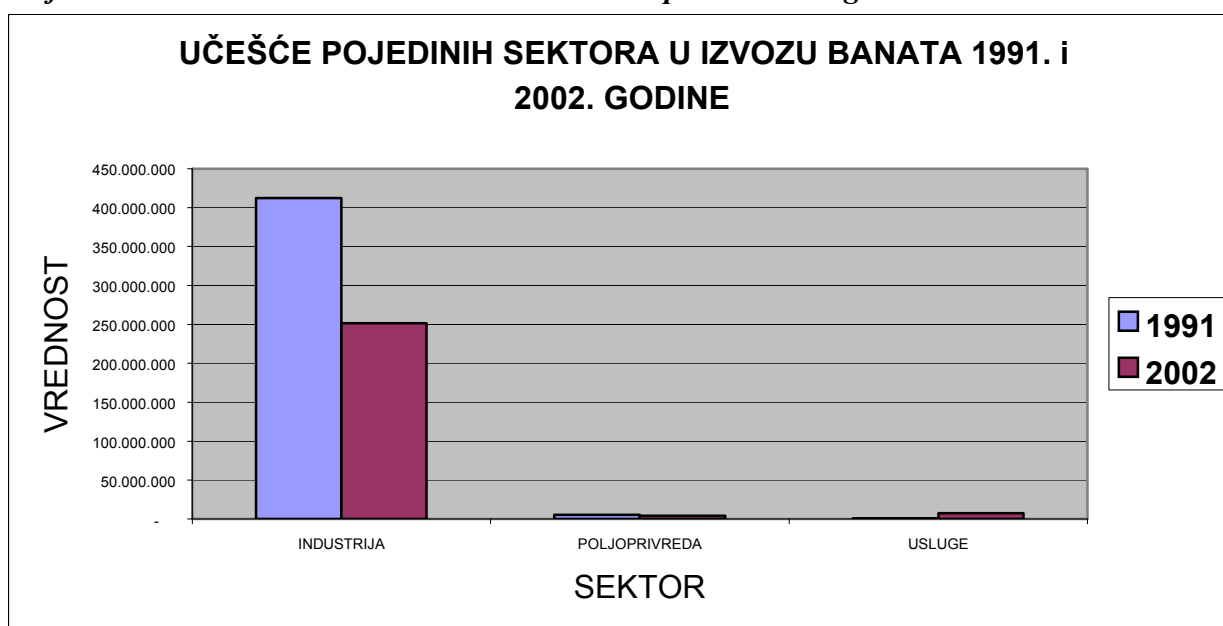
Izvor: Regionalne Privredne komore Banata

Tabela 42: Izvoz Banata po sektorima 1991. godine

IZVOZ BANATA 1991	USD VREDNOST IZVOZA IZ BANATA	% UČEŠĆA POJEDINOG SEKTORA
INDUSTRIJA	411.989.918	98,47%
POLJOPRIVREDA	5.484.669	1,31%
USLUGE	932.988	0,22%
UKUPNO	418.407.575	100,00%

Izvor: Regionalne Privredne komore Banata

Kako se iz podataka može zaključiti, izvoz svih sektora je drastično opao od 1991. do 2002. godine. Ujedno se i učešće industrije u ukupnom izvozu smanjilo sa 98,5%, koliko je iznosilo 1991. godine, na 95,6% 2002. godine. Sektor usluga zauzeo je bitnije mesto, jer je ono 1991. godine iznosilo svega 0,22%, a 2002. godine poraslo je na 2,85% i premašilo učešće poljoprivrede. Da bi se u potpunosti prihvatili navedeni podaci, treba odgovoriti na neka pitanja koja nisu do kraja razjašnjena. Ključno se odnosi na činjenicu koja je vrednost poljoprivrednih proizvoda iz Banata, osim navedene u tabelama, izvezenih od strane izvoznika koji imaju sedišta u Novom Sadu i Beogradu, ili nekim drugim gradovima Srbije.

Grafikon 6: Učešće sektora u izvozu Banata 1991. prema. 2002. godini

Izvor: Regionalne Privredne komore Banata

Pored toga, drastična razlika u izvozu usluga 1991. i 2002. godine mogla bi da potiče iz metoda obračuna. Naime, iz strukture usluga koje se izvoze 2002. godine, vidi se da je gotovo 90% usluga trgovine predmet izvoza (usluge spoljne trgovine i druge trgovinske usluge vezane za izvoz robe). Klasične usluge odnose se samo na saobraćaj i veze, ugostiteljstvo i turizam, lične usluge i finansijske usluge koje i 2002. godine ne zahvataju više od 0,29 % ukupnog izvoza Banata. Stoga je konstataciju da je izvoz usluga bitno porastao potrebno uzeti sa rezervom, jer se po svoj prilici radi o drugačijem načinu obračuna, gde se 1991. godine usluge spoljne trgovine računaju kao pertinencija izvoza industrijskih proizvoda, a 2002. godine se iskazuju posebno.

Tabela 43: Izvoz usluga iz Banata 2002. godine

VRSTA USLUGE	USD VREDNOST IZVOZA USLUGA IZ BANATA	% OD UKUPNOG IZVOZA IZ BANATA
SAOBRAĆAJ I VEZE	618.665	0,24%
TRGOVINA	6.418.905	2,44%
UGOSTITELJSTVO I TURIZAM	24.194	0,01%
ZANATSTVO I LIČNE USLUGE	16.987	0,01%
STAMBENO KOMUNALNA DELATNOST I UREDJENJE NASELJA I PROSTORA	-	0,00%
FINANANSIJSKE, TEHNIČKE I POSLOVNE USLUGE	87.214	0,03%
UKUPNO	7.165.965	2,73%

Izvor: Regionalne Privredne komore Banata

U samom Banatu, u sektoru elektro-metalnog kompleksa, najveći izvoznik je Livnica Kikinda, sa 18.4% izvoza tog sektora. Kod prerade hemijskih proizvoda to je Hemofarm Vršac sa preko 71% izvoza toga sektora, dok je u tekstilnoj industriji to Udarnik, Zrenjanin sa 11,3% ukupnog izvoza toga sektora.

Pri analizi sektorske zaposlenosti u Banatu, prema podacima za 2002. godinu, u prvi mah se uočava činjenica da je najveća zaposlenost u proizvodnji/industriji, koja obuhvata 47,8% zaposlenih, potom u sektoru usluga, sa 39% i poljoprivredi sa 13,2%. Kada se podaci porede sa Srbijom, tada se može konstatovati da je na nivou Srbije znatno manje zaposlenih u poljoprivredi (5%), nešto manje u proizvodnji/industriji (46%), a znatno više u sferi usluga (49 %).

Tabela 44: Broj zaposlenih po sektorima 2002. godine

ZAPOSLENI 2002	Poljoprivreda	Proizvodnja	Usluge	Ukupno
Srednji Banat	5632	18878	16655	41165
Severni Banat	4245	16760	11510	32515
Južni Banat	7321	26893	22831	57045
Banat	17198	62531	50996	130725
Srbija	72473	670262	715941	1458676
Banat/Srbija	23,73	9,33	7,12	8,96

Izvor: SZS

Tabela 45: Zaposleni po sektorima 2002. godine, u procentima

ZAPOSLENI % 2002.	Poljoprivreda	Proizvodnja	Usluge	Ukupno
Srednji Banat	13,68	45,86	40,46	100
Severni Banat	13,06	51,55	35,40	100
Južni Banat	12,83	47,14	40,02	100
Banat	13,16	47,83	39,01	100
Srbija	4,97	45,95	49,08	100

Izvor: SZS

Posmatramo li strukturu zaposlenosti unutar Banata, uočava se da je poljoprivreda podjednako zastupljena, ali da je najmanje zaposlenih u poljoprivredi u Južnom Banatu. Sa podacima treba biti oprezan, jer se znatno više stanovnika bavi poljoprivredom (analiziraju se podaci za one koji su u radnom odnosu, dok individualni poljoprivredni proizvođači čine još toliku stavku). Proizvodnja je najzastupljenija u Severnom Banatu, najmanje u Srednjem, dok je sfera usluga blago zastupljenija u Južnom i Srednjem Banatu nego u Severnom.

Ako pak zaposlenost pratimo u vremenskoj dimenziji i poredimo rezultate za 1990. sa 2002. godinom, tada se najpre teško oteti utisku da je broj zaposlenih u Srbiji u periodu od 1990. do 2002. godine smanjen sa 2.481.509 na 1.458.676 što je drastičan pad (na 58,8%). Pri tome, broj zaposlenih u Banatu je takođe bitno smanjen sa 207.270 na 130.725 (na 63,1%). Ako se posmatra sektorski, tada je u poljoprivredi Banata broj zaposlenih sa 26.958 smanjen na 17.198 (na 63,8%), u proizvodnji Banata sa 102.285 na 62.531 (na 61,1%), a u sferi usluga on je smanjen sa 78.027 na 50.996 (65,4%).

Tabela 46: Broj zaposlenih po sektorima 1990. godine

ZAPOSLENI 1990.	Poljoprivreda	Proizvodnja	Usluge	Ukupno
Srednji Banat	8116	30527	24719	63362
Severni Banat	7387	28230	20765	56382
Južni Banat	11455	43528	32543	87526
Banat	26958	102285	78027	207270
Srbija	125261	1213491	1142757	2481509
Banat/Srbija	21,52	8,43	6,83	8,35

Izvor: SZS

Tabela 47: Zaposleni po sektorima 1990. godine u procentima

ZAPOSLENI % 1990.	Poljoprivreda	Proizvodnja	Usluge	Ukupno
Srednji Banat	12,81	48,18	39,01	100,00
Severni Banat	13,10	50,07	36,83	100,00
Južni Banat	13,09	49,73	37,18	100,00
Banat	13,01	49,35	37,65	100,00
Srbija	5,05	48,90	46,05	100,00

Izvor: SZS

Kada je reč o strukturi zaposlenih po podsektorima, može se uočiti da je zaposlenost u Banatu najveća u sektoru industrije (52.102 zaposlena ili 29,9% zaposlenih 2002. godine), potom u sektoru poljoprivrede (16.784 zaposlena ili 12,8 % zaposlenih 2002. godine), zatim u podsektorima zdravstva i socijalne zaštite (12.943 ili 9,9 % zaposlenih 2002. godine), u obrazovanju (9.423 ili 7,2% zaposlenih 2002.godine), transportu, skladištenju i komunikacijama

(7.892 zaposlena ili 6,0% zaposlenih 2002. godine), trgovini (7.841 zaposlen ili 6,0% zaposlenih 2002. godine), građevinarstvu (5.822 zaposlena ili 4,5% zaposlenih 2002. godine), javnoj administraciji i društvenoj bezbednosti (4.647 zaposlena ili 3,6% zaposlenih 2002. godine), energetici i vodosnabdevanju 3.549 zaposlena ili 2,7% zaposlenih 2002. godine), finansijskom posredovanju (2.974 zaposlena ili 2,3% zaposlenih 2002. godine), ostalim društvenim, socijalnim i ličnim uslugama (2.045 zaposlenih ili 1,6% zaposlenih 2002. godine), aktivnosti sa nekretninama i izdavanjem (1.869 zaposlenih ili 1,4% zaposlenih 2002. godine), hotelijerstvom i restoranima (1.362 zaposlena ili 1,0% zaposlenih 2002. godine), rudarstvom i kamenolomima (1.058 zaposlenih ili 0,8% zaposlenih 2002. godine), te ribarstvom (414 zaposlenih ili 0,3% zaposlenih 2002. godine).

Internacionalizacija

EUR	1991	2002
Nacionalni dohodak	2077812880	1008041525
Izvoz	399061474	250811621
Internacionalizacija	19,21%	24,88%

Izvor: RZR, Reg. PK

Procenat internacionalizacije privrede Banata uprkos embargu, padu proizvodnje i problemima sa proizvodnjom, zastarelom tehnologijom i opremom je porastao od 1991. do 2002. godine. Dok je 1991. godine 19,21% proizvoda Banata izvezeno, 2002. godine taj je procenat porastao na 24,88%. To istina može da bude i posledica slabljenja kupovne moći na domaćem tržištu, ali u svakom slučaju trend je pozitivan.

2.1.4. Poljoprivreda i ruralni razvoj

Ključne teme:

- obećavajući potencijal, mala produktivnost
- zavisnost od spoljnih faktora
- preorijentacija proizvodnje (od kvantiteta ka kvalitetu)
- nedovoljna akumulacija kapitala i nedostatak investicija
- nepovoljna starosna struktura ruralnog stanovništva
- loša infrastruktura i usluge u ruralnim područjima; socijalno-ekonomski uslovi života ne ohrabruju stanovništvo da ostane u ruralnim područjima
- potrebna sveobuhvatnija politika ruralnog razvoja, sa jasno usmerenim merama i efikasnim akcijama

Poljoprivreda igra specijalnu ulogu u ekonomijama svih banatskih okruga. Na 'regionalnom' nivou njen značaj doprinosu ukupnog zapošljavanja (tabela 48) ostaje značajno iznad nacionalnog proseka i značajno veći čak i od Južnog Alfölda, gde su klimatski uslovi i zemljište, specifičnosti poljoprivredne proizvodnje i opšte ekonomske prakse prilično slični banatskim. U tom smislu, relativna pozicija ovog sektora nije se menjala tokom protekle dekade, dok su se susedni regioni Mađarske i Rumunije razvijali slično Zapadnoj Evropi, sa manje ili više naglašenim padom značaja poljoprivrede. Međutim, mora se istaći da je stabilnost udela zaposlenih u poljoprivredi pre posledica smanjenja zapošljavanja u industriji, nego posledica otvaranja novih radnih mesta u ovom sektoru.

Tabela 48

DOPRINOS POLJOPRIVREDE NACIONALNOM DOHOTKU I ZAPOSLENOST		
1990		
PODRUČJA	Nacionalni dohodak %	Zaposlenost %
SEVERNI BANAT	25,7	13,1
SREDNJI BANAT	27,1	12,8
JUŽNI BANAT	45,4	13,1
BANAT	33,0	13,0
VOJVODINA	27,2	
R. SRBIJA	18,2	5
JUŽNI ALFÖLD (HU)		11,6
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)		
EU 15		
2002		
PODRUČJA	Nacionalni dohodak %	Zaposlenost %
SEVERNI BANAT	25,4	13,1
SREDNJI BANAT	27,5	13,7
JUŽNI BANAT	24,8	12,8
BANAT	25,7	13,1
VOJVODINA	25,3	
R. SRBIJA	21,3	5
JUŽNI ALFÖLD (HU)		8
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)		
EU 15		

Izvor: kalkulacije autora podataka RZS, za Južni Alföld:....; za Zapadnu Rumuniju:....; za EU 15: Eurostat

Tabela 49 SWOT analiza - varijabla Tržište poljoprivrednih proizvoda

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - zadovoljavajući kvalitet proizvoda - velika ponuda - tržišni informacijski sistemi - proizvodi sa zaštićenim poreklom - iskustvo u trgovini - preradni kapaciteti (za otkup) 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - neorganizovana proizvodnja i otkup - nepostojanje standarda u proizvodnji - slabi skladišni kapaciteti za poljoprivredne proizvode - neadekvatni kanali distribucije - nekontrolisana proizvodnja - nekvalitetno klasiranje proizvoda - malo robnih marki
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - potreba za standardizacijom - promocija (sajmovi, izložbe) - ulazak na tržište EU - izvoz gotovih proizvoda a ne sirovina - zadovoljavajući kapaciteti za transport proizvoda - postojanje subvencija - registrovanje robnih proizvođača - okruženje - blizina velikih tržišta - mogućnost izvoza - specifična tražnja (povrće, meso divljači) - reintegracija privrede - povezivanje svih učesnika proizvodnje - cenovni barometar 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - uvoz poljoprivrednih proizvoda - neregulisani tržišni odnosi (slaba berzanska trgovina) - niske cene - kupovna moć potrošača - ujednačavanje carinskih stopa

Tabela 50 SWOT analiza - varijabla Poljoprivredna politika

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - postojanje lokalnih fondova za razvoj poljoprivrede - novi brend proizvoda 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - donošenje odluka nije zasnovano na kvalitetnim informacijama - nekontrolisana proizvodnja - pravni okvir - nepostojanje fondova (subvencija)
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - nedostatak zakona o organskoj proizvodnji - decentralizacija lokalne samouprave - donacije 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - nepostojanje udrženja proizvođača i potrošača - država plaća nisku cenu za proizvode - specifičan pravni okvir - međunarodna konkurencija

Prirodni uslovi za poljoprivrednu proizvodnju su uopšteno rečeno povoljni, možda i među najboljima na kontinentu, mada unutar regiona postoje određene razlike u skladu sa specifičnim lokalnim uslovima kao što su plodnost zemljišta, mikro-klimatska situacija i pristup vodi.

Tabela 51

PODRUČJA PREMA GRANAMA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE (%)							
1991							
PODRUČJA	Obradivo zemljište	Voćnjaci	Vinogradi	Pašnjaci	Šume	Ribnjaci	Neobrađen
SEVERNI BANAT	76.68	0.65	0.47	8.06	0.02	1.21	12.92
SREDNJI BANAT	70.12	0.27	0.15	10.92	0.08	2.20	16.25
JUŽNI BANAT	78.29	0.50	0.81	6.96	0.02	1.60	11.82
BANAT	75.02	0.45	0.50	8.62	0.04	1.71	13.65
VOJVODINA	81.97	0.88	0.62	7.66	0.07	1.45	7.35
R. SRBIJA	55.98	4.09	1.20	23.68	0.03	0.53	14.48
JUŽNI ALFÖLD (HU)							
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)							
EU 15							
PODRUČJA PREMA GRANAMA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE (%)							
2002							
PODRUČJA	Obradivo zemljište	Voćnjaci	Vinogradi	Pašnjaci	Šume	Ribnjaci	Neobrađen
SEVERNI BANAT	75.95	0.73	0.51	8.15	0.02	1.50	13.13
SREDNJI BANAT	70.80	0.67	0.15	9.50	0.08	2.61	16.18
JUŽNI BANAT	79.93	0.51	0.91	6.07	0.02	1.55	11.01
BANAT	75.75	0.62	0.55	7.79	0.04	1.91	13.35
VOJVODINA	79.55	0.91	0.60	7.15	0.07	1.51	10.21
R. SRBIJA	53.40	3.90	1.10	13.02	0.03	0.57	27.98
JUŽNI ALFÖLD (HU)							
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)							
EU 15							

Izvor: kalkulacije autora podataka RZS, za Južni Alföld:....; za Zapadnu Rumuniju:....; za EU 15: Eurostat

Prema poslednjim dostupnim podacima (2002.), analiza korišćenja zemljišta po vrstama useva ukazuje na značajnije prisustvo žita i industrijskog bilja, a najviše šećerne repe i suncokreta (Tabela 53).

Strukturalne slabosti predstavlja zavisnost od spoljnih faktora, koji većim delom počiva na sprezi uticaja industrijskih grupa koje kontrolišu proizvodnju roba.

Tabela 52 SWOT analiza - varijabla Struktura poljoprivredne proizvodnje

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - prirodni resurs - ljudski resurs - razvijena prerada hrane - postojanje razvijenih brendova 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - zastarela tehnologija - ekstenzivna proizvodnja - needukovanost - neorganizovanost poljoprivredne proizvodnje - nedostatak novca - nedostatak navodnjavanja - nepovoljna starosna struktura - nedovoljan izvoz - usitnjenost parcela
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - intenziviranje proizvodnje - ukrupljavanje poseda (veliki proizvođači) - kreditiranje - edukacija - plastenici - organska proizvodnja - za sitne (male) proizvođače - navodnjavanje - nova tržišta - zakonska regulativa - privatizacija - prerađivačka industrija, kapaciteti - lekovito bilje - voćarstvo i vinogradarstvo - stočarstvo - mladi farmeri 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - zakonska regulativa (novi zakoni, loša primena) - nekontrolisani uvoz - loša kreditna politika - elementarne nepogode - nestanak sela - loš kvalitet voda - tradicija

Tabela 53
PROIZVODNJA I PRINOSI VAŽNIJIH POLJOPRIVREDNIH KULTURA
1992

Područja	Pšenica		Kukur uz		Suncokret		Krmno bilje		Povrće		Šećerna repa		Soja	
	proiz v 000 t	prin t/ha	proizv 000 t	prin t/ha	proizv 000 t	prin t/ha	proizv 000 t	prin t/ha	proiz v 000 t	prin t/ha	proiz v 000 t	prin t/ha	proiz v 000 t	prin t/ha
S.Banat	141	n.a.	172	n.a.	54.8	n.a.	32.1	n.a.	17.2	n.a.	70	n.a.		
Sre. Banat	254	n.a.	236	n.a.	86.1	n.a.	38.9	n.a.	21.8	n.a.	81	n.a.		
Juž. Banat	273	n.a.	414	n.a.	58.7	n.a.	52.4	n.a.	33.6	n.a.	88	n.a.		
BANAT	667.16	n.a.	822	n.a.	199.6	n.a.	123.4	n.a.	72.5	n.a.	239.33	n.a.		
Vojvodina	1,658	n.a.	2,416	n.a.	360.6	n.a.	291.5	n.a.	188.9	n.a.	1,110	n.a.	277	2.8
R.Srbija	2,744	n.a.	3,839	n.a.	383.2	n.a.	1,010.0	n.a.	593.5	n.a.	1,292	n.a.	294	2.7
Južni Alföld (HU)														
Zap. Rumunija (RO)														
EU 15														
2002														
Područja	Pšenica		Kukur uz		Suncokret		Krmno bilje		Povrće		Šećerna repa		Soja	
	proiz v 000 t	prin t/ha	proizv 000 t	prin t/ha	proiz v 000 t	prin t/ha	proiz v 000 t	prin t/ha	proizv 000 t	prin t/ha	proiz v 000 t	prin t/ha	proiz v 000 t	prin t/ha
S.Banat	89.8	3.8	234.5	4.0	34.6	1.8	49.9	9.8	18.6	10.5	122.9	29.6		
Sre. Banat	164.5	3.1	277.7	3.8	51.0	1.7	51.1	9.6	25.6	9.6	109.1	23.9		
Juž. Banat	183.3	3.5	596.3	5.0	70.8	1.8	41.0	8.2	48.6	11.0	138.6	37.3		
BANAT	437.7	10.5	1,108.5	12.8	156.4	5.3	142.0	27.6	92.9	31.0	370.6	90.8		
Vojvodina	1,658	3.8	3,086.4	5.4	258.9	1.9	346.1	10.6	262.5	12.6	2,009.7	41.0	211	1.7
R.Srbija	2,744	3.8	5,586.4	5.3	279.8	1.9	1,531.7	9.4	985.3	11.2	2,098.1	40.4	226	1.7
Južni Alföld (HU)														
Zap. Rumunija (RO)														
EU 15														

Izvor: kalkulacije autora podataka RZS, za Južni Alföld, za Zapadnu Rumuniju, za EU 15: Eurostat

Plantaže su posebno važne zbog doprinosa ukupnom zapošljavanju, iako struktura po tipovima ukazuje na prevagu tradicionalnih tipova i varijeteta, kultivisanih na parcelama male veličine, koje obično ne prelaze ni 10 hektara. Proizvodnja grožđa je u biti usmerena na proizvodnju vina, ali veliki napore treba učiniti na poboljšanju veka i raznovrsnosti vinograda, u skladu sa novim trendovima na tržištu (Tabela 54). Usmeravanje na kvalitet umesto na kvantitet je osnovna smernica. Uopšteno govoreći, pažnju treba usmeriti na razvijanje 'tipičnih' vrsta sertifikovanog geografskog porekla, kao i na uspostavljanje specijalizovanih distributivnih sistema, usredsređenih na najviše segmente tržišta, kako domaćeg tako i međunarodnog. Primena takve strategije ima za uslov stvaranje odgovarajuće zakonodavne regulative, koja podstiče specijalizovane R&D centre, kao pomoć marketingu. Još jedno područje, gde bi nove mogućnosti podstakle reorijentaciju sektora, jesu biološka i organska proizvodnja (što bi moglo bi biti podstaknuto nedavnim donošenjem posebnog zakona Republike Srbije).

Tabela 54

VINOGRADARSTVO I VOČARSTVO						
1993						
PODRUČJA	VINOVA LOZA		JABUKA		ŠLJIVA	
	proizvod (000 t)	prinos (t/ha)	proizvod (000 t)	prinos (t/ha)	proizvod (000 t)	prinos (t/ha)
SEVERNI BANAT	6.7	6.1	5.1	3.4	4.6	3.1
SREDNJI BANAT	3.8	7.6	3.4	3.8	4.4	4.9
JUŽNI BANAT	18.0	5.8	17.8	9.4	3.6	1.9
BANAT	28.5	6.1	26.3	6.1	12.6	2.9
VOJVODINA	62.0	5.2	75.0	4.7	39.0	2.4
R. SRBIJA	376.0	4.4	217.0	0.8	509.0	2.0
JUŽNI ALFÖLD (HU)						
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)						
EU 15						
2002						
PODRUČJA	VINOVA LOZA		JABUKA		ŠLJIVA	
	proizvod (000 t)	prinos (t/ha)	proizvod (000 t)	prinos (t/ha)	proizvod (000 t)	prinos (t/ha)
SEVERNI BANAT	4.9	4.1	0.8	0.5	1.8	1.1
SREDNJI BANAT	3.2	6.4	0.7	0.3	1.6	0.7
JUŽNI BANAT	20.7	6.1	3.2	1.7	1.2	0.6
BANAT	28.8	5.6	4.7	0.8	4.6	0.8
VOJVODINA	67.0	5.6	23.0	12.8	17.0	9.4
R. SRBIJA	395.0	5.7	95.6	3.9	197.0	8.0
JUŽNI ALFÖLD (HU)						
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)						
EU 15						

Izvor: kalkulacije autora podataka RZS, za Južni Alföld; za Zapadnu Rumuniju; za EU 15: Eurostat

Što se tiče stočarstva, glavni sektori su perad i svinje (Tabela 55). Sektor zahteva široku reorganizaciju i značajne strukturne investicije. Poboljšanje uslova držanja životinja, poštovanje viših standarda higijene, integracija sa mlekarskim i mesno-prerađevinskim procesnim aktivnostima i razvoj tehničkih servisa na kooperativnoj bazi su od ključne važnosti. Dostizanje takvih ciljeva ipak je uslovljeno nedostatkom investicija.

Tabela 55

BROJ ŽIVOTINJA 1993/15/01								
PODRUČJA	GOVEDA		SVINJE		OVCE		PERAD	
	grlo (000)	grlo/100 h	grlo (000)	grlo/100 h	grlo (000)	grlo/100 h	grlo (000)	grlo/100 h
SEVERNI BANAT	24	13	221	126	56	27	556	314
SREDNJI BANAT	30	13	153	67	89	32	951	408
JUŽNI BANAT	34	11	257	86	50	15	1230	413
BANAT	88	12	631	89	195	28	2737	387
VOJVODINA	227	14	1606	102	317	18	7057	446
R. SRBIJA	1814	39	4068	111	2303	40	22434	669
JUŽNI ALFÖLD (HU)								
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)								
EU 15								
BROJ ŽIVOTINJA 2002 (15.01.2003)								
PODRUČJA	GOVEDA		SVINJE		OVCE		PERAD	
	grlo (000)	grlo/100 h	grlo (000)	grlo/100 h	grlo (000)	grlo/100 h	grlo (000)	grlo/100 h
SEVERNI BANAT	26	14	167	94	29	14	507	286
SREDNJI BANAT	32	13	125	54	23	8	827	358
JUŽNI BANAT	30	10	199	67	32	9	920	308
BANAT	88	12	491	70	84	12	2254	319
VOJVODINA	215	13	1311	83	157	9	6246	395
R. SRBIJA	1161	27	3634	108	15156	30	17677	528
JUŽNI ALFÖLD (HU)								
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)								
EU 15								

Izvor: RZS, za Južni Alföld:KSH; za Zapadnu Rumuniju; za EU 15: Eurostat

Tabela 56

PROMENE U STOČNOM FONDU 1992 - 2002 (%)				
PODRUČJA	GOVEDA	SVINJE	OVCE	PERAD
SEVERNI BANAT	8.3	-24.4	-48.2	-8.8
SREDNJI BANAT	6.7	-18.3	-74.2	-13.0
JUŽNI BANAT	-11.8	-22.6	-36.0	-25.2
BANAT	0.0	-22.2	-56.9	-17.6
VOJVODINA	-5.3	-18.4	-50.5	-11.5
R. SRBIJA	-36.0	-10.7	558.1	-21.2
JUŽNI ALFÖLD (HU)				
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)				
EU 15				

Izvor: RZS, za Južni Alföld:KSH; za Zapadnu Rumuniju; za EU 15: Eurostat

Nezadovoljavajuća akumulacija kapitala, dugoročno gledano, drastično ograničava investicioni kapacitet što rezultira zastarelošću opreme, lošim tehničkim inputima, naglašeno nepostojanim prinosima i malom proizvodnom zaradom. Zapravo, poljoprivredna oprema zastareva (iako nema podataka o prosečnosti starosti) i postaje neadekvatna. Nešto slično se može reći i za tehničke inpute (đubrivo, seme, semenski materijali, priplodni materijali). Na malim privatnim farmama modernizacija je usporena i nedostatkom stručnosti. Krajnja posledica je nekonkurentnost sektora, uprkos ostalim povoljnim okolnostima.

Sa tačke gledišta vlasništva nad zemljištem, tranzicija ka modelu baziranom na dominantno-privatnom vlasništvu još nije završena. Zapravo do sada u ukupnoj organizovanoj proizvodnji društvene farme i kooperativa igraju glavnu ulogu, dok su privatne farme ograničene veličine orjentisane na proizvodnju za sopstvene potrebe ili prodaju viškova. Tranzicija je usporena iz nekoliko razloga, a najviše ograničenim pravima kupovine vlasništva nad zemljištem, što umanjuje mogućnost privlačenja kapitala u poljoprivredu i limitira ukupnu količinu investicija.

Tabela 57

STRUKTURA POSEDA PO VELIČINI (%)				
1991				
PODRUČJA	Ispod 5 ha	5,1-10 ha	10,1-20 ha	Preko 20 ha
SEVERNI BANAT	81.86	15.55	2.45	0.14
SREDNJI BANAT	75.84	19.76	4.16	0.23
JUŽNI BANAT	73.91	22.35	3.61	0.13
BANAT	76.54	19.66	3.63	0.17
VOJVODINA	79.40	17.51	2.93	0.16
R. SRBIJA	76.74	18.16	4.57	0.53
JUŽNI ALFÖLD (HU)				
ZAP. RUMUNIJA (RO)				
EU 15				
2002				
PODRUČJA	Ispod 5 ha	5,1-10 ha	10,1-20 ha	Preko 20 ha
SEVERNI BANAT	79.46	14.17	4.93	1.44
SREDNJI BANAT	73.76	15.85	7.74	2.65
JUŽNI BANAT	72.17	17.81	8.15	1.88
BANAT	74.75	16.16	7.10	1.99
VOJVODINA	77.10	15.40	5.93	1.57
R. SRBIJA	77.42	17.01	4.75	0.82
JUŽNI ALFÖLD (HU)				
ZAP. RUMUNIJA (RO)				
EU 15				
1991				
PODRUČJA	Ispod 5 ha	5,1-10 ha	10,1-20 ha	Preko 20 ha
SEVERNI BANAT	23402	4446	699	40
SREDNJI BANAT	24959	6504	1370	76
JUŽNI BANAT	32436	9807	1586	59
BANAT	80797	20757	3830	175
VOJVODINA	206083	45449	7597	412
R. SRBIJA	748495	177102	44539	5168
JUŽNI ALFÖLD (HU)				
ZAP. RUMUNIJA (RO)				
EU 15				
2002				
PODRUČJA	Ispod 5 ha	5,1-10 ha	10,1-20 ha	Preko 20 ha
SEVERNI BANAT	18572	3312	1152	337
SREDNJI BANAT	18411	3956	1933	662
JUŽNI BANAT	23926	5903	2702	622
BANAT	60909	13171	5787	1621
VOJVODINA	152670	30503	11734	3108
R. SRBIJA	598093	131438	36722	6300
JUŽNI ALFÖLD (HU)				
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)				
EU 15				

Izvor: RZS, za Južni Alföld:KSH; za Zapadnu Rumuniju:...; za EU 15: Eurostat

Ruralni razvoj

Broj stanovnika koji žive u opštinama sa manje od 50 hiljada stanovnika (što se smatra ruralnim područjem) nije drastično opao tokom protekle decenije, što ne znači se demografski pad (negativan prirodni priraštaj i migraciona kretanja) nije odrazio na ovu populaciju. Smanjenje broja stanovnika je bilo jasnije i karakterističnije u većim opštinama.

Migraciona kretanja bila su upravljena ka velikim gradovima, lociranim van 'regiona', uglavnom ka glavnom gradu i Novom Sadu, ali i u inostranstvo. Osim toga, u migraciji su učestvovala (i sada to čine) središnje godišnje strukture, ključne komponente aktivnog stanovništva. Na 'lokalnom' nivou i druga pojava je bila očigledna, ali teško merljiva: migracije 'unutar opštine', sa sela (pogotovo zabačenih) nekih opština u gradove. Rezultat toga je da celokupno stanovništvo kao i ruralna i poljoprivredna radna snaga stari, a stopa aktivnosti u manjim opštinama se usporava. Dalje posledice su smanjenje proizvodnog kapaciteta i u vezi sa tim smanjenje prihoda budžeta ruralnih opština, sa ozbiljnim teškoćama da se izađe na kraj sa narastajućim zahtevima za socijalnom brigom i zaštitom, izazvanim pomenutim demografskim trendovima. Ukratko, ovaj začarani krug za krajnji ishod ima pogoršanje životnih uslova, smanjenje mogućnosti da se sačuva stanovništvo i smanjenje mogućnosti da se privuku 'pokretljivi' resursi (kapital, kvalifikovani ljudi) koji su od suštinskog značaja za socio-ekonomski razvoj sredine.

Tabela 58:

STRUKTURA RADNE SNAGE NA SELU PREMA STEPENU OBRAZOVANJA						
PODRUČJA	1991					
	OSNOVNA ŠKOLA		SREDNJA ŠKOLA		SPECIJALIZOVANE ŠKOLE	
	n.	%	n.	%	n.	%
SEVERNI BANAT	1183	62.4	696	36.7	17	0.9
SREDNJI BANAT	855	80.4	207	19.5	2	0.2
JUŽNI BANAT	1702	74.0	590	25.6	9	0.4
BANAT	3740	71.1	1493	28.4	28	0.5
VOJVODINA	25328	58.0	18031	41.3	311	0.7
R. SERBIA	71670	55.8	55931	43.5	949	0.7
PODRUČJA	2002					
	OSNOVNA ŠKOLA		SREDNJA ŠKOLA		SPECIJALIZOVANE ŠKOLE	
	n.	%	n.	%	n.	%
SEVERNI BANAT	1114	6.5	15933	93.4	17	0.10
SREDNJI BANAT	927	2.8	32675	97.2	12	0.04
JUŽNI BANAT	1518	4.0	36326	96.0	8	0.02
BANAT	3559	4.0	84934	95.9	37	0.04
VOJVODINA	24438	8.3	268245	91.5	419	0.14
R. SERBIA	90569	9.7	841647	90.2	1279	0.14

Izvor: RZS, za Južni Alföld:KSH; za Zapadnu Rumuniju; za EU 15: Eurostat

Iako u osnovi zdrava, životna sredina u ruralnim naseljima je po nekim tačkama loša. Zapravo ako se električna energija, poštanske usluge i mobilne telekomunikacije negde i susreću sa regionalnim, nacionalnim, pa čak i standardima EU, stanje ostalih javnih dobara i infrastrukture je loše. To npr. važi za pijaću vodu i za kanalizacioni sistem - nedostatak integrisanog upravljanja kruženjem vode i otpada su pitanja od ključnog značaja.

Pristupačnost putevima i održavanje puteva su drugi problem koji mnoga naselja, najčešće u pograničnim oblastima sa Rumunijom, dovodi u poziciju "slepog creva". Infrastruktura striktno vezana za poljoprivredu je kvantitativno i kvalitativno nedovoljna, što je posebno izraženo u slučaju puteva koji spajaju sela i glavne puteve sa farmama, kao i u slučaju sistema za odvodnjavanje i navodnjavanje. Ostali komunalni servisi kao što su osnovne škole ili društveni i kulturni centri kvantitativno deluju spremni da odgovore zahtevima, ali i oni pate od stalnog nedostatka podrške ili opšte zastarelosti.

Politika za ruralna područja je od presudne važnosti. Bez sumnje, njihovo očuvanje i valorizacija su značajni za razvoj konkurentnijeg poljoprivrednog sektora, očuvanje socijalnih vrednosti, sprečavanje depopulacije i zaštitu životne sredine. Osnovni srednjeročni cilj treba da bude povećanje standarda života i stvaranje širih mogućnosti za zapošljavanje kako bi se stanovništvo zadržalo.

Integrativni društveno-ekonomski razvojni plan Banata može u kratkoročnoj perspektivi doprineti ostvarenju tog cilja, stvaranjem koherentnih i precizno usmerenih mera. Glavne smernice treba da budu unapređivanje malih lokalnih infrastruktura i servisa, bolja upotreba ljudskih resursa, podsticaj unošenju različitosti u prihode farmera i drugih komponenti od važnosti za lokalnu populaciju.

Tabela 59

STAROSNA STRUKTURA RURALNOG STANOVNIŠTVA (*)										
1991										
	0-19	%	20-49	%	50-64	%	64 i više	%	ukupno	%
SEVERNI BANAT										
SREDNJI BANAT										
JUŽNI BANAT										
BANAT										
2002										
	0-19	%	20-49	%	50-64	%	64 i više	%	ukupno	%
SEVERNI BANAT	21896	24,6	40168	45,1	19567	22,0	7373	8,3	89004	100,0
SREDNJI BANAT	17688	23,4	30498	40,3	14020	18,5	13399	17,7	75605	100
JUŽNI BANAT	30737	23,2	53857	40,7	24463	18,5	23376	17,7	132433	100
BANAT	70321	23,7	124523	41,9	58050	19,5	44148	14,9	297042	100

(*) Statistički podaci o stanovništvu po naseljima nisu poznati. Zato je 'ruralno stanovništvo' definisano kao svi stanovnici koji žive u opštinama sa manje od 50.000 stanovnika

Izvor: kalkulacije autora podacima RZS, 1991 i Popisa 2002

Tabela 60

INFRASTRUKTURA OBRAZOVANJA U RURALNIM PODRUČJIMA (*)				
PODRUČJA	1991-92			
	OSNOVNO		SREDNJE	
	broj škola	na 10.000 st.	broj škola	na 10.000 st.
SEVERNI BANAT	34		6	
SREDNJI BANAT	32		3	
JUŽNI BANAT	65		7	
BANAT	131		16	
VOJVODINA ¹⁵	527		111	
R. SRBIJA ¹⁶	3613		443	
JUŽNIALFÖLD (HU)				
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)				
EU 15				
PODRUČJA	2002-03			
	OSNOVNO		SREDNJE	
	broj škola	na 10.000 st.	Broj škola	na 10.000 st.
SEVERNI BANAT	33		8	
SREDNJI BANAT	32		6	
JUŽNI BANAT	59		10	
BANAT	124		24	
VOJVODINA ¹⁷	534		125	
R. SRBIJA ¹⁸	3591		477	
JUŽNIALFÖLD (HU)				
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)				
EU 15				

(*) opštine sa stanovništvom < 50.000

Izvor: RZS, za Južni Alföld:KSH; za Zapadnu Rumuniju; za EU 15: Eurostat

Tabela 61: SWOT analiza – varijabla Infrastruktura i suprastruktura na selima

SNAGE - stambeni fond - kapaciteti - infrastrukturna povezanost	SLABOSTI - kanalizacija - deponije - oprema i održavanje
ŠANSE - postojanje finansijskih sredstava - iskorišćavanje postojećih objekata - ekologija	PRETNJE - migracija stanovništva - odnos države prema selu - ljudski faktor - navike

¹⁵ Ukupno za Vojvodinu

¹⁶ Ukupno za R. Srbiju

¹⁷ Ukupno za Vojvodinu

¹⁸ Ukupno za R. Srbiju

2.1.5 Industrija

2.1.5.1. Industrijska infrastruktura

Banat kao region raspolaže sa dve veće industrijske zone (Zrenjanin i Pančevo), te nekoliko manjih (Kikinda, Vršac i drugi). Pri tome, najdužu industrijsku tradiciju ima Zrenjanin, koji se razvio kao veliki industrijski centar tokom XIX veka i raspolaže diverzifikovanim industrijskim kapacitetima. Zrenjanin je moćan regionalni centar prehrambene industrije (Dijamant, Šećerana, Mlekara, prerada žitarica, prerada mesa, samo su neki od većih kapaciteta), ali i metalne (Šinvoz, Begej i delovi Naftagasa koji proizvode delove opreme za eksploataciju i preradu nafte), tekstilne (fabrike tepiha, čarapa, šešira, vojne opreme, miderske opreme), kao i hemijske i farmaceutske industrije (fabrika lekova, kućne hemije, pesticidi, herbicidi i plastične mase), a raspolaže kapacitetima i u niz drugih privrednih grana (građevinarstvo, poljoprivreda, turizam). Pančevo se razvilo kasnije, tokom XX veka, kao naselje nadomak glavnog grada Beograda i profilisalo se kao centar hemijske industrije, obuhvatajući u prvom redu kapacitete prerade nafte i veštačkih đubriva. Ostali centri se uglavnom baziraju na nekom značajnijem privrednom kapacitetu, oko kog su sagrađeni kapaciteti kompatibilni sa tim osnovnim (u Kikindi su to Livnica, Banini, Mlekara, Prima i Fabrika sirćetne kiseline, u Vršcu Hemofarm /farmaceutska industrija, prehrambena industrija, u Čoki Livnica i Fabrika mesa).

Kada je reč o prednostima, tada se u prvom redu može govoriti da je snažna prehrambena industrija zasnovana na kvalitetnim poljoprivrednim proizvodima iz bližeg okruženja. Hemijska industrija zasnovana je na kapacitetima prerade nafte, a farmaceutska na izgrađenim kapacitetima, tehnologiji kojom se ovladalo i kvalitetnoj stručnoj radnoj snazi. Metalna industrija bila je zasnovana na potrebama industrijalizacije bivše SFRJ i izvozu u bivši Sovjetski Savez, te kapacitetima izgrađenim tokom XX veka. Sve ove oblasti objedinjuju tradicija u radu i kvalitetnu radnu snagu i stručnjake koji su u stanju da se prilagode novim zahtevima tržišta, kako domaćeg tako i izvoznog.

Slabe strane industrije Banata su nedostajuće tržište za koje bi se radilo punim kapacitetom, zaostajanje u tehnologiji zadnjih godina i nedostajuća sredstva za investiranje u razvoj, kao i permanentno napuštanje regiona od strane kvalitetne radne snage koja traži bolje mogućnosti od prisutnih u regionu.

Šanse privrede Banata su povezivanje u region sa susednim zemljama, od kojih je jedna članica Evropske unije, a druga će to postati za dve godine. Šansa je i u integraciji zemlje u Evropsku Uniju, kada Banat više neće biti pogranično područje prema zemlji sa kojom postoji zanemarljiva robna razmena, već centar jedne od Euroregija. Tu se otvara mogućnost angažovanja postojeće radne snage na novim poslovima uz prekvalifikaciju, zatim izvoz u susedne zemlje, strane investicije u region i otvaranje novih mogućnosti.

Opasnost je da zemlja ostane ekonomski izolovana i da se nastavi tavorjenje na evropskom dnu, uz sve posledice koje su već prisutne.

Opremljene industrijske zone

Industrijske zone u Banatu, formirane oko većih gradova, podizane su u drugoj polovini XIX i tokom XX veka. Poslednje dve decenije XX veka nije karakterisala investiciona klima u čitavoj zemlji, pa ni u Banatu. Stoga je oprema takva da zahteva obnavljanje ili zamenu u visokom procentu.

Statistički podaci se ne obrađuju. Stoga se u prvom redu mogu dati kvalitativni podaci, da postoje dva snažna industrijska centra (Zrenjanin i Pančevo), te dva nešto manja (Kikinda i Vršac) u kojima je privreda diverzifikovana, te da postoji niz manjih centara, kao Čoka, Žitište, Novi Bečej, Nova Crnja i drugi koji raspolažu jednim većim kapacitetom i nizom manjih biznisa u sferi poljoprivrede, industrije i usluga. Oprema je uglavnom starijeg datuma. Za kvantitativne podatke potrebno je temeljnije istraživanje.

Planirane industrijske zone

Plan i strategija razvoja industrijskih zona nisu definisani kako na nivou Srbije, tako ni na nivou Vojvodine, Banata ili pojedinih opština u Banatu. Jedino što je u određenoj meri definisano jeste strategija ekonomskog razvoja Vojvodine, koja je 2003. godine urađena, i koja obuhvata «swot» analizu, prioritete, mere za njihovu realizaciju i opis projekata čija je realizacija od posebnog interesa za Vojvodinu. Pri tome se definiše da su poljoprivreda sa prehrambenom industrijom, hemijska industrija, elektro-mašinogradnja, tekstilna industrija i turizam oblasti koje raspolažu ključnim resursima i imaju potencijal da se na njima zasnuje budući privredni razvoj.

Planiranje industrijskih zona obavlja se u određenoj meri na nivoima opština gde postoje, u slučaju većih opština, Direkcije za izgradnju grada, a kod manjih opština odgovarajući opštinski organi nadležni za planiranje i izgradnju opština.

U Banatu postoji Slobodna trgovinska zona Pančevo, a u planu je formiranje Slobodne trgovinske zone Zrenjanin.

Kada je reč o konkretnim podacima i pokazateljima, može se konstatovati kao i u odnosu na prethodni segment: nema statističkih podataka i potrebno je posebno istraživanje da bi se došlo do odgovarajućih podataka.

Istraživačko-razvojni centri

Visoko obrazovanje i istraživanje je u Srbiji i Vojvodini centralizovano. Stoga se i istraživački centri uglavnom nalaze u Beogradu i Novom Sadu. Kada je reč o Banatu, pošto u njemu nema univerzitetskog centra, već svega par fakulteta, to se istraživačko-razvojni kapaciteti mogu naći oko Tehničkog fakulteta u Zrenjaninu, te u okvirima privrednih kapaciteta u Zrenjaninu, Pančevu, Kikindi i Vršcu. Primera radi, postoje Poljoprivredni institut i Tehnološki institut u Zrenjaninu. Međutim, njihovi resursi i kapaciteti su relativno skromni, u odnosu na one u Beogradu i Novom Sadu.

Tabela 62: SWOT analiza - varijabla Industrijski parkovi

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - dobar položaj u odnosu na saobraćajnice - vodene, drumske, železničke putne pravce - definisana namena prostora 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - nemogućnost povezivanja zainteresovanih ulagača - promena namene prostora
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - mogućnost brzog rešavanja i dodele novih parceva - zapošljavanje lokalnog stanovništva - blizina granice 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - vlasništvo nad zemljom - nedostatak lokalne strategije razvoja - nedostatak novca - sporo rešavanje zahteva - sporo donošenje zakonskih propisa neophodnih za rešavanje problema - nasleđen razmestaj industrijskih zona (fabrika) - greenfield - neizgradjeni putevi do ovakvih

vrsta ind. parkova

Prostor u Banatu za izgradnju Industrijskih parkova nije zanemarljiv po površini (industrijski kompleksi u tranziciji nalaze se na dobrom položaju uz saobraćajnice, međutim nedovoljna su ulaganja u njihovo oživljavanje). Blizina granice sa Evropskom unijom predstavlja šansu za njihovo aktiviranje i apsorpciju radne snage, ali mnoštvo nedefinisanih stvari, kao što su vlasništvo nad zemljištem, spori administrativni postupci i nedostatak finansijskih sredstva pretnje su ozbiljnijem pomaku u toj oblasti.

2.1.6. Sektor Usluga

- Doprinos sektora usluga nacionalnom dohotku Banata 2002. godine znatno je niži nego u Vojvodini i Srbiji (u Banatu on iznosi 22,3%, u Vojvodini 28,4% a u Srbiji 36,8%). Pri tome, u Banatu se beleži pad, jer je učešće usluga u nacionalnom dohotku Banata 1992. godine iznosilo 37,6%. U Srbiji je u istom periodu zabeležen blagi rast (36% je bilo učešće usluga 1992. godine), dok se u Vojvodini takođe beleži nešto blaži pad nego u Banatu (jer je 1992. godine učešće usluga u nacionalnom dohotku iznosilo 35,6%).
- Učešće sektora usluga u broju zaposlenih u Banatu je 2002. godine iznosilo 39% (što je porast u odnosu na 1990. kada je iznosilo 37,6%). U istom periodu u Srbiji se to učešće povećalo sa 46% na 49,1%.
- U Banatu je indeks lokacije skoro kod svih vrsta usluga ispod proseka u Srbiji, izuzmu li se usluge finansijskog posredovanja, zdravstvo, obrazovanje, socijalni rad, transport, skladišta, komunikacije i administrativne usluge.
- Prema podacima iz 2002. godine, u uslužnom sektoru Banata najveća zaposlenost je u podsektoru zdravstva i socijalnog rada (25,38%), zatim u podsektoru obrazovanja (18,48% ukupnog broja zaposlenih u sektoru usluga), potom u podsektoru transport, skladišta i komunikacije (15,48%), sledi podsektor trgovine (15,38%), pa administracija i socijalno osiguranje (9,11%), finansijsko posredovanje (6,01%), društvene i lične usluge (4,28%), nekretnine i izdavanje (3,66%) te hoteli i restorani sa 2,67%. Zaposlenost je očito najveća u podsektorima koji svoj rad ne valorizuju neposredno na tržištu.

Sektor usluga u Banatu nije bio razvijen kada se meri standardima važećim kako u starim tako i u novim državama članicama EU. Težište razvojne politike usmeravalo se u prvom redu na industriju, a manjim delom na poljoprivredu.

Doprinos trećeg sektora nacionalnom dohotku 92/02

Ako se upoređuje doprinos trećeg sektora nacionalnom dohotku 2002. i 1992. godine, može se uočiti da je na nivou Srbije on blago povećan, da je na nivou Vojvodine on bitno smanjen, a da je na nivou Banata takođe bitno smanjen. Tako je u Vojvodini učešće usluga u nacionalnom dohotku 1992. godine bilo 35,6%, dok je 2002. godine to opalo na 28,4%. Slično je i u Banatu učešće usluga u nacionalnom dohotku sa 30,8% opalo na 22,3%. Pri tome pad doprinosa trećeg sektora jasnije se uočava u Srednjem i Južnom Banatu (gde je doprinos trećeg sektora opao sa 34,1% odnosno 35,6% na 22,2%, odnosno 24,1%) nego u Severnom Banatu (gde je opao sa 20,9% na 18,7%).

Tabela 63: Nacionalni dohodak trećeg sektora 2002.

2002 (000 EUR)	Usluge	Ukupno	% Usluge
Srednji Banat	60017	270305	22,2
Severni Banat	45605	243353	18,7
Južni Banat	123818	513080	24,1
Banat	229441	1026738	22,3
Vojvodina	858313	3021506	28,4
Srbija	3481814	9467467	36,8

Izvor: RZS

Tabela 64: Nacionalni dohodak trećeg sektora 1992.

1992 (mil din)	Usluge	Ukupno	%
Srednji Banat	57017	166978	34,1
Severni Banat	27994	134026	20,9
Južni Banat	56065	157682	35,6
Banat	141076	458686	30,8
Vojvodina	557022	1565756	35,6
Srbija	1772757	4923073	36,0

Izvor: RZS

Doprinos trećeg sektora ukupnoj zaposlenosti 90/02

Kada je reč o učešću zaposlenih u trećem sektoru 2002. godine, može se konstatovati da je on u Banatu na nivou od 39%, dok je u Srbiji na nivou od 49%. Ako se okrenemo podacima iz 1990. godine videćemo da je učešće broja zaposlenih trećeg sektora u Banatu tada bilo 37,6% dok je u Srbiji bilo 46%. Prema tome, učešće trećeg sektora u broju zaposlenih se povećalo kako u Srbiji tako i u Banatu, s time da je u Srbiji to bilo nešto više. Ako se posmatra situacija unutar Banata, tada se može konstatovati da je u Severnom Banatu učešće zaposlenih u trećem sektoru čak i smanjeno (sa 36,8% koliko je bilo 1990. godine na 35,4%, koliko je bilo 2002. godine). U Srednjem Banatu je učešće neznatno poraslo, dok je u Južnom Banatu najviše poraslo (sa 37,1% na 40%).

U apsolutnim brojevima, beleži se drastičan pad zaposlenih u trećem sektoru, jer je ogroman pad ukupnog broja zaposlenih, kako se u ranijim poglavljima može videti. Tako je u Banatu u tercijarnom sektoru 1990. godine bilo zaposleno 78.026 lica, dok je to 2002. godine bilo 50.996 lica. Na nivou Srbije taj je pad još izraženiji, jer je 1990. godine u tercijarnom sektoru bilo zaposleno 1.142.757 lica, a 2002. godine 715.941 lice. Detaljni podaci se mogu videti iz tabela koje slede:

Tabela 65: Zaposleni u trećem sektoru 2002. godine

ZAPOSLENI 2002	Usluge	Ukupno	Usluge %
Srednji Banat	16655	16655	40,46
Severni Banat	11510	11510	35,40
Južni Banat	22831	22831	40,02
Banat	50996	50996	39,01
Srbija	715941	715941	49,08

Izvor: RZS

Tabela 66: Zaposleni u trećem sektoru 1990. godine

ZAPOSLjeni 1990.	Usluge	Ukupno	Usluge %
Srednji Banat	24719	24719	39,01
Severni Banat	20765	20765	36,83
Južni Banat	32543	32543	37,18
Banat	78027	78027	37,65
Srbija	1142757	1142757	46,05

Izvor: RZS

Indeksi lokacije sektora usluga Banata

Analiza Indeksa lokacije koji se odnose na pojedine pod-sektore u okviru sektora usluga ukazuje da su skoro kod svih vrsta usluga ispod proseka za Srbiju, izuzmu li se usluge finansijskog posredovanja, zdravstvo, obrazovanje, socijalni rad, transport, skladišta i komunikacije i administrativne usluge.

Tabela 67: Indeksi lokacije podsektora usluga u Banatu 2002. godine

PODSEKTORI	Trgovina	Hoteli i restorani	Transport, skladišta i komunik.	Finansijsko posred.	Nekretnine, izdavanje	Adminis. i socijalno osiguranje	Obrazovanje	Zdravstvo i socijalni rad	Društ. i lične usluge
% zaposlenih Banat	15,4	2,7	15,5	5,8	3,7	9,1	18,5	25,4	4,0
% zaposlenih Srbija	15,8	4,6	15,5	4,3	5,4	8,9	17,2	22,5	5,6
Indeks lokacije	0,97	0,58	1,00	1,35	0,68	1,02	1,07	1,13	0,71

Podaci obradjeni na temelju podataka RZS

Sektor usluga zauzima izuzetno važno mesto u razvojnim programima Banata. Naime, sektor usluga je slabio tokom protekle dekade, dok je u zemljama Evropske unije jačao i razvijao se.

Izvesno je da u narednom periodu treba očekivati brži rast ovog sektora od industrije i poljoprivrede, posebno one vrste usluga koje su u direktnoj funkciji proizvodnih grana u kojima se beleži trend rasta. U tom smislu interesantno je analizirati trendove vezano za tipove usluga koje se nude i njihov razvoj, posebno po pitanjima kao što je broj zaposlenih koje angažuju ili nacionalni dohodak koji stvaraju.

Struktura zaposlenosti u sektoru usluga po tipu usluge

Kada je reč o zaposlenosti u pojedinim podsektorima usluga, postoje podaci koji su relevantni za Banat. Situaciju u Banatu poredimo sa onom u Srbiji. Na prvi pogled može se konstatovati da je 2002. godine najveća zaposlenost u uslužnom sektoru u podsektoru zdravstva i socijalnog rada (25,38%), zatim u podsektoru obrazovanja (18,48% ukupnog broja zaposlenih u sektoru usluga), potom u podsektoru transport, skladišta i komunikacije (15,48%), sledi podsektor trgovine (15,38%), pa administracija i socijalno osiguranje (9,11%), finansijsko posredovanje (6,01%), društvene i lične usluge (4,28%), nekretnine i izdavanje (3,66%) te hoteli i restorani sa 2,67%. Može se primetiti da je najviše zaposlenih u zdravstvu i obrazovanju (zajedno oko 44%), potom u trgovini, administraciji i poslovanju sa nekretninama, dok je mali procenat zaposlenih u oblasti turizma, ličnih usluga i finansijskog posredovanja (sva tri zajedno oko 10%).

Tabela 68: Zaposleni u uslugama 2002. apsolutni broj

Zaposleni 2002.	Trgovina	Hoteli restorani	Transport, skladišta i komunik.	Finans. posred.	Nekretnin. i izdavanje	Administr i socijalno osiguranje	Obrazov.	Zdravstv i soc. rad	Društ. i lične usluge	Ukupno
Srednji Banat	2550	417	2455	923	976	1419	3153	4013	749	16655
Severni Banat	1732	286	1648	678	182	1135	2422	3109	318	11510
Južni Banat	3559	659	3789	1373	711	2093	3848	5821	978	22831
Banat	7841	1362	7892	2974	1869	4647	9423	12943	2045	50996
Srbija	113373	33201	111078	30963	38331	64037	123229	161388	40341	715941
Banat-Srbija	6,92	4,10	7,10	9,61	4,88	7,26	7,65	8,02	5,07	7,12

Izvor: RZS

Ako se poredi Banat sa Srbijom, tada se može konstatovati da nešto više od proseka za Srbiju u Banatu ima zaposlenih u uslugama koje se odnose na zdravstvo i socijalni rad (25,38 % u Banatu prema 22,54 % u Srbiji), potom u obrazovanju (18,48 % u Banatu prema 17,21 % u Srbiji), u administraciji i socijalnom osiguranju (9,11 % u Banatu prema 8,94 % u Srbiji) i u finansijskom posredovanju (5,83 % u Banatu, prema 4,32 % u Srbiji). U svim ostalim uslugama u Banatu je manje zaposlenih nego u Srbiji (trgovina, turizam, transport, skladištenje, komunikacije, društvene i lične usluge).

Tabela 69: Zaposleni u uslugama 2002. procenti

Zaposleni 2002. u procentima	Trgovina	Hoteli restorani	Transport, skladišta i komunik.	Finans. posred.	Nekretnin. izdavanje	Administr i socijalno osiguranje	Obrazov.	Zdravstv i soc. rad	Društ. i lične usluge	Ukupno
Srednji Banat	15,31	2,50	14,74	5,54	5,86	8,52	18,93	24,09	4,50	100
Severni Banat	15,05	2,48	14,32	5,89	1,58	9,86	21,04	27,01	2,76	100
Južni Banat	15,59	2,89	16,60	6,01	3,11	9,17	16,85	25,50	4,28	100
Banat	15,38	2,67	15,48	5,83	3,66	9,11	18,48	25,38	4,01	100
Srbija	15,84	4,64	15,51	4,32	5,35	8,94	17,21	22,54	5,63	100

Izvor: RZS

Kada se analizira situacija u uslužnoj sferi unutar Banata, može se konstatovati da je prilično ujednačena (trgovina na nivou od 15%, turizam oko 2,5%, finansijsko posredovanje oko 6%, administracija oko 9%). Nešto odstupanja ima kod transporta, skladištenja i komunikacija gde više zaposlenih ima u Južnom Banatu, kod poslova sa nekretninama prednjači Srednji, a zaostaje Severni Banat, u sektoru obrazovanja prednjači Srednji Banat, a zaostaje Južni Banat, a kod zdravstva prednjači Srednji Banat (fakultet i više srednjih škola), dok zaostaje Severni Banat.

Ako se zaposlenost u pojedinim podsektorima usluga analizira poređenjem situacije 1990. i 2002. godine, može se najpre uočiti da ni podsektori nisu identični. Naime, 1990. godine nije bilo podsektora poslovanja s nekretninama, a postojao je podsektor društveno političkih

organizacija, koji je pripojen javnoj administraciji. Može se uočiti i činjenica da je u sektoru usluga 1990. godine bilo 78.027 zaposlenih u Banatu, a u celoj Srbiji bilo je u tom sektoru zaposleno 1.142.757 lica. Ovaj broj je 2002. godine opao na 50.996 lica u Banatu, odnosno 715.941 u Srbiji. To znači da je broj zaposlenih u uslužnoj sferi nešto manje opao u Banatu nego u Srbiji (u Banatu se 2002. godine sveo na 65,36% broja zaposlenih iz 1990. godine, a u Srbiji na 62,7% broja zaposlenih 1990. godine). Pad je uočljiv, s time da se struktura zaposlenih promenila - bitno je poraslo učešće broja zaposlenih u podsektoru zdravstva i socijalnog rada (sa nivoa od oko 15%, porastao je na oko 25%). Poraslo je i učešće zaposlenih u obrazovanju (sa nivoa od oko 16% na nivo od oko 18%). Prema tome, u ova dva podsektora sporije se smanjuje broj zaposlenih nego u ostalima, što je logično, jer u ovoj sferi usluga država ima veći upliv nego u drugima.

S druge strane, veoma je opao broj zaposlenih u trgovini (sa 23% 1990. godine na oko 15% 2002. godine). Sličan trend beleži i zaposlenost u administraciji koja je opala sa 13% na oko 9%. Zabrinjava i što je učešće zaposlenih u oblasti turizma praktično prepolovljeno (sa 5% opalo je na 2,67%). Nešto manji je pad zaposlenih u sferi usluga finansijskog posredovanja. Jedino što ohrabruje je nova kategorija poslova sa nekretninama, koja je zauzela svoje mesto među podsektorima usluga sa 3,66%.

Tabela 70: Zaposleni u uslugama po podsektorima 1990. apsolutni broj

Zaposleni 1990.	Trgovina	Hoteli restorani	Transport, skladišta i komunik.	Finans. posred.	Nekretnin. izdavanje	Administr i socijalno osiguranje	Obrazov.	Zdravstv i soc.rad	Društ. i lične usluge
Srednji Banat	6037	1319	3861	1500	3208	3506	3644	1644	24719
Severni Banat	4628	1040	3072	1689	2819	2447	3291	1779	20765
Južni Banat	7348	1632	4930	3566	4318	4405	5443	901	32543
Banat	18013	3991	11863	6755	10345	10358	12378	4324	78027
Srbija	253570	65682	160994	90026	155454	191426	167543	58062	1142757
Banat-Srbija	7,10	6,08	7,37	7,50	6,65	5,41	7,39	7,45	

Izvor: RZS

Tabela 71: Zaposleni u uslugama po podsektorima 1990. procenti

Zaposleni 1990. u %	Trgovina	Hoteli restorani	Transport, skladišta i komunik.	Finans. posred.	Nekretnin. izdavanje	Administr i socijalno osiguranje	Obrazov.	Zdravstv i soc.rad	Društ. i lične usluge
Srednji Banat	24,42	5,34	15,62	6,07	12,98	14,18	14,74	6,65	100
Severni Banat	22,29	5,01	14,79	8,13	13,58	11,78	15,85	8,57	100
Južni Banat	22,58	5,01	15,15	10,96	13,27	13,54	16,73	2,77	100
Banat	23,09	5,11	15,20	8,66	13,26	13,27	15,86	5,54	100
Srbija	22,19	5,75	14,09	7,88	13,60	16,75	14,66	5,08	100

Izvor: RZS

Struktura zaposlenosti u sektoru usluga po veličini preduzeća

Statistički podaci nisu dostupni za ovaj indikator. Ono što se iskustveno može reći, jeste da su organizacije u oblasti administracije, zdravstva i obrazovanja po pravilu veće, pa imaju i veći broj zaposlenih. To se odnosi i na preduzeća iz oblasti telekomunikacija. Najveći broj trgovina, hotela i restorana, kao i preduzeća za transport i skladišta, te lične i zanatske usluge imaju mali broj zaposlenih. Kod usluga finansijskog posredovanja takođe se radi o malom broju zaposlenih.

2.1.7. Turizam

Ključne teme:

- Značajni prirodni, istorijski, arhitektonski, antropološki resursi.
- Povoljan geografski položaj (u blizini su područja iz kojih se generiše značajna tražnja za turističkim uslugama).
- Cene smeštaja – konkurentne.
- Smeštajni kapaciteti su ozbiljno ugroženi nedostatkom neophodnih investicija.
- Smeštajni objekti upravljani na individualnoj osnovi (bez priključivanja internacionalnim lancima).
- Nepotpune i nedovoljne informacije.
- Podsticanje rasta potrošnje turista, a ne samo povećanje broja turista.

Skoro u svim bivšim socijalističkim ekonomijama u Evropi turizam je igrao ključnu ulogu tokom tranzicije. Takav je slučaj u Mađarskoj, na primer, gde je doprinos turizma ukupnom Bruto nacionalnom proizvodu zabeležio više nego značajan rast tokom prošle dekade, učestvujući sa 10% u 2002. godini. Turizam je takođe doprineo izgradnji konkurentne i otvorene ekonomije, uravnoteženju platnog bilansa, otvaranju novih radnih mesta koji su angažovali viškove zaposlenih nastalih tokom strukturalnih promena u industriji. Poslednje ali ne i najmanje značajno, u skoro svim tranzicionim zemljama turizam je bio jedna od najatraktivnijih oblasti za direktna strana ulaganja.

Turizam bi mogao da ima vodeću ulogu u nacionalnim i regionalnim ekonomijama budući da turistička potrošnja ima snažni međusektorski direktni, indirektni i indukovani uticaj na proizvodnju, dodatnu vrednost i zapošljavanje u drugim sektorima. Potrošnja inostranih turista ima jači makroekonomski uticaj.

Nasuprot tome, u nekim bivšim jugoslovenskim republikama turizam je imao negativan razvoj, beležeći veći pad u odnosu na opšti ekonomski pad, rezultirajući u smanjenom udelu u BNP.

DOPRINOS TURIZMA OSTVARIVANJU BNP NA NACIONALNOM NIVOU (SRBIJA), 1991. I POSLEDNJE GODINE SA DOSTUPNIM PODACIMA

Razvoj turizma suštinski zavisi od kvantiteta i kvaliteta sledećih resursa: prirodnih, umetničkih, istorijskih, kulturnih, antropoloških. Takođe zavisi i od kvaliteta i obima usluga, pre svega smeštaja, kao i strategija preduzeća u sektoru. Različite oblasti, u međusobnom takmičenju za privlačenje turista, ostvariće prednost u skladu sa svojom lokacijom i pristupačnošću, koje su od suštinskog značaja. U ostvarivanju prihoda od turizma geografska i praktična blizina područjima sa visokim BNP po glavi stanovnika jesu odlučujuća prednost. Ključnu ulogu imaju nacionalne, regionalne i lokalne vlade i uprave, sa različitim odgovornostima: od očuvanja bezbedne i zdrave životne sredine do zadovoljavanja zahteva turista sa adekvatnim komunalnim uslugama i infrastrukturom, od investiranja u obrazovanje do podrške jedinstvenom sistemu marketinga, promocije i informisanja.

Ukratko, razvoj turizma značajno zavisi od sposobnosti vlada da kreiraju povoljno socio-ekonomsko okruženje (pozitivni spoljni faktori). Stvaranje spoljnih faktora i korisno investiranje u turizmu su glavni ciljevi, a mere za postizanje treba da budu uključene u plan koji će se detaljnije baviti tim pitanjima.

Tabela 72: SWOT analiza - varijabla Resursi

SNAGE	SLABOSTI
- multikulturalnost	- nedovoljna briga za okruženje
- postojanje mreže reka, kanala i jezera za turističke svrhe	- zapuštenost reka i jezera
- postojanje banja	- nedostatak šuma
- kulturno nasleđe	
- hrana – piće	
- gostoljubivost	
- povoljna klima	
- iskustvo u starim zanatima	
ŠANSE	PRETNJE
- renoviranje istorijskih zgrada	- Loš odnos prema prirodnim resursima
- porast korišćenja termalnih izvorišta	- Nezadovoljavajuća zaštita od poplava
- porast tražnje za bio-proizvodima	- nedostatak prostornih i regulacionih planova i nedefinisani imovinsko pravni odnosi
- porast tražnje za eko-turizmom	
- novi zakoni o zaštiti ž.sredine	
- EU fondovi	
- porast interesovanja bivših žitelja Banata i njihovih potomaka	
- korišćenje reka za proširenje turističke ponude	
- postojanje salaša	

Banat nije tradicionalna turistička destinacija, naročito ne za inostrane turiste. Međutim, razvoj turizma može se osloniti na ni malo zanemarljive resurse - prirodne, istorijske, arhitektonske, kulturne, antropološke. Uopšteno gledano, sa stanovišta resursa, najznačajnija komparativna prednost i jeste u specifičnim socio-kulturnim karakteristikama, za koje se može reći da su

“sinteza Evrope”, jer je Banat mesto gde različite nacije, kulture, religije, jezici i životni stilovi od srednjeevropskog do balkanskog koegzistiraju na relativno malom prostoru.

Geografski položaj je povoljan. Region se nalazi u blizini najbogatijih svetskih područja, velikih generatora turističke tražnje (Severna Italija, Austrija i Bavarska) i zemalja koje ulaze u red bogatih – Slovenija i Mađarska. Troškovi u turizmu, naročito radna snaga, su niži u poređenju sa područjima koja imaju sličnu ponudu, tako da su turistička preduzeća relativno konkurentna u pogledu cena (vidi SWOT analizu).

Tabela 73: SWOT analiza - varijabla Lokacija i dostupnost

SNAGE	SLABOSTI
- raskrsnica EU puteva	- putevi u lošem stanju
- blizina granica	- nezadovoljavajuća gustina i kvalitet pruga i puteva
- blizina turističkih destinacija	- komplikovana procedura za izlazak iz zemlje
	- nedostatak lokalnih aerodroma
	- udaljenost od turističkih puteva
ŠANSE	PRETNJE
- vodeni tokovi	- stav Vlade
- tranzitni turizam	
- blizina velikih gradova i metropola	
- blizina EU	
- nove rute	
- blizina rastućih industrijskih centara	

Ponuda smeštaja i pratećih usluga na prvi pogled može zadovoljiti potražnju ne-masovnog turizma (trenutno su raspoloživi podaci jedino na nivou Vojvodine). Ukoliko se porast potražnje za smeštajnim kapacitetima ostvari u skladu sa predviđanjima, preporučuje se izrada strategije boljeg iskorišćenja postojeće ponude (tj. Optimizacija stope zauzetosti), pre nego izgradnja novih objekata. (Vidi SWOT analizu)

Tabela 74: SWOT analiza - varijabla Smeštajni kapaciteti i usluga

SNAGE	SLABOSTI
- zadovoljavajući kapaciteti (u kvantitativnom smislu)	- nedostatak kvaliteta
- izvori termalne vode (bazeni)	- nedostatak profesionalizma
- restorani	- siromašan imidž - nedostatak marketinga
	- nedostatak komplementarnih usluga
	- neodgovarajući kapaciteti
	- nedostatak mreže
ŠANSE	PRETNJE
- potencijal lokalne kuhinje	- nezadovoljavajući kriterijumi za kategorizaciju
- potencijal za raznovrstan smeštaj	- nedostatak kapitala za investiranje pod povoljnim uslovima
- gostoprinstvo	- nedostatak odgovarajućeg marketinga na nacionalnom nivou
- raznovrsnost tražnje (porast značaja novih	- nedostatak odgovora na rastuću

segmenata) - Banat kao "nova destinacija"	konkurenciju - nedostatak podrške od strane države - ne postojanje prostornih planova
--	---

Tabela 75

SMEŠTAJNA STRUKTURA							
1999							
PODRUČJA	KREKETI U HOTELIMA UKUPNO		KREKETI U DRUGIM STRUKTURAMA UKUPNO		KREKETI UKUPNO		TURISTIČKA STOPA (*)
	BR.	%	BR.	%	BR.	%	
SEVERNI BANAT							
SREDNJI BANAT							
JUŽNI BANAT							
BANAT							
VOJVODINA					7207	100	0,4
REPUBLIKA SRBIJA					97800	100	1,3
JUŽNI ALFÖLD (HU)							
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)							
EU 15							
2002							
PODRUČJA	KREKETI U HOTELIMA UKUPNO		KREKETI U DRUGIM STRUKTURAMA UKUPNO		KREKETI UKUPNO		TURISTIČKA STOPA (*)
	BR.	%	BR.	%	BR.	%	
SEVERNI BANAT							
SREDNJI BANAT							
JUŽNI BANAT							
BANAT							
VOJVODINA	5113	66,9	2526	33,1	7639	100	0,4
REPUBLIKA SRBIJA	3545 8	40,6	51867	59,4	87325	100	1,2
JUŽNI ALFÖLD (HU)							
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)							
EU 15							
(*) UKUPNO KREKETI / BROJ STANOVNIKA							

Izvor: RZS, za Južni Alföld:KSH; za Zapadnu Rumuniju; za EU 15: Eurostat

Podaci o rasporedu kreveta po kategorijama hotela na nivou Banata i okruga nisu dostupni (postoje podaci samo za Vojvodinu). Ostali podaci relativni za kvalitativne analize (npr. broj soba sa kupatilom, broj hotela i drugih objekata po godini izgradnje) takođe nisu dostupni. Zbog toga, kvalitativna analiza zasnovana na pokazateljima iz statističkih izvora nije moguća. Iz ovoga slede ključne teme:

- Struktura smeštajnih kapaciteta, iako ne prestara u proseku, pati od nedostatka neophodnih investicija (u održavanje, dogradnju, renoviranje, nove usluge).
- Hotelima, odmaralištima i drugim smeštajnim objektima se upravlja individualno i ni jedan od njih nije deo međunarodnih lanaca što za posledicu ima niz negativnih efekata na formiranje cena, pristup tržištu (naročito međunarodnom), garanciju poštovanja standarda i obezbeđenje profesionalnog osoblja – naročito u menadžmentu.

Međutim, spontana gostoljubivost stanovništva delimično nadomešta nedostatke u kvalitetu i profesionalizmu (vidi SWOT analizu).

Ostale usluge potrebne za turizam su unutar “crne rupe”, sa izuzetkom restorana čija je koncentracija u regionu prihvatljiva. Dobar znak je povećanje napora koje skoro sve opštine ulažu kako bi osnovale turističke kancelarije koje će pružati daleko veći opseg usluga nego što je informisanje.

Tabela 76

PODRUČJA	2002							
	HOTELI							
	KREVETI U* HOTELIMA		KREVETI U ** HOTELIMA		KREVETI U *** HOTELIMA		KREVETI U**** HOTELIMA	
	BR.	%	BR.	%	BR.	%	BR.	%
SEVERNI BANAT								
SREDNJI BANAT								
JUŽNI BANAT								
BANAT								
VOJVODINA	165	2,2	1238	16,2	2395	31,4	404	5,3
REPUBLIKA SRBIJA	946	1,1	7980	9,1	15780	18,1	2918	3,3
JUŽNI ALFÖLD (HU)								
ZAPADNA RUMUNIJA(RO)								
EU 15								

Izvor:RZS za Južni Alföld:KSH; za Zapadnu Rumuniju;za EU 15:Eurostat

Adekvatnu analizu potražnje je lakše uraditi budući da podaci o *broju dolazaka* i *broju noćenja* postoje, a na osnovu njih je moguće izračunati *prosečno vreme boravka*.

Kada je reč o broju dolazaka (Tabela 77), u poslednjoj dekadi se beleži značajan pad. Porast procentualnog učešća stranih turista je neznatan, turisti koji dolaze iz republika bivše Jugoslavije računaju se kao domaći u 1992. godini, a kao strani u 2002. godini.

Za razliku od toga, pozitivna dinamika broja noćenja - značajno povećana u protekloj dekadi (Tabela 78), a koja za posledicu ima povećanje prosečnog broja boravaka, pokazatelj je značajnog uticaja turizma na lokalnu ekonomiju (Tabela 79). Udeo strane komponente u broju noćenja veći nego u broja dolazaka. Ovo je ohrabrujući znak.

Medjunarodna potražnja, ključna tačka u skladu sa svojim direktnim, indirektnim i indukovanim efektima, je važnija od domaće. Dostupne brojke međutim ukazuju na ograničen obim turističkih kretanja kako domaćih tako međunarodnih.

Svakako, mora biti jasno da je ekonomski rezultat turističke potražnje u funkciji potrošnje (posebno stranih turista), pre nego u broju turista. Sa druge strane, mora biti naglašeno da puki rast broja turista proizvodi nezanemarljive negativne rezultate, povećavajući pritisak na opštinske budžete u cilju da se izbore sa naraslim zahtevima za javnim (komunalnim) uslugama. Ostali mogući negativni rezultati se tiču pritiska na samo okruženje i potrebu za investicijama u cilju zaštite životne sredine.

Ukratko, strategija razvoja dolaznog turizma i turizma kao ind. grane mora računati ne samo sa dobitima koje proizilaze iz nje, već i sa troškovima, dosledno biranjem ciljnih grupa. Stoga, su preporučljivi podrška ne-masovnom turizmu, iskorišćenje i vrednovanje lokalnih resursa. Prioriteti i mere projektovani u Planu su u saglasnosti sa ovim pristupom.

Tabela 77

BROJ DOLAZAKA						
1992						
PODRUČJA	DOMAĆI		INOSTRANI		UKUPNO	
	BROJ	%	BROJ	%	BROJ	%
SEVERNI BANAT	29641	95.3	1464	4.7	31105	100.0
SREDNJI BANAT	26550	95.4	1276	4.6	27826	100
JUŽNI BANAT	35079	94.1	2185	5.9	37264	100
BANAT	91270	94.9	4925	5.1	96195	100
VOJVODINA	345312	94.8	18887	5.2	364199	100
REPUBLIKA SRBIJA	2419204	94.4	143684	5.6	2562888	100
JUŽNI ALFÖLD (HU)						
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)						
EU 15						
2002						
PODRUČJA	DOMAĆI		INOSTRANI		UKUPNO	
	BROJ	%	BROJ	%	BROJ	%
SEVERNI BANAT	22639	90.8	2282	9.2	24921	100
SREDNJI BANAT	23341	87.7	3272	12.3	26613	100
JUŽNI BANAT	17770	84.0	3379	16.0	21149	100
BANAT	63750	87.7	8933	12.3	72683	100
VOJVODINA	233238	82.5	49599	17.5	282837	100
REPUBLIKA SRBIJA	1897612	85.9	312063	14.1	2209675	100
JUŽNI ALFÖLD (HU)	3162764	48.8	3013116	51.2	6175880	100
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)						
EU 15						

Izvor: RZS, za Južni Alföld:KSH; za Zapadnu Rumuniju; za EU 15: Eurostat

Tabela 78

BROJ NOĆENJA						
1992						
PODRUČJA	DOMAĆI		INOSTRANI		TOTAL	
	BROJ	%	BROJ	%	BROJ	%
SEVERNI BANAT	104870	95.7	4740	4.3	109610	100.0
SREDNJI BANAT	63540	94.4	3739	5.6	67279	100
JUŽNIBANAT	86116	93.5	6021	6.5	92137	100
BANAT	254526	94.6	14500	5.4	269026	100
VOJVODINA	863280	94.6	49510	5.4	912790	100
REPUBLIKA SRBIJA	8685945	96.2	339334	3.8	9025279	100
JUŽNI ALFÖLD (HU)						
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)						
EU 15						
2002						
PODRUČJA	DOMAĆI		INOSTRANI		UKUPNO	
	BROJ	%	BROJ	%	BROJ	%
SEVERNI BANAT	144437	95.8	6254	4.2	150691	100
SREDNJI BANAT	64631	89.2	7865	10.8	72496	100
JUŽNI BANAT	46609	85.0	8242	15.0	54851	100
BANAT	255677	92.0	22361	8.0	278038	100
VOJVODINA	631740	85.1	110355	14.9	742095	100
REPUBLIKA SRBIJA	6468473	89.8	738231	10.2	7206704	100
JUŽNI ALFÖLD (HU)	8088966	43.8	10360959	56.2	18449925	100

ZAPADNA RUMUNIJA (RO)					
EU 15					

Izvor: RZS, za Južni Alföld:KSH; za Zapadnu Rumuniju:....; za EU 15: Eurostat

Tabela 79

PROSEČNO VREME BORAVKA (*)			
1992			
PODRUČJE	DOMAĆI	INOSTRANI	UKUPNO
SEVERNI BANAT	3.5	3.2	3.5
SREDNJI BANAT	2.4	2.9	2.4
JUŽNI BANAT	2.5	2.8	2.5
BANAT	2.8	2.9	2.8
VOJVODINA	2.5	2.6	2.5
REPUBLIKA SRBIJA	3.6	2.4	3.5
JUŽNI ALFÖLD (HU)			
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)			
EU 15			
2002			
PODRUČJE	DOMAĆI	INOSTRANI	UKUPNO
SEVERNI BANAT	6.4	2.7	6.0
SREDNJI BANAT	2.8	2.4	2.7
JUŽNI BANAT	2.6	2.4	2.6
BANAT	4.0	2.5	3.8
VOJVODINA	2.7	2.2	2.6
REPUBLIKA SRBIJA	3.4	2.4	3.3
JUŽNI ALFÖLD (HU)			
ZAPADNA RUMUNIJA (RO)			
EU 15			

(*) noćenja / dolasci

Izvor: RZS, za Južni Alföld:KSH; za Zapadnu Rumuniju:....; za EU 15: Eurostat

2.1.8 Razvoj ljudskih resursa i socialna pitanja

Ključne teme:

- Banat ima dobro razvijen sistem osnovnog i srednjeg obrazovanja. Problem predstavlja nerazvijeno tercijalno obrazovanja, jer u Banatu nema univerziteta.
- Razvoj ljudskih resursa kao najveće **snage**.
- Sistem zdravstvene zaštite.
- Potreba za aktivnije socijalno uključivanje marginalnih grupa.
- Tradicija pokrivenosti teritorije ustanovama socijalne zaštite i kulture.

U okviru socijalnih faktora, razvoj ljudskih resursa je od ključnog značaja. Ljudi, njihovo znanje i sposobnosti predstavljaju osnov za uspeh ili neuspeh svakog poduhvata, pa i programa razvoja. U tom smislu od izuzetnog značaja je i ocena raspoloživih resursa, pri čemu valja analizirati strukturu stanovništva prema obrazovanju, nivo zdravstvene zaštite, socijalnu zaštitu stanovništva, usluge iz oblasti kulture i sporta, te se osvrnuti na grupe koje su na određeni način isključene iz društva. Kvantitativna i kvalitativna analiza otvoriće put za adekvatna rešenja.

2.1.8.1. Obrazovanje

Obrazovanje teba da priprema mlade i celokupno stanovništvo da obezbedi održiv razvoj. Da bi se ocenilo u kojoj meri ono udovoljava svojoj ulozi treba poći kako od kvantitativnih tako i od kvalitativnih pokazatelja. Od kvantitativnih pokazatelja, među ključne spadaju broj učenika i studenata, škola i fakulteta.

Kada je reč o obrazovanju, prema podacima za školsku 1999/2000. godinu, u Srbiji je bilo 330.947 upisanih učenika u srednje škole, pri čemu je te godine srednju školu završilo 81.725 učenika. U Vojvodini iste godine bilo je upisano 84.275 učenika srednjih škola, a srednje škole je završilo 21.544 učenika. U Banatu u istom periodu u srednje škole bilo je upisano 26.121 učenik, a srednje škole završilo je 6.445 učenika. Pri tome, najviše upisanih učenika je bilo u Južnom Banatu (11.640, - okončalo 2.669), zatim u Srednjem Banatu (8.132, - okončalo 2.075), a najmanje u Severnom Banatu (6.349, - okončalo 1.711).

Tabela 80: Broj učenika srednjih škola 1999-2000.

Broj učenika srednjih škola u školskoj godini 1999/00			
R.br.	PODRUČJE	Upisanih	Okončali
1	Srednjobanatski okrug	8132	2075
2	Severnobanatski okrug	6349	1711
3	Južnobanatski okrug	11640	2669
4	BANAT	26121	6455
5	Vojvodina	84275	21544
6	Srbija	330947	81725
7	% Banat/Srbija	7,9	7,9
8	% Banat/Vojvodina	31,0	30,0

Izvor: RZS

Ako se poredi procentualno učešće broja učenika srednjih škola u ukupnom broju učenika srednjih škola Srbije i Vojvodine, konstatuje se da je taj procenat bitno manji od procenta učešća Banata u ukupnoj populaciji Srbije i Vojvodine. Tako je učešće stanovništva Banata u Srbiji na nivou od 9,2%, dok je učešće srednjoškolaca Banata u populaciji srednjoškolaca Srbije 7,9%. Slična je situacija i u okviru Vojvodine, gde Banat učestvuje u ukupnoj populaciji Vojvodine sa 33,4%, dok populacija srednjoškolaca Banata učestvuje u populaciji srednjoškolaca Vojvodine sa 31%.

Da bi se dinamički poredili podaci sa ranijim periodom, uzima se školska godina 1991-92. Navedene godine u Srbiji je bilo upisanih 309.739 srednjoškolaca, od kojih je te sezone školovanje okončalo 77.793. U Vojvodini iste sezone bilo je upisano 74.289 učenika srednjih škola, a školovanje okončao 18.031 učenik. U Banatu je iste sezone bilo upisano 23.338 učenika srednjih škola, a školovanje je okončalo njih 5.550. Pri tome, najviše je upisanih učenika bilo takođe u Južnom Banatu (10.077 – školu završilo 2.509), pa u Srednjem Banatu (7.775 – školu

završilo 1.782), a najmanje u Severnom Banatu (5.486 – školu završilo 1.259). Procenat učešća u populaciji srednjoškolaca Srbije i Vojvodine neznatno se razlikuje nego devet godina kasnije.

Tabela 81: Broj učenika srednjih škola 1991-92

Broj učenika srednjih škola u školsko godini 1991/92			
	PODRUČJE	Upisanih	Okončali
1	Srednjobanatski okrug	7775	1782
2	Severnobanatski okrug	5486	1259
3	Južnobanatski okrug	10077	2509
4	BANAT	23338	5550
5	Vojvodina	74289	18031
6	Srbija	309739	77793
7	% Banat/Srbija	7,5	7,1
8	% Banat/Vojvodina	31,4	30,8

Izvor: RZS

Obzirom da se za 1992. godinu raspolaže i sa podacima o populaciji između 15 i 19 godina, koja pokriva godišta srednjoškolaca, to se može načiniti poređenje i sa tom populacijom.

Tabela 82: Stanovništvo po godinama starosti 1992.

Stanovništvo po godinama starosti	
PODRUČJE	15 do 19
Srednjobanatski okrug	13836
Severnobanatski okrug	11307
Južnobanatski okrug	21864
BANAT	47007
Vojvodina	131373
Srbija	735905
% Banat/Srbija	6,4
% Banat/Vojvodina	35,8

Izvor: RZS

Populacija Banata od 15 do 19 godina (47.007) procentualno manje učestvuje u populaciji iste dobi u Srbiji (735.905), dakle 6,4 % nego u ukupnom stanovništvu (9.2 %). Pošto se napred već moglo uočiti da srednjoškolci Banata učestvuju sa 7,5 % u populaciji srednjoškolaca Srbije, to je jasno da je procentualno veći broj stanovnika Banata iz dobne grupe od 15 do 19 godina upisano u srednje škole nego što je to na nivou Srbije. Ako se poredi sa Vojvodinom, tada je situacija obrnuta. Procentualno veći broj stanovnika Vojvodine dobne grupe od 15 do 19 godina je upisano u srednje škole. Naime, Banat zahvata 35,8 % dobne grupe od 15 do 19 godine Vojvodine, ali zato samo 31,4 % upisanih u srednje škole. Prema tome, procentualno više pripadnika dobne grupe od 15 do 19 godina je upisano u srednje škole u Banatu nego u Srbiji, ali manje nego u Vojvodini.

Kada je reč o višem i visokom školovanju, tada se može poći od sledećih podataka:

Tabela 83: Broj studenata 2000/01 godine

Broj studenata viših škola i fakulteta u školskoj godini 2000/01							
R.br..	PODRUČJE	VIŠE ŠKOLE		FAKULTETI		UKUPNO	STUDENATA
		Upisanih	Okončali	Upisanih	Okončali	Upisanih	Okončali
1	Srednjobanatski okrug	1237	43	1167	146	2404	189
2	Severnobanatski okrug	236	55	303	0	539	55
3	Južnobanatski okrug	267	54	0	0	267	54
4	BANAT	1740	152	1470	146	3210	298
5	Vojvodina	9681	735	29415	2449	39096	3184
6	Srbija	50774	4284	143424	11984	194198	16268
7	% Banat/Srbija	3,4	3,5	1,0	1,2	1,7	1,8
8	% Banat/Vojvodina	18,0	20,7	5,0	6,0	8,2	9,4

Izvor: RZS

Broj upisanih studenata viših škola u Srbiji školske 2000/01 godine iznosio je 50.774, broj upisanih studenata na fakultetima Srbije iznosio je 143.424, što znači da je te godine bilo upisano 194.198 studenata tercijarnih škola. Iste sezone više škole okončalo je u Srbiji 4.284 studenta, fakultete 11.984 studenta, dakle ukupno je tercijarne škole u Srbiji okončalo 16.268 studenata.

U Vojvodini iste sezone broj upisanih studenata viših škola iznosio je 9.681, broj upisanih studenata na fakultetima Vojvodine iznosio je 29.415, što znači da je te godine bilo upisano 39.096 studenata tercijarnih škola u Vojvodini. Iste sezone više škole okončalo je u Vojvodini 735 studenta, fakultete 2.449 studenta, dakle ukupno je tercijarne škole u Vojvodini okončalo 3.184 studenta.

U Banatu 2000/2001 godine broj upisanih studenata viših škola iznosio je 1.740, broj upisanih studenata na fakultetima Banata iznosio je 1.470, što znači da je te godine bilo upisano 3.210 studenata tercijarnih škola u Banatu. Iste sezone više škole okončalo je u Banatu 152 studenta, fakultete 146 studenata, dakle ukupno je tercijarne škole u Banatu te sezone okončalo 298 studenata. Pri tome, najveći je broj studenata u Srednjem Banatu (u više škole upisano 1.237, okončalo 43, fakulteti upisano 1.167, okončalo 146, dakle ukupno upisano 2.404 studenta, odnosno diplomiralo 189 studenata). Sledi Severni Banat (u više škole upisano 236, okončalo 55, fakulteti upisano 303, okončalo 0, dakle ukupno upisano 539 studenta, odnosno diplomiralo 55 studenata). Najmanji broj studenata je u Južnom Banatu (u više škole upisano 267, okončalo 54, fakulteti upisano 0, okončalo 0, dakle ukupno upisano 267 studenta, odnosno diplomiralo 54 studenta).

Što se indikatora tiče, iz navedenih podataka jasno je da je u Banatu visoko školstvo u začecima. Procenat učešća studenata na visokoškolskim ustanovama u Banatu je kako u odnosu na ukupan broj stanovništva, tako i u odnosu na dobnu grupu od 20 do 24 godine daleko ispod učešća studenata, kako Srbije tako i Vojvodine. Na taj način, upisani studenti viših škola u Banatu zahvataju samo 3,4% studenata viših škola u Srbiji, ili 18% studenata viših škola u Vojvodini. Još je nepovoljnija situacija sa studentima fakulteta, gde studenti na fakultetima u Banatu zahvataju samo 1% studentske populacije fakulteta Srbije, odnosno 5% populacije studenata na fakultetima Vojvodine. Slična je situacija bila i školske godine 1991/92.

Tabela 84: Broj studenata 1991/92 godine

Broj studenata viših škola i fakulteta u školskoj godini 1991/92							
R.Br.	PODRUČJE	VIŠE SKOLE		FAKULTETI		UKUPNO	STUDENATA
		Upisanih	Okončali	Upisanih	Okončali	Upisanih	Okončali
1	Srednjobanatski okrug	920	120	553	67	1473	187
2	Severnobanatski okrug	231	97	157	0	388	97
3	Južnobanatski okrug	286	144	0	0	286	144
4	BANAT	1437	361	710	67	2147	428
5	Vojvodina	5477	1599	19500	1606	24977	3205
6	Srbija	26795	5723	109446	9425	136241	15148
7	% Banat/Srbija	5,4	6,3	0,6	0,7	1,6	2,8
8	% Banat/Vojvodina	26,2	22,6	3,6	4,2	8,6	13,4

Izvor: RZS

Kako je uočljivo, devet godina ranije u apsolutnim iznosima situacija je bila sledeća: broj upisanih studenata viših škola u Srbiji školske 1991/92 godine iznosio je 26.795, broj upisanih studenata na fakultetima Srbije iznosio je 109.446, što znači da je te godine bilo upisano 136.241 studenata tercijarnih škola. Iste sezone više škole okončalo je u Srbiji 5.723 studenta, fakultete 9.425 studenta, dakle ukupno je tercijarne škole u Srbiji okončalo 15.148 studenata.

U Vojvodini iste sezone broj upisanih studenata viših škola iznosio je 5.477, broj upisanih studenata na fakultetima Vojvodine iznosio je 19.500, što znači da je te godine bilo upisano 24.977 studenata tercijarnih škola u Vojvodini. Iste sezone više škole okončalo je u Vojvodini 1599 studenta, fakultete 1.606 studenta, dakle ukupno je tercijarne škole u Vojvodini okončalo 3.205 studenta.

U Banatu 1991/92 godine broj upisanih studenata viših škola iznosio je 1.437, broj upisanih studenata na fakultetima Banata iznosio je 710, što znači da je te godine bilo upisano 2.147 studenata tercijarnih škola u Banatu. Iste sezone više škole okončalo je u Banatu 361 student, fakultete 67 studenata, dakle ukupno je tercijarne škole u Banatu te sezone okončalo 428 studenata. Pri tome, najveći je broj studenata u Srednjem Banatu (u više škole upisano 920, okončalo 120, na fakultete upisano 553, okončalo 67, dakle ukupno upisano 1.473 studenta, odnosno okončalo 187 studenata). Sledi Severni Banat (više škole upisano 231, okončalo 97, na fakultete upisano 157, okončalo 0, dakle ukupno upisano 388 studenta, odnosno okončalo 97 studenata). Najmanji broj studenata je u Južnom Banatu (u više škole upisano 286, okončalo 144, na fakultete upisano 0, okončalo 0, dakle ukupno upisano 286 studenta, odnosno diplomiralo 144 studenta).

Kada se pokazatelji upoređuju dinamički, u vremenu, na prvi pogled je uočljivo da je uopšteno gledano, bio znatno veći broj studenata 1991-92 godine nego 2000/2001, zatim da je studiranje devet godina ranije bilo efikasnije, jer je veći procenta upisanih završavao studije. Nadalje, veći je broj studenata viših škola u odnosu na broj studenata fakulteta. Ako se pak, Banat poredi sa Srbijom i Vojvodinom, vidi se da je procentualno učešće upisanih studenata viših škola bilo veće 1991/92 nego 2000/2001, kako u odnosu na Srbiju tako i Vojvodinu (5,4% prema 3,4% u odnosu na Srbiju, tj. 26,2% prema 18% u odnosu na Vojvodinu), ali da je učešće upisanih studenata fakulteta manje (0,6% prema 1% u odnosu na Srbiju, odnosno 3,6% prema 5% u odnosu na Vojvodinu), što znači da se procentualno u međuvremenu neznatno povećalo učešće studenata Banata u ukupnim studnetskim populacijama Srbije i Vojvodine. Sve to ipak potvrđuje da Banat nema odgovarajuće visokoškolske ustanove, jer ako se poredi situacija sa

srednjim školama, gde je Banat iznad proseka Srbije po broju srednjoškolaca, tada je uočljivo da srednjoškolci Banata uglavnom idu na studije van Banata, tj. u Beograd i Novi Sad.

Podaci o broju škola i fakulteta mogu takođe biti od koristi i indikativni.

Tabela 85: Broj škola i fakulteta 2000/2001.

	BROJ:	Osnovne škole	Srednje škole	Više škole	Fakulteti	UKUPNO Tercijarne
	Teritorija					
1	Srednjobanatski okrug	64	14	1	1	2
2	Severnobanatski okrug	48	12	1	2	3
3	Južnobanatski okrug	105	20	1	0	1
4	BANAT	217	46	3	3	6
5	Vojvodina	535	123	9	16	25
6	Srbija	3610	473	51	78	129
7	% Banat/Srbija	6,0	9,7	5,9	3,8	4,7
8	% Banat/Vojvodina	40,6	37,4	33,3	18,8	24,0

Izvor: RZS

Gornja tabela ukazuje da u Srbiji prema statističkim podacima za 2000/2001 godinu ima 3.610 osnovnih škola, 473 srednje škole, 51 viša škola i 78 fakulteta. U Vojvodini ima 535 osnovnih škola, 123 srednje škole, 9 viših škola i 16 fakulteta. U Banatu bilo je iste godine 217 osnovnih škola, 46 srednje škole, 3 više škola i 3 fakulteta. Procentualno, sem kod srednjih škola gde je situacija nešto povoljnija nego u proseku za Srbiju, i kod broja osnovnih, a naročito kod broja viših fakulteta, Banat zaostaje. U odnosu na Vojvodinu Banat je u povoljnijoj situaciji u odnosu na osnovne škole, kod srednjih škola takođe, ali kod viših, a posebno fakulteta je ispod proseka za Vojvodinu.

Prema podacima za školsku 1991/92 godinu situacija je bila sledeća:

Tabela 86: Broj škola i fakulteta 1991/92.

	BROJ:	Osnovne škole	Srednje škole	Više škole	Fakulteti	UKUPNO Tercijarne
	Teritorija					
1	Srednjobanatski okrug	64	11	1	1	2
2	Severnobanatski okrug	49	10	1	1	2
3	Južnobanatski okrug	99	19	1	0	1
4	BANAT	212	40	3	2	5
5	Vojvodina	527	111	11	14	25
6	Srbija	3946	502	59	73	132
7	% Banat/Srbija	5,4	8,0	5,1	2,7	3,8
8	% Banat/Vojvodina	40,2	36,0	27,3	14,3	20,0

Izvor: RZS

Ako se dinamički porede podaci o broju škola i fakulteta, može se videti da je Banat više stagnirao nego napredovao u devetogodišnjem periodu, jer je nešto povećan broj osnovnih (sa

212 na 217) i srednjih škola (sa 40 na 46), a povećan je i broj fakulteta za jedan (sa 2 na 3), dok je broj viših škola ostao isti (3). U istom periodu drastično je opao broj osnovnih škola u Srbiji (sa 3.946 na 3.610), kao i srednjih škola (sa 502 na 473), viših škola (sa 59 na 51), a jedino se povećao broj fakulteta (sa 73 na 78). U Vojvodini istovremeno, broj osnovnih škola je nešto povećan (sa 527 na 535), kao i srednjih škola (sa 111 na 123), broj viših škola je nešto smanjen (sa 11 na 9), dok je broj fakulteta povećan sa 14 na 16.

Ukoliko se u Banatu može biti relativno zadovoljan brojem osnovnih i srednjih škola, to ne može da se odnosi na više škole i fakultete, kojih praktično nema.

Tabela 87: Broj škola i fakulteta na 10.000 stanovnika

	PODRUČJE	Osnovne/ 10000 st.	Srednje/ 10000st.	Tercijarne/ 10000 st.
1	Srednjobanatski okrug	2,95	0,51	0,09
2	Severnobanatski okrug	2,76	0,56	0,11
3	Južnobanatski okrug	3,14	0,60	0,03
4	BANAT	2,99	0,56	0,07
5	Vojvodina	2,67	0,56	0,13
6	Srbija	5,20	0,66	0,17

Izvor: RZS

Ako se broj škola i fakulteta stavi u relaciju sa brojem stanovnika pa odredi koeficijent na 10.000 stanovnika, tada se dođe do podataka da na 10.000 stanovnika Srbije dolazi 5,20 osnovnih škola, 0,66 srednjih škola i 0,17 tercijarnih škola (više škola i fakulteti). Na 10.000 stanovnika Vojvodine dolazi 2,67 osnovnih škola, 0,56 srednjih škola i 0,13 tercijarnih škola (više škola i fakulteti). Na 10.000 stanovnika Banata dolazi 2,99 osnovnih škola, 0,56 srednjih škola i 0,07 tercijarnih škola (više škola i fakulteti). Prema tome, ako je u Banatu situacija sa brojem srednjih škola na 10.000 stanovnika na nivou Vojvodine i blizu nivoa Srbije, drastično se zaostaje sa brojem tercijarnih škola (više i fakulteti).

Kako gornji indikatori pokazuju, broj obrazovnih ustanova u Srbiji, Vojvodini i Banatu daje solidnu osnovu za adekvatno pružanje obrazovnih usluga stanovništvu. Ono što se u kvantitativnoj analizi nije moglo dovoljno naglasiti, jeste činjenica da je problem obrazovanja pre skoncentrisan na kvalitativne parametre. Tu se u prvom redu misli na nasleđe repetitivnog pristupa školovanju, pri čemu je težište na prenošenju što više podataka, a premalo se radi na poučavanju metodima učenja i rada, te analizi slučajeva iz prakse. Znanje koje se uči ne treba da služi samo povećanju opšte kulture, nego sve više i u prvom redu da zadovolji zahteve privrede i vanprivrednih institucija u kojima će se edukovani kadrovi zapošljavati. Nove veštine, inovativan pristup učenju i rešavanju problema treba da dominira u odnosu na «učenje napamet» i stvaranju zaliha informacija, koje uz pomoć informatičke tehnologije uvek stoje na raspolaganju.

Ako se izvode zaključci iz navedenih parametara, tada se može konstatovati da je u Banatu neophodno osnovati univerzitet i podstaći razvoj kvaliteta i inovativnosti kod ostalih institucija za obrazovanje i obučavanje, u prvom redu širenje srednjih stručnih škola, koje će učenike osposobljavati za rad sa novim tehnologijama. Pri tome je težište na prenošenju znanja koje će se adekvatno koristiti u praksi. Tu se u prvom redu misli na inovativan pristup učenju i radu, jer je neophodno nove generacije osposobiti da usvoje nove tehnologije i znanja

Statistički nisu posebno ispraćene obrazovne institucije koje se bave neformalnim obrazovanjem i obučavanjem i koje imaju važnu ulogu u procesu doživotnog učenja. One igraju važnu ulogu u pripremi stanovništva u pogledu pružanja mogućnosti za permanentno sticanje novih znanja i vještina kako bi se prilagođavali promjenama u ekonomiji i na tržištu rada. .

Tabela 88: SWOT analiza - varijabla Obrazovanje i znanje

SNAGE - stručnost kadrova - shvatanje značaja edukacije - timski rad - socijalna osetljivost - ekonomski interes	SLABOSTI - socijalna osetljivost -
ŠANSE - intelektualni potencijal za edukacije - reforma obrazovnog sistema - donošenje novih zakona - osnivanje banatskog univerziteta - stabilna politička situacija - povezivanje između škola i tržišta rada - podrška lokalne samouprave - multilingvistični obrazovni sistem - uvođenje novih metodologija i pristupa	PRETNJE - česte promene na političkoj sceni - nemotivisanost đaka za upis na fakultet-apatija-mentalitet-nevrednovanje znanja - nedovoljna povezanost škola i tržišta rada - odliv mozgova - nedostatak sredstava iz budžeta - loša ekonomska situacija

2.1.8.2. ZDRAVSTVO

Kada je reč o zdravstvu može se konstatovati da Banat ima dugu tradiciju razvoja zdravstvenih ustanova. U nedostatku statističkih podataka o opremljenosti zdravstvenih objekata i broju kreveta na određen broj stanovnika, to se između ostalog može meriti i brojem lekara, farmaceuta, zubara, kao i brojem stanovnika na jednog lekara.

Tabela 89: Broj lekara, farmaceuta, zubara i stanovnika na 1 lekara 2000. godine

1	2000. Godine	br. lekara	br. farmaceuta	br. zubara	Br. stanovnika/1 lekara
2	Srednjobanatski okrug	454	58	78	467
3	Severnobanatski okrug	310	38	57	542
4	Južnobanatski okrug	630	71	121	509
5	BANAT	1394	167	256	506
6	Vojvodina	4501	370	767	441
7	Srbija	19439	1913	3130	399
8	% Banat/Srbija	7,2	8,7	8,2	126,8
9	% Banat/Vojvodina	31,0	45,1	33,4	114,7

Izvor: RZS

Kako se iz tabele može uočiti, kada je zdravstvo u pitanju, posebno po broju farmaceuta i zubara, Banat je ispred proseka za Vojvodinu, a nešto ispod proseka za Srbiju. Ujedno, po broju stanovnika na 1 lekara Banat je u nepovoljnijem položaju u odnosu na prosek Vojvodine za 14,7%, odnosno prosek Srbije za 26, 8%. Iz podsektorskih analiza u ranijim poglavljima moglo se videti da Banat prednjači i po broju zaposlenih u podsektoru zdravstva u odnosu na Srbiju, što

znači da se zdravstvu posvećuje velika pažnja. Kada je reč o situaciji unutar Banata, vidi se da je broj lekara apsolutno najveći u Južnom Banatu, a najmanji u Severnom Banatu, međutim ako se radi o broju stanovnika na 1 lekara, tada prednjači Srednji Banat, ispred Južnog Banata. Slično se može konstatovati i za broj zubara i farmaceuta, s time da kod broja farmaceuta Srednji Banat još ubedljivije prednjači, dok je kod broja zubara Južni Banat bliži Srednjem Banatu. U sve tri situacije Severni Banat najslabije stoji.

2.1.8.3. USLUGE SOCIJALNE ZAŠTITE

Socijalna zaštita ima dugu tradiciju u Banatu kada je u pitanju zaštita lica koja iz ekonomskih razloga nisu u stanju sama da vode računa o sebi i hendikepiranih, koji zbog bolesti ili iz drugih razloga to nisu u stanju da čine. To se odnosi kako na decu, tako i na odraslu populaciju Banata. Banat u toj oblasti raspolaze značajnim stručnim kadrovima.

Zaštita se pruža kako od strane zvaničnih državnih institucija, tako i uz pomoć raznih nevladinih organizacije koje su aktivne u tom sektoru. U tom smislu postoji značajna mreža institucija i saradnja između raznovrsnih nosilaca aktivnosti. Značajan ograničavajući faktor jeste nedostatak finansijskih sredstva za osmišljavanje i realizaciju programa koji bi šire pokrili ugroženu populaciju. U tom smislu, u prvom redu morao bi postojati bolje povezan informacioni sistem, kako bi se moglo brže i efikasnije reagovati u akutnim situacijama. Potrebna je takođe dodatna edukacija kadrova, koji bi bili snabdeveni novih znanjima iz te oblasti i pripremljeniji da koriste inovativne metode u rešavanju problema sa kojima se suočavaju. Radi unapređenja situacije u tom sektoru, očekuje se intenzivnija i bolja podrška lokalnih samouprava, donošenje novih propisa i mera koje će usaglašavati metodologiju rada i rešavanje problema sa načinom na koji se to čini u razvijenijim zemljama EU. Upravo tu šansu predstavlja proces integrisanja u evropske tokove.

Tabela 90: SWOT analiza - varijabla Jednake mogućnosti

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - pozitivni zakonski propisi - žene čine više od polovine ukupnog broja stručnjaka - jednakost u društveno-političkom životu - ravnopravni pristup ka obrazovnom procesu 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - nedovoljna obaveštenost i informisanost marginalizovanih grupa - neravnopravan odnos polova na pozicijama odlučivanja (pretežno muškarci) - nemogućnost zaposlenja marginalizovanih grupa
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - relativno razvijena školska mreža - motivisanost ljudskih resursa da se ovim bave iz pravih razloga - "bela kuga" - procedure i standardi koje postavlja EU kao uslov za priključenje 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - tradicija i nasleđe - slabe materijalne mogućnosti države

2.1.8.4. KULTURA

Kada su u pitanju kulturne potrebe stanovništva, statistički se na nivou koji istražujemo prate samo bioskopi. Tabela koja sledi ukazuje na broj bioskopa, broj sedišta u njima i broj posetilaca na 100 stanovnika, tj. posećenost.

Tabela 91: Broj bioskopa, sedišta u njima i posetilaca na 100 stanovnika 2000 godine

			br. posetilaca
2000. Godine	br. bioskopa	br.sedišta	na 100 stanovnika
Srednjobanatski okrug	3	1300	16
Severnobanatski okrug	4	1308	39
Južnobanatski okrug	3	1081	28
BANAT	10	3689	28
Vojvodina	22	7953	33
Srbija	152	64282	46
% Banat/Srbija	6,6	5,7	60,1
% Banat/Vojvodina	45,5	46,4	83,8

Izvor: RZS

Ako se sagledaju podaci, može se uočiti da je broj bioskopa znatno ispod proseka za Srbiju, ali nešto iznad proseka za Vojvodinu, kada se poređenje vrši sa ukupnim brojem stanovnika. Tako u Srbiji na 7,5 miliona stanovnika ima 152 bioskopa, dok na 700.000 stanovnika Banata ima svega 10 bioskopa. Dakle, svega 6,6 % bioskopa Srbije nalazi se u Banatu, a on i teritorijalno i po broju stanovnika zauzima bitno veći procenat (11%, odnosno 9%). Slično se može reći i za broj sedišta u bioskopima, s time da je tu Banat u još nepovoljnijem položaju (64.282 sedišta u Srbiji, od toga u Banatu svega 3.689, ili 5,7%). Slično je i sa brojem posetilaca, gde je Banat na nivou 60% proseka za Srbiju (u Banatu na 100 stanovnika 28 posećuje bioskope, dok je u Srbiji taj broj bitno veći – 46). Kada je reč o poređenju sa Vojvodinom, tada je razlika u korist Banata kada su u pitanju broj bioskopa i sedišta u njima. Naime, 46% bioskopa kao i broja bioskopskih sedišta Vojvodine nalazi se u Banatu što je bitno iznad učešća Banata svojim stanovništvom i teritorijom u Vojvodini. Jedino je broj posetilaca na 100 stanovnika niži nego u Vojvodini (28 u Banatu, prema 33 u Vojvodini). To znači i da se u Vojvodini, kao i u Srbiji daleko više iskorišćavaju bioskopske dvorane i sedišta, nego u Banatu. Unutar samog Banata, iznad proseka je Severni Banat, a najslabija situacija je u Srednjem Banatu.

2.1.8.5. SPORTSKI OBJEKTI

Banat i njegovi centri raspolažu raznovrsnim i bogatim sportskim životom. U njemu su zastupljeni kako masovni grupni sportovi, kao fudbal, rukomet i odbojka, tako i individualni, kao što su razni vidovi atletike. Nešto su manje zastupljeni zimski sportovi. Zrenjanin, Vršac i Kikinda su gradovi koji daju veliki broj sportskih klubova i pojedinaca koji su istaknuti sportisti unutar Srbije i Vojvodine, kao i na međunarodnom planu. Statistički podaci o broju objekata ili sportista nisu nam omogućili kvantitativnu analizu i poređenja sa Srbijom i Vojvodinom.

2.1.8.6. SOCIJALNO UKLJUČIVANE

Socijalno isključivanje značajnog dela populacije smanjuje populaciju koja privređuje i doprinosi povećanju društvenog bogatstva i dodatno opterećuje onaj njen deo koji na sebi nosi

društveno-ekonomski razvoj. U tom smislu, neophodno je proučiti i izvršiti odgovarajuće analize ovih društvenih grupa: broj samoubistava, broj zavisnih od alkohola i droge, broj lica koja nisu završila obavezno školovanje, kao i čitava jedna populacija koja tradicionalno ima problema po ovom osnovu, a to su Romi. Po popisu iz 1991 Romi čine 1,8% populacije u Severnom Banatu, 2,9% u Srednjem Banatu i 1,7% u Južnom Banatu. Na nivou celog Banata 2,1%, u Vojvodini oni čine 0,3% populacije, a u Srbiji 1.2%.

Stanje u 2002 godini je u Banatu približno isto i iznosi 2,2%, što je po okruzima: 2,3% u Severnom Banatu, 2,7% u Srednjem 1,9% u Južnom Banatu. Na nivou Vojvodine došlo je do značajnog porasta i iznosi 1,4% a na nivou Republike Srbije 1,4% što je približno podacima iz 1991. godine.

Tabela 92: Swot analiza na temu Socijalno priključenje

<p>SNAGE</p> <ul style="list-style-type: none"> - stručnost kadrova u socijalnim institucijama - obrazovanje u duhu zajedništva - postojanje specijalizovanih institucija - jačanje nevladinog sektora - porodica kao oslonac 	<p>SLABOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - materijalna sredstva (siromaštvo) - zatvorenost ranjivih/marginalizovanih društvenih grupa za promene - nacionalizam, netolerantnost, ksenofobija - migracija: selo-grad
<p>ŠANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - zakonska regulativa (obavezno školovanje,...) - međunarodna podrška - građanska savest - članstvo u različitim NVO - integracija suseda u EU (Mađarska) 	<p>PRETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> - nizak obrazovni nivo marginalizovanih grupa - porast broja siromašnih - velika vezanost dece za roditelje ("večita deca") - naviknutost da država rešava socijalna pitanja

Broj samoubistava na 1000000 stanovnika

Banat se nalazi u sastavu Vojvodine, koja je poznata kao oblast gde je tradicionalno visok procenat samoubistava. On se i regionalno nalazi uz same granice Mađarske, zemlje koja je jedna od vodećih u Evropi po broju samoubistava.

Broj lica koja nisu završila obavezno školovanje

U Banatu je školstvo relativno razvijeno, pa samim time i procenat lica koja nisu završila obavezno školovanje nije kritičan. Ipak, značajno je ustanoviti broj lica koja zahtevaju posebnu pažnju sa ovog aspekta.

2.2. SWOT analiza

Sektorske SWOT analize već su naznačene kao potvrda kvalitativne analize. U nastavku se daje prikaz rezultata rada svih radnih grupa pojedinačno.

Radna grupa za razvoj turizma

Na osnovu rezultata SWOT analize radne grupe za turizam može se zaključiti sledeće:

Najviše **snaga** je definisano iz oblasti resursa a znatno manje iz oblasti lokacije i dostupnosti, smeštajnih kapaciteta i usluge. Najveća snaga iz oblasti turizma dolazi iz prirodnog okruženja, geografskog položaja regiona u odnosu na glavne saobraćajnice i kulturnog nasleđa.

Najviše **slabosti** je definisano iz oblasti smeštajnih kapaciteta i usluga (nedostatak kvaliteta, nedostatak profesionalizma, loš imidž ukazuje na potrebu ulaganja u oblasti edukacije i specijalizacije) zatim iz oblasti „ljudskog kapitala“ (dosadašnji rezultati ukazuju na potrebu dodatne edukacije zaposlenih, pre svega iz oblasti menadžmenta, stranih jezika, intenziviranje kontakata u okviru branše – razmenu iskustava, veću prisutnost na stručnim seminarima, specijalizaciju u oblasti kulinarstva i ugostiteljstva, povećavanja motivisanosti zaposlenih).

Životna sredina se najčešće apostrofira kao pretnja – što se može protumačiti kao rezultat nebrige za prirodne resurse koji su označeni kao najveća snaga.

Najveće **šanse** su označene takođe iz okruženja, pre svega postojanje vodenih tokova, blizina turističkih desinacija, renoviranje zgrada, definisanje novih ruta. Kao veoma značajne označene su šanse iz oblasti smeštajnih kapaciteta i usluga: potencijal lokalne kuhinje, tranzitni turizam, gostoljubivost.

Najveće **pretnje** su iz sfere smeštajnih kapaciteta i usluga: nezadovoljavajući kriterijumi kategorizacije i nedostatak kapitala za investiranje pod prihvatljivim uslovima, loš odnos prema prirodnim resursima - nedostatak odgovora na rastuću konkurenciju.

Kao moguća strategija turizma se može navesti kombinacija korišćenja šansi i to: potencijal lokalne kuhinje da bi se smanjile slabosti: loš imidž – nedostatak kvaliteta, nedostatak marketinga, neljubaznost, nedostatak specijalizovanog obrazovanja u sferi kulinarstva i ugostiteljstva, improvizacija.

Što se dostupnosti tiče, najveća snaga je raskrsnica EU puteva i blizina granice koja je u isto vreme ugrožena usled slabog kvaliteta puteva i pruga u Banatu (može se reći da u Banatu dolazi do usporavanja saobraćaja na tim važnim putevima). Takođe je bitna slabost komplikovana procedura za izlazak iz zemlje. Šansa je postojanje vodenih tokova (mreža plovnih reka i kanala), ali imajući u vidu slabo održavanje nameće se potreba zaštite i bolje upotrebe ovog resursa. Pozitivno je to što je uočena samo jedna pretnja iz okruženja – stav Vlade, što upućuje na oslonac na sopstvene, unutrašnje snage.

Radna grupa za socijalna pitanja i razvoj ljudskih resursa

Na osnovu rezultata SWOT analize ove radne grupe može se zaključiti sledeće:

Najveća **snaga** „visoka stručnost kadrova“ je prilično zapostavljena jer u isto vreme predstavlja i jaku slabost. Moguće objašnjenje je u činjenici da je „shvatanje značaja edukacije“, kao druga po značaju snaga, skoro potpuno anulirana jer je u približno istom intenzitetu iskazana kao slabost zajedno sa nedostatkom volje za radom, gostoljubivosti i profesionalizma zaposlenih u sektoru. Ovo upućuje na zaključak o potrebi podizanja nivoa svesti o značaju obuke i možda permanentne edukacije, pogotovo što je stručnost kadrova na prilično niskom nivou. Loš menadžment u institucijama koje pružaju javne usluge je definisan kao izrazita slabost.

Nedovoljna povezanost informatičkog sistema, loše upravljanje i organizacija službi iz ove oblasti, kao i loša motivacija kao izrazite **slabosti** moraju biti posebno fokusirane ne zanemarujući pojavu isključivanja marginalizovanih grupa.

Najveća **šansa** je intelektualni potencijal za edukaciju, kao i očekivani zakonski propisi, osnivanje Banatskog univerziteta u Zrenjaninu, povezivanje između škola i tržišta rada kao i komunikacija u opštem smislu.

Kao najveće **pretnje**, označene su česte promene na političkoj sceni kao i nemotivisanost đaka za upis na fakultet (apatija-mentalitet-nevrednovanje znanja).

Ukoliko bismo se opredelili za strategiju koja koristi šanse da bi se umanjile slabosti, onda se za sada nameće sledeća aktivnost: Iskristiti postojeći intelektualni potencijal za edukaciju i osnovati Banatski univerzitet u cilju poboljšavanje stručnosti kadrova i shvatanja značaja edukacije.

Radna grupa za ruralni razvoj i razvoj poljoprivrede

Na osnovu rezultata **swot** analize radne grupe može se zaključiti sledeće:

Pored prirodnih i ljudskih resursa kao **snage** su definisani: kvalitetan proizvod, infrastrukturna povezanost, lokalne kulturne različitosti i zdrava hrana (pogotovo za ruralni turizam).

Od **slabosti** najviše je istaknuta neorganizovanost proizvodnje i otkupa, zastarela tehnologija, kanalizacije i deponije, esktenzivna proizvodnja, nedostatak navodnjavanja, slabi skladišni kapaciteti, nedostatak novca, nepostojanje lokalnog brenda proizvoda (naročito za ruralni turizam).

Najveće **šanse** su finansijska sredstva, intenziviranje proizvodnje, bolje iskorišćavanje postojećih objekata, ekologija, kreditiranje, edukacija, plastenici, nova tržišta, ljudski faktor, a za ruralni turizam blizina velikih gradskih sredina.

Najveće **pretnje** su uvoz poljoprivrednih proizvoda, zakonska regulativa, migracija stanovništva, ljudski faktor, loša kreditna politika, niske cene, nestanak sela, zastarelo znanje.

Imajući na umu zaključke prethodnih radnih grupa, mogući zaključak i ovde je potreba ozbiljnije zaštite životne sredine. Ljudski faktor predstavlja izrazitu pretnju, što bi se moglo ublažiti podizanjem nivoa obrazovanja (zaključak i radne grupe za socijalna pitanja i razvoj ljudskih resursa). Mogući zaključak je i da se migracija kao izrazita pretnja može ublažiti podizanjem nivoa obrazovanja, diferzifikacijom izvora prihoda stanovnika u ruralnim oblastima, kao i povećanjem kvaliteta usluga u ruralnim sredinama. Kao šansu treba smatrati i politiku vraćanja selu, koja zajedno sa strategijom korišćenja finansijskih resursa, treba da poboljša organizovanost proizvođača i otkup kao i korišćenje prerađivačkih kapaciteta. Za ostanak na selu treba poboljšati infrastrukturu i to ne samo puteve, već i dostupnost internetu čime se smanjuje razlika vođenja biznisa iz sela u odnosu na vođenje biznisa iz grada.

Radna grupa za razvoj infrastrukture, prostorno planiranje i zaštitu životne sredine

Na osnovu rezultata **swot** analize ove radne grupe može se zaključiti sledeće:

Iako postoji intenzivna putna mreža što je ovde označeno kao **snaga**, ona se ne održava i opremljena je lošom signalizacijom (**slabost**), što je i potvrda zaključka radne grupe za razvoj turizma. U regionu postoji nedostatak zaobilaznica, a regionalni putevi su uski. Na području Banata postoje značajni privredni kapaciteti koje je (posle procesa privatizacije) moguće transformisati u industrijske parkove.

Od ostalih **slabosti** uočeno je: loše održavanje kompletne infrastrukture, loša signalizacija, zastarela oprema za održavanje, nedostatak specijalizovanih ruta, neadekvatne i nezadovoljavajuće međunarodne veze, nekompletna mreža, nedostatak zaobilaznica, nedostatak mostova, nedostatak specijalizovanih ruta (već pomenute „brown“, „green“ rute iz radne grupe za turizam), zagušenost kanala.

Od **šansi** istaknuto je: postojanje evropskih fondova, povoljan geografski položaj (tranzit robe na relaciji sever-jug i istok-zapad - takođe istaknuto na radnoj grupi za turizam), kao i mogućnost korišćenja vodenih puteva za turizam.

Od **pretnji** naznačene su: nedefinisano vlasništvo nad zemljom, nedovoljni izvori finansiranja, nedovoljna saradnja institucija na lokalnom nivou, nesređen i neažuran katastar u opštinama, nepostojanje novih prostornih urbanističkih planova te nepostojanje jedinstvenog informacionog sistema.

Otuda su poželjne inicijative koje koristeći blizinu granice tj. povoljan geografski položaj poboljšavaju povezanost lokalnih puteva sa međunarodnim, poboljšavaju kvalitet održavanja (sa akcentom na vodene tokove) i signalizacije i proširuju lokalne puteve. Zbog loše povezanosti institucija iz ove oblasti i neažuriranih katastara, nameće se potreba poboljšanja kapaciteta lokalnih vlasti u planiranju infrastrukture. Ne mali značaj pripada i onim inicijativama koje poboljšavaju zaštitu životne sredine (selekcija otpada, kvalitet vode) čija je ugroženost uočena u skoro svim radnim grupama.

Radna grupa za razvoj ekonomije i MSP

Na osnovu rezultata **swot** analize radne grupe za ekonomiju i MSP može se zaključiti sledeće:

Najveća **snaga** je iz domena ljudskog kapitala i demografskog faktora - kvalitetna radna snaga, etnička raznovrsnost stanovništva, veliki broj mladih stručnjaka. Iz domena ekonomske strukture snage su moguća diverzifikacija proizvodnje, postojanje velikog broja preduzeća koja mogu da generišu tzv. „Spin-off“ preduzetnike, postojanje prerađivačkih kapaciteta u industriji.

Najveće **slabosti** su takođe iz domena demografije: niska stopa nataliteta, migracija, zatim iz domena administrativnih i institucionalnih faktora - sporost u dobijanju dozvola za investiranje, ne uspostavljena saradnja institucija sličnih zanimanja, te iz domena tržišta rada - odlazak stručnih kadrova, ne postojanje specijalizacije – suviše široko obrazovanje.

Najveća **šansa** je mogućnost prekvalifikacije, otvaranje novih radnih mesta, pokretanje privrede, politika vraćanja selu, donošenje jasne strategije razvoja MSP, dobar obrazovni sistem i raspored škola, sajmovi zapošljavanja.

Od **pretnji** najviše su označene loša saradnja poslodavaca sa tržištem rada, nedostatak aktivnih mera zapošljavanja, nizak nivo štednje, ne postojanje poverenja u banke, ne postojanje banke sa sedištem u regionu, velika stopa nezaposlenosti, ne postojanje obrazovnog sistema za prekvalifikaciju, zatvorenost postojećih poslovnih sistema.

Ukoliko bismo se opredelili za strategiju koja koristi šanse da bi se umanjile slabosti, onda bi buduće aktivnosti trebale biti usmerene na privlačenje direktnih stranih investicija (proces restrukturiranja, porast štednje i porast stranih investicija u bankarski sistem) pre svega dugoročnih, sa ciljem radnog angažovanja domaće stručne radne snage i sprečavanja emigracije.

U tom smislu, najpre treba iskoristiti postojeće potencijale za definisanje „brown field“ zona. Takođe su neophodne intervencije u finansijskom sektoru, pre svega u smislu uspostavljanja lokalnih izvora finansiranja (lokalne banke, Fond rizičnog kapitala). Da bi se ubrzao proces dobijanja dozvola za investiranje potrebna je bolja saradnja lokalnih institucija (opštinske službe, agencije za MSP, Privredne komore). Neophodno je i podržati inicijative za povećanje lokalnog kapaciteta za planiranje.

3. Opšti i posebni ciljevi; strategija (Usaglašenost sa nacionalnim politikama i politikama EU)

Ključne teme:

- Dugoročni cilj: *unapređenje kvaliteta života stanovništva* (nekoliko politika);
- *Opšti* cilj Plana (srednjeročno): *povećanje konkurentnosti područja*;
- *Posebni* ciljevi Plana:
  - Unapređenje spoljašnosti;
  - Ojačavanje kapaciteta lokalnih vlada;
  - Unapređenje upotrebe lokalnih resursa
- Alati implementacije:
  - odabrana *tematska područja, prioriteti, pod-prioriteti* i *mere*;
  - indikativni finansijski podaci na nivou tematskih područja;
  - višegodišnji *Finansijski Plan*, sa detaljnim ciframa za nivoe prioriteta;
  - godišnji *Operativni program* koji za svaku meru definiše raspoloživi nivo resursa, uslove za pristup njima, aranžmane za upravljanje merama, indikatore za vrednovanje *rezultata, efekata* i *uticaja*;
  - opšti aranžmani za upravljanje Planom
- Usaglašenost sa nacionalnim strategijama i politikama i principima EU.

3.1. Dugoročni cilj

Opšti i posebni ciljevi u vremenu perspektive (kratkoročnog-trogodišnjeg) Plana

Integrativni plan društveno-ekonomskog razvoja za tri banatska okruga je rezultat rada pet tematskih radnih grupa¹⁹, koje su sačinjenje od predstavnika svih relevantnih zainteresovanih subjekata ovog područja. Priprema Plana i uspostavljanje konsenzusa o opštim i posebnim ciljevima su zato tekli paralelno.

Srednjeročni opšti cilj *unapređenje kvaliteta života stanovništva*, merljiv je kroz porast vrednosti nekoliko različitih indikatora: bruto nacionalni proizvod (BNP) po glavi stanovnika, prosečni životni vek stanovnika, nivo i kvalitet obrazovnih i zdravstvenih usluga. U odnosu na to,

¹⁹ O: Infrastruktura i Prostorno planiranje; Poljoprivreda i ruralni razvoj; Industrija, Usluge i razvoj MSP; Turizam; Društveni odnosi i razvoj ljudskog kapitala.

nekoliko *politika* treba primeniti kako bi se smanjila razlika između srpskog Banata i većine regiona Zapadne Evrope i donekle nekih susednih zemalja.

Politika za saobraćajnu, prevoznu i komunikacionu infrastrukturu treba da smanji fizičku i funkcionalnu udaljenost od povoljnih tržišta (i troškove u korelaciji sa tim) i da promovise širi pristup informacijama za nekoliko grupa stanovništva.

Politika povećanja kapaciteta akumulacije, uključujući i privlačenje stranog kapitala da omogući snažno kruženje investicija.

Politika za razvoj ljudskog potencijala treba da unapredi kvalitet radne snage.

Politika istraživanja, razvoja i transfera tehnologija treba da podršku procesu restrukturiranja i strukturalnih izmena u sistemu proizvodnje.

Politika socijalne kohezije za cilj treba da ima izjednačavanja različitih društvenih grupa i različitih lokalnih zajednica.

Politika modernizacije lokalne administracije treba da se kreće u pravcu unapredjenja kapaciteta za stvaranje povoljnijih uslova za društveni razvoj i ekonomski rast.

Izmene zakona na republičkom nivou, a mora se naglasiti da su neke od njih već urađene (da pomenemo samo neke – Zakon o lokalnoj samoupravi, o stranim ulaganjima, o uprošćavanju registracije privrednih subjekata) su takođe potrebne.

Integrativni plan društveno-ekonomskog razvoja Banata je u saglasnosti i konzistentan je sa prioritetima i strategijom integrativnog razvojnog plana AP Vojvodine pripremljenog od strane Izvršnog Veća AP Vojvodine uz asistenciju GTZ (Nemačke agencije za tehničku pomoć).

Perspektiva Integrativnog plana društveno-ekonomskog razvoja Banata je još uvek *kratkosrednjeročna*. Zbog toga se Plan fokusira na *ciljeve* koji se mogu dostići u tom vremenskom okviru, uz pomoć koherentnih alata implementacije, kao što su:

- Određene *tematske oblasti, prioriteti, pod-prioriteti i mere*.
- Indikativni finansijski pokazatelji na nivou tematskih oblasti.
- Sveobuhvatan i realističan *višegodišnji finansijski plan* čije su cifre bazirane na nalizama javne potrošnje iz prethodnog perioda sa detaljno opisanim prioritetima i pod-prioritetima.
- Godišnji *operativni programi* ustanovljeni za relevantnu godinu za svaku od mera:
  - raspoloživi nivo resursa
  - uslove za pristup njima
  - aranžmane za upravljanje merama
  - indikative za vrednovanje rezultata, efekata i uticaja
  - opšti aranžman za upravljanje Planom

Opšti i posebni ciljevi Plana su u skladu sa dugoročnom perspektivom ciljeva i politike i integrisani su sa **tematskim prioritetima**. Oni su uočeni na osnovu analize kvaliteta i SWOT analize.

Plan je usmeren na nedostatak i smanjenje konkurentnosti Banata što utiče na relativnu poziciju ove oblasti na kontinentu.

- Nedostatak konkurentnosti merljiv u okviru neadekvatne integracije u međunarodnu ekonomiju (nezadovoljavajući izvozni učinak, retka direktna strana ulaganja, marginalizovanost u međunarodnom turizmu), nedovoljna akumulacija, ograničene investicije.

- Nedostatak konkurentnosti u kontekstu neatraktivnog društveno-ekonomskog okruženja (loše stanje infrastrukture i komunalnih usluga).
- Iznad svega, slaba konkurentnost izražena u niskom iskorišćenju resursa, prirodnih i ljudskih, ovih drugih naročito (niska stopa zaposlenosti i visoka stopa nezaposlenosti).

U toku implementacije samog Plana mogao bi se učiniti realan pomak. Zato je glavni cilj Plana da poveća konkurentnost područja. Očekivani efekti su rast stope izvoza po BNP, povećanje upliva direktnih stranih investicija, veći procenat turističkih kretanja i potrošnje.

U kratko-srednjeročnoj perspektivi povećanje konkurentnosti će biti dostignuto sprovođenjem tri *pojedinačna* cilja:

- Unapređenje opšte slike o regionu
- Jačanje kapaciteta lokalnih uprava
- Poboljšanje korišćenja lokalnih resursa

Konkurentnost u mnogome zavisi od spoljnih faktora: materijalnih i nematerijalnih mreža, kvaliteta i dostupnosti prirodnih resursa, infrastrukture proizvodnih sistema i infrastrukture za život građana, socijalnog i kulturnog okruženje. Sa ove tačke gledišta analiza situacije pokazuje da Banat značajno zaostaje za EU-15 i Južnim Alfoldom (glavnim konkurentima). Kada se uzmu u obzir parametri kvaliteta (npr. usaglašenost sa savremenim standardima) poređenje se pokazuje još manje zadovoljavajućim.

Unapređenje opšte slike biće ugrađeno u svih pet tematskih oblasti Plana, kroz sedam prioriteta. U cilju implementacije prioriteta, set osmišljenih mera (vidi poglavlje 4) definiše određena polja intervencije - svrsishodno dostupne finansijske resurse, kategorije projekata pogodne za finansijsku pomoć, pouzdane kandidate, pouzdane rashode, minimalno učešće u ko-finansiranju, kriterijume za evaluaciju i odabir projekata. Ukratko, Plan pokriva glavne oblasti intervencije povezane sa implementacijom ovog cilja, takođe definišući regulativu za pristup finansijskim resursima od strane podnosilaca projekata.

Konkurentnost takođe zavisi od kapaciteta lokalnih uprava da odigraju pozitivnu ulogu u promociji i usmeravanju lokalnog razvoja, naravno u okviru adekvatnog zakonskog okvira definisanog na nacionalnom nivou. To je pitanje sposobnosti u kreiranju lokalne razvojne strategije koherentne sa regionalnom, pokrajinskom i republičkom i njihove sposobnosti da budu efikasni i efektivni u izdavanju dozvola, u neprestanom kontrolisanju rastućih poreskih obaveza, u pripremanju infrastrukturnih projekata, implemetaciji investicija u infrastrukturu i komunalni servis i upravljanje njima. To bi bilo stvaranje pozitivne opšte slike za društveni i ekonomski sistem.

Takođe, jačanje kapaciteta lokalnih uprava je identifikovano kao drugi pojedinačni cilj. Ono će biti ugrađeno u dve tematske oblasti, kroz dva prioriteta. Specifične mere definišu relevantne detalje za podršku lokalnim upravama u njihovim regulatornim aktivnostima i u kreiranju projekata. Pojedinačni finansijski resursi će, prema tome, biti dostupni za ustanovljavanje jednog fonda za stvaranje projekata, za podršku investicija u kreiranju teritorijalnih informacionih sistema, pripremi lokalne razvojne strategije, za ustanovljenje mreže regionalnih/lokalnih eksperata.

Konkurentnost umnogome zavisi od **boljeg iskorišćenja lokalnih resursa**. U stvari, poboljšanje konkurentnosti i bolje iskorišćenje resursa su uzajmno pojačavanje, stvaranje pozitivnih kumulativnih efekata. Na polju ljudskog potencijala, na primer, poboljšanje ekonomske konkurentnosti povećava potrebe za veštinama i znanjima i pomaže povećanju zaposlenosti. Za

uzvrat, integracija ljudi na tržištu rada i unapređenje njihovih veština promoviše unapređenje biznisa, dalje jačajući konkurentnost.

Sa druge strane, bolje iskorišćenje prirodnih resursa prizvodi nove i konkurentnije oblasti ekonomske aktivnosti, dok posledica povećanja prihoda stvara dodatne resurse za očuvanje i unapređenje kvaliteta prirodnih resursa. Za uzvrat, poboljšanje kvaliteta prirodnih resursa proizvodi dalje ekonomske mogućnosti bolje pozicionirane u lancu stvaranja vrednosti, doprinoseći daljem napredovanju u konkurentnosti.

Najpozitivniji konačni efekat ovog procesa je stvaranje lokalnih resursa kao više atraktivnih za pokretne spoljne resurse od ključnog značaja za ekonomski rast i socijalni razvoj, pre svega kapital, čija je dostupnost na ovom području retka.

Prema tome, podsticanje boljeg iskorišćavanja lokalnih resursa je treći pojedinačni cilj Plana. On će biti postignut u četiri tematske oblasti, kroz šest prioriteta. Pojedinačne mere su stvorene, npr. podrška razvoju novih proizvodnja, komercijalizacija objekata i unošenje različitosti prihoda iz poljoprivrede, podrška investicijama orijentisanim ka izvozu, razvoj novih upravljačkih veština, ohrabrivanje procesa sektorske i među-sektorske integracije između MSP (klasteri) u manufakturnoj industriji i tržišno-orijentisanim uslugama, podrška organizaciji skrivenih smeštajnih potencijala i investicija, turistički orijentisanom korišćenju prirodnih područja i vodenih puteva u turizmu.

Poslednje, ali ne manje važno, mere su pojedinačno usmerene ka podršci projektima za razvoj novih kapaciteta i veština na tržištu radne snage, sa posebnom pažnjom na višku radne snage.

3.2. Usaglašavanje evropske politike i nacionalne strategije. Poređenje sa horizontalnom politikom EU

Plan je napravljen u odnosu na mogućnost integracije Republike Srbije u EU. Zbog toga, usaglašenost ciljeva datih u Planu, prioriteta, pod-prioriteta i mera sa EU politikom mora biti garantovana. U isto vreme, razvoj oblasti takođe mnogo zavisi od primene nacionalne strategije, sa kojom ciljevi, prioriteti, pod-prioriteti i mere date u Planu moraju biti usaglašeni.

Saobraćajna infrastruktura

Jedan od glavnih faktora koji ometaju konkurentnost Banata je slaba dostupnost oblasti, koja je u oštrm kontrastu sa njenim povoljnim geografskim položajem. Plan nije usmeren na krupne investicije u puteve i železničku mrežu, već na male planske intervencije, koordinirane sa krupnim investicijama povezivanja nacionalnih i transevropskih interesa (TINA strategija). Pored toga, mere koje su predviđene u Planu, a tiču se transporta i poboljšanja infrastrukture robnog transporta, biće sprovedene direktno od strane države, u okviru državne strategije razvoja, saobraćaja i komunikacija. Troškovi u vezi sa tim nisu uračunati u finansijski okvir Plana. Uopšteno rečeno, prioriteti i mere na ovom polju biće u saglasnosti sa osnovnim principima saobraćajne politike EU: efikasnost sistema, uravnotežavanje načina transporta, razvoj raznovrsnosti i održivi razvoj.

Energija

Veća upotreba obnovljivih izvora energije i stvaranje tehnološki savremenih, energetski efikasnih, sistema distribucije je deo vodećih odredbi EU i RS za razvoj sektora čija je važnost u izgradnji konkurentnije ekonomije ključna. Zbog strateške važnosti ovog sektora (od nacionalnog interesa), Plan nije specijalno upravljen ka njemu, mada su osmišljene pojedinačne mere za lokalnu proizvodnju i snabdevanje energijom (3.2.1 tema Poljoprivredni i Ruralni razvoj – podrška razvoju bio-đubriva – u skladu sa EU i nacionalnim uputstvima preporučuje eksploataciju i snabdevanje obnovljivim energijama, naročito u oblastima koje ne mogu lako biti povezane sa javnom komunalnom mrežom).

Istraživanje i razvoj

Visok nivo i kvalitet aktivnosti u oblasti Istraživanja i Razvoja su odlučujući elementi rasta održive i na domaćim potencijalima bazirane regionalne konkurentnosti. Na ovom polju relevantne mere date u Planu (npr. mere 1.1.1 i 1.2.1 na temu Poljoprivredni i ruralni razvoj, mere 1.3.1, 1.4.1, 1.4.2, 1.4.3 na temu Industrije, usluga i razvoja MSP) uzimaju u obzir preporuke EU (“Ka evropskom istraživačkom području” COM (2000) 6, “Regionalna dimenzija evropskog istraživačkog područja” COM (2001) 549 (final), “Više istraživanja za Evropu. Prema 3% BNP” COM (2002) 449) u cilju ohrabriranja razvoja novih proizvoda, usluga, proizvodnih tehnologija i infrastrukture za istraživanje i razvoj.

Razvoj ljudskog potencijala

Povećanje stope zaposlenosti i smanjenje stope nezaposlenosti su glavni ciljevi Plana - *poboljšanje iskorišćenja lokalnih resursa*. Oni su u ravni sa ciljevima usaglašenim na samitu EU u Lisabonu u proleće 2000. i prioritetima evropske strategije zapošljavanja. Intervencije videne u okviru *Teme E – Prioritet 1 povećanje zaposlenosti kroz razvoj ljudskog potencijala – pod-prioriteti 1.1 i 1.2 – mere od 1.1.1 do 1.2.6* su u ravni sa Lisabonskom strategijom.

Među pojedinačnim uslovima ustanovljenim za sprovođenje relevantnih mera, akcija za unapređenje zapošljivosti, ohrabriranje poslovne mobilnosti, prevencija i borba protiv nezaposlenosti, omogućavanje reintegracije dugoročno nezaposlenih ljudi na tržište rada, podrška profesionalnoj integraciji mladih i borba protiv isključivanja iz društva kroz integraciju ranjivih grupa na tržištu rada biće primenjena. Prioriteti i mere teme E slažu se sa Evropskom Strategijom doživotnog učenja, glavnim elementom Lisabonske strategije.

U okviru usaglašavanja nacionalnih politika ovi prioriteti, pod-prioriteti i mere su u ravni sa principima Strategije za smanjenje siromaštva i Nacionalne strategije zapošljavanja.

Usaglašavanje sa horizontalnom politikom EU je cilj od najvećeg značaja. Pet horizontalnih strategija/principa su specijalno uzeti u obzir, četiri od njih kao ključni pojmovi utiču na celokupan izgled Plana i predstavljaju preduslov za razmatranje projekata koje podnose potencijalni korisnici, stvarajući parametre za evaluaciju projekata u konkurentnim procedurama za traženje finansijske pomoći:

- nadmetanje
- saradnja, partnerstvo
- održiv razvoj u smislu poštovanja životne sredine
- ustanovljenje informatičkog društva

-jednake mogućnosti među polovima

Usklađivanje sa horizontalnom politikom EU: nadmetanje

Prilagođenost sa politikom nadmetanja i regulative u oblasti Državne pomoći biće osigurano detaljno definisanim merama, uključenim u Godišnji Operativni Program.

Usklađivanje sa principima EU: saradnja, partnerstvo

Stvaranje i celokupan izgled Plana su bazirani na principima saradnje i partnerstva među nekoliko faktora uključenih u razvoj oblasti. Na nivou implementacije mera putem konkurentnih procedura, ključni kriterijum evaluacije i u određenim slučajevima preduslov za prihvatljivost projekta, će biti broj podnosilaca jednog projekta, tj. prednost će imati projekti koje je zajednički podneo veći broj aplikanata.

Usklađivanje sa horizontalnom politikom EU: održivi razvoj

Integrativni društveno-ekonomski razvojni plan za Banat predviđa promociju održivog razvoja kao horizontalnog principa. U ravni sa politikom zaštite životne sredine EU, elementi ove politike su integrisani u sva polja intervencije. Dodatno, predviđena poboljšanja kvaliteta životne sredine su kriterijum od ključnog značaja za evaluaciju projekata koji apliciraju za finansijsku pomoć. Relevantni detalji su ustanovljeni u Operativnom Programu.

Pored toga, prioriteti, pod-prioriteti i mere su u ravni sa VI Akcionim programom za zaštitu životne sredine zajednice, kao i sa relevantnim direktivama Saveta. Strategija Plana predviđa da ekonomski rast jedino može biti postignut u saglasnosti sa očuvanjem istorijskog nasleđa, zaštitom i održivom eksploatacijom prirodnih resursa i ustanovljenjem adekvatnog kvaliteta životne sredine.

Usklađivanje sa politikom EU: uspostavljanje informatičkog društva.

Inicijativa *e-Evropske: Informatičko Društvo za Sve, Lisabonski Akcioni Plan i Tehnička dokumentacija 2* Evropske komisije naglašavaju važnost uspostavljanja evropske ekonomije bazirane na znanju kao ključnom elementu za povećanje konkurentnosti na kontinentu, njegovim državama i regionima na globalnom nivou. Iako proizvodi šire efekte, razvoj ekonomije bazirane na znanju je pre svega zadatak koji treba ostvariti na nacionalnom nivou i kroz politiku osmišljenu i sprovedenu od strane lokalnih organa vlasti. To dakle zahteva implementaciju akcija kojima se vrednuje lokalni potencijal.

Integrativni društveno-ekonomski razvojni plan za Banat uspostavlja informatičko društvo kao horizontalni princip, iako su neke od njegovih mera naročito upravljene ka promociji bržeg, lakšeg i šireg pristupa informacijama putem pojedinično targetiranih potencijalnih korisnika, pre svega MSP i udaljenim ruralnim područjima. Strategija i mere Plana u ovoj oblasti su u saglasnosti sa gore pomenutim dokumentima.

Usklađivanje sa politikom EU: jednake mogućnosti

Posvećenost promovisanju jednakih mogućnosti među polovima je ustanovljena u Amsterdamskoj Povelji. Na nacionalnom nivou, pozitivne akcije promocije pridruživanja i reintegracije žena na tržište rada su deo Nacionalne strategije zapošljavanja. Integrativni društveno-ekonomski razvojni plan za Banat uključuje mere podsticanja projekata koji sadrže pozitivne akcije za vrednovanje ženskog potencijala u nekoliko oblasti. Poštovanje principa Povelje u okviru promocije jednakih mogućnosti je integrisano u suštinske ciljeve Plana. Prema tome očekivani rezultati, efekti i uticaji u okviru jednakih mogućnosti su kriterijumi od ključne važnosti u evaluaciji projekata koje omogućavaju potencijalnim korisnicima da apliciraju za konkurentne procedure implementacije mera u svim oblastima sprovođenja Plana.

Relevantni detalji su predstavljeni u *Operativnom Programu*.

Tabela 93

CILJEVI I TEMATSKI PRIORITETI INTEGRATIVNOG SOCIO-EKONOMSKOG PLANA RAZVOJA BANATA							
	OPŠTI CILJ OBLASNE POLITIKE RAZVOJA POBOLJŠANJE KVALITETA ŽIVOTA STANOVNIKA						
	OPŠTI CILJ PLANA: POVEĆANJE KONKURENTNOSTI OBLASTI						
	SPECIFIČNI CILJEVI			ZAJEDNIČKE TEME /PRINCIPI			
	<i>Poboljšanje opšte slike o oblasti</i>	<i>Pojačavanje kapaciteta lokalne samouprave</i>	<i>Bolje korišćenje lokalnih resursa</i>	<i>Kooperacija, partnerstvo</i>	<i>Okruženje</i>	<i>Informatičko društvo</i>	<i>Jednake mogućnosti za sve</i>
TEMATSKI PRIORITETI							
INFRASTRUKTURA							
<i>RAZVOJ DOSTUPNOSTI</i>	X			X	X	X	X
<i>POBOLJŠANJE ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE I KVALITETA KOMUNALNIH USLUGA</i>	X			X	X	X	X
<i>POJAČANJE KAPACITETA LOKALNE SAMOUPRAVE ZA PLANIRANJE INFRASTRUKTURE</i>		X		X	X	X	X
POLJOPRIVREDA							
<i>POVEĆANJE KONKURENTNOSTI POLJOPRIVREDE</i>			X	X	X	X	X
<i>POVEĆANJE KVALITETA ŽIVOTA U RURALNIM OBLASTIMA</i>	X			X	X	X	X
<i>DIVERZIFIKACIJA IZVORA ZARADE INDIVIDUALNIH POLJOPRIVREDNIH PROIZVOĐAČA (FARMERA)</i>			X	X	X	X	X
RAZVOJ INDUSTRIJE, USLUGA, MSP							
<i>IZGRADNJA OTVORENE I KONKURENTNE PRIVREDE</i>	X		X	X	X	X	X
<i>PODRŽAVENJE KAPACITETE LOKALNE SAMOUPRAVE ZA PLANIRANJE I PROGRAMIRANJE</i>		X		X	X	X	X
TURIZAM							
<i>PROMOVISANJE BOLJEG KORIŠĆENJA PRIRODNIH, ISTORIJSKIH I KULTURNIH RESURSA U TURISTIČKE SVRHE</i>			X	X	X	X	X
<i>STIMULISANJE STRUKTURNIH PROMENA U SEKTORU NABAVKE</i>			X	X	X	X	X

KREIRANJE POZITIVNOG OKRUŽENJA ZA RAZVOJ TURIZMA	X			X	X	X	X
POVEĆANJE VIDLJIVOSTI BANATA NA INTERNACIONALNOM TURISTIČKOM TRŽIŠTU			X	X	X	X	X
SOCIJALNA PITANJA I RAZVOJ LJUDSKIH RESURSA							
POVEĆANJE ZAPOSŁJAVANJA KROZ RAZVOJ LJUDSKIH RESURSA (HUMAN CAPITAL)			X	X	X	X	X
POVIŠENJE KVALITETA LOKALNIH SLUŽBI KOJI PRUŽAJU SOCIJALNU ZAŠTITU	X			X	X	X	X
POBOLJŠANJE SOCIJALNOG PRIKLJUČENJA	X			X	X	X	X

4. Tematske oblasti, prioriteti, pod-prioriteti, mere

Ključne teme:

- Struktura Plana: tematske oblasti, prioriteti, podprioriteti i mere; definicije
- Tematski prioriteti i podprioriteti: obrazloženje i opisi; odnosi prema posebnim ciljevima Plana; napomene o nekim merama.
- Indikativni finansijski pokazatelji

Integrativni društveno-ekonomski razvojni plan Banata za tri banatska okruga je višesektorski i pokriva pet velikih oblasti za intervenciju, nazvanih tematske oblasti:

- infrastruktura;
- poljoprivreda i ruralni razvoj;
- industrija, usluge i razvoj MSP;
- turizam;
- razvoj ljudskog potencijala i društveni odnosi.

Predviđene intervencije za svaki od njih su fokusirane na odabrane *prioritete*, odslikavajući pojedinačne ciljeve Plana (vidi šemu u poglavlju 4). Shodno tome, svaki prioritet je podjeljen na *pod-prioritete*, čiji se broj razlikuje od slučaja do slučaja. Pod-prioriteti preciznije identifikuju oblasti planiranja. Finansijski pokazatelji u ravni tematskih oblasti su predstavljeni u postojećem dokumentu; cifre za prioritete i pod-prioritete su uključene u *Finansijski plan*.

Mere su sledeći nivo detalja u strukturi Plana, definišući operacije²⁰ implementiranja prioriteta i pod-prioriteta. Detalji opis mera označava prihvatljive projekte, kategorije konačnih korisnika²¹, prihvatljive troškove i njima odgovarajuće novčane iznose. Ovi poslednji će biti uključeni u Godišnje Operativne Programme. Dodeljivanje fondova će se sprovesti na nivou mera, obično kroz procedure nadmetanja²².

²⁰ "Operacija: označava svaki projekat ili akciju sprovedenu od strane konačnih korisnika pomoći." Vidi ART.9 (k) COUNCIL REGULATION (EC) No 1260/99

²¹ Konačni korisnici su "tela i javne ili privatne firme odgovorne za nadgledanje operacija. U slučaju plana pomoći na osnovu člana 87 Treaty povelje (...) konačni korisnici su tela koja dobijaju pomoć. Vidi ART. 9 (1) COUNCIL REGULATION (EC) No 1260/99

²² Još uvek će neke mere (naročito u oblasti "Infrastruktura") sprovesti država

4.1. Infrastruktura

Analiza situacije osvetljava stanje infrastrukture u Banatu. Pristupačnost je glavno pitanje, u oštrom kontrastu sa povoljnim geografskim položajem.

Razvoj pristupačnosti je prioritet intervencija koje Plan predviđa u ovoj tematskoj oblasti. Pod-prioriteti su skoncentrisani na tri pojedinačna cilja:

- (1). prerastanje *lokalnih veza* u regionalne, nacionalne i internacionalne putne mreže;
- (2). unapređenje bezbednosti u saobraćaju i smanjenje njegovog negativnog ekološkog uticaja;
- (3). rehabilitacija i poboljšanje sistema odbrane od poplava.

Očekivane operacije će biti uglavnom malog opsega, prema karakteristikama kreiranih mera koje uzimaju u obzir kratko-srednjeročni vremenski okvir operacija Plana, promenljivu količinu finansijskih resursa, očekivan nedostatak quick-start projekata. Nikakve operacije nisu predviđene na glavnim putnim mrežama kao ni u železnici, njihovoj izgradnji, rehabilitaciji i održavanju jer je to odgovornost organa vlasti na višem nivou od lokalnih. Ovaj prioritet odražava pojedinačni cilj Plana "Unapređenje spoljašnosti".

Kao što je pokazano u analizi situacije, lokalna distribucija vode, kanalizacioni sistem i sistem za odlaganje otpada je uglavnom nezadovoljavajući, iako varira od opštine do opštine. U slučaju pijaće vode situacija je često na nivou vanrednog stanja. Operacije u ovim oblastima zahtevaju srednju i ponekad veliku skalu investicija koja prevazilazi obim Finansijskog Plana. I pored toga, pojedinačni prioritet, **Unapređenje zaštite životne sredine i kvaliteta komunalnih usluga**, i pojedinačni pod-prioritet, (1). *Unapređenje kvaliteta komunalnih usluga* je identifikovan.

Razlog za gorepomenuto je taj što su pune mreže uglavnom lokalno/regionalni interes, i njihovo stanje utiče na ukupno društveno i ekonomsko stanje područja. U dodatku, oni su predstavljeni na lokalnom nivou, tako da prikladna poboljšanja u mnogome zavise od sposobnosti planiranja, projektovanja i upravljanja lokalnih samouprava, i od njihovog kapaciteta da uključe inostrane partnere. Finansijske potrebe za realizaciju relevantnih operacija biće pokrivene uglavnom inostranim kapitalom, integrišući ograničene resurse Plana. Uopšteno, rehabilitacija i unapređenje komunalnih usluga zahteva uspostavljanje novog pristupa u menadžmentu, koji je sistemski zasnovan na štednji resursa i integraciji sa menadžmentom u okruženju.

Cilj drugog pod-prioriteta, (2). *Unapređenje menadžmenta i korišćenje prirodnih resursa*, treba da bude ostvaren pojedinačnom merom osnivanja Banatske Agencije za životnu sredinu, podržane od strane svih opština, a u saradnji sa drugim relevantnim institucijama - lokalnim i nacionalnim. Pošto je od zajedničkog interesa i pokriva celokupnu oblast Plana, ova mera neće biti sprovedena kroz konkurentne procedure. Prioritet odražava pojedinačni cilj Plana "Unapređenje spoljašnosti".

Poslednji prioritet za intervencije u infrastrukturnu tematsku oblast, **Podizanje kapaciteta lokalne vlasti u planiranju infrastrukture**, predviđen je da podrži stvaranje projekata u ovoj oblasti (sa jednim pod-prioritetom: *Podrška Kapacitetu Stvaranja Projekata*). U stvari, zajedno sa kvalitativno i kvantitativno nezadovoljavajućom situacijom, kapacitet lokalnih uprava da pripreme brzo-startujuće projekte je razlog za zabrinutost. Više nego zbog nedostatka tehničke ekspertize, zabrinutost leži u nedostatku finansijskih resursa za pripremu projekata bez obzira na dostupnost adekvatnih fondova za njihovu realizaciju. Čini se da je opšta praksa da se investira u pripremu projekata samo kada su fondovi za realizaciju obezbeđeni. Može se reći da će se opštine i drugi potencijalni korisnici mera kreiranih unutar ovih tematskih oblasti sresti sa teškoćama u pripremi i podnošenju projekata u okviru rokova ustanovljenih u relevantnim

konkurentnim procedurama. Da bi se izborili sa ovim zadatkom kreirana je jedna mera, uspostavljajući *Fond za Infrastrukturne Projekte*. Finansijski resursi posebno predviđeni za ovu meru biće dodeljeni među konačnim korisnicima prema rezultatima konkurentne procedure.

Tema A: Infrastruktura

PRIORITET 1: RAZVIJANJE PRISTUPAČNOSTI

PODPRIORITET 1.1. POJAČAVANJE INTEGRACIJE LOKALNIH PUTEVA U REGIONALNE, NACIONALNE I MEĐUNARODNE PUTNE MREŽE

Mere

1.1.1. Podrška rehabilitaciji i poboljšanju lokalnih puteva i njihova integracija u regionalne, trans-regionalne i prekogranične pravce

1.1.2. Podrška završetku lokalnih putnih mreža

1.1.3. Podrška unapređivanju manjih prekograničnih (prelaza) tačaka

PODPRIORITET 1.2.: POVEĆANJE KVALITETA I BEZBEDNOSTI NA REGIONALNIM I LOKALNIM PUTEVIMA

Mere

1.2.1. Smanjenje zagađenosti saobraćajem i povećanje saobraćajne bezbednosti unutar naselja izgradnjom obilaznica

1.2.2. Poboljšavanje kvaliteta saobraćajnih znakova i sistema saobraćajne zaštite

PODPRIORITET 1.3.: REHABILITACIJA VODENIH TOKOVA

Mere

1.3.1. Podrška rehabilitacija kanala sa posebnom pažnjom na zaštitu životne sredine

PRIORITET 2: POBOLJŠAVANJE ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE I KVALITETA KOMUNALNIH USLUGA

PODPRIORITET 2.1.: UNAPREĐENJE UPRAVLJANJA I UPOTREBE PRIRODNIH RESURSA

Mere

2.1.1. Podrška stvaranju Banatske agencije za životnu sredinu

PODPRIORITET 2.2.: UNAPREĐENJE KVALITETA KOMUNALNIH USLUGA

Mere

2.2.1. Podrška investicijama za unapređenje proizvodnje i distribucije vode

2.2.2. Podrška investicijama za integraciju upravljanja kruženjem vode i vodenim otpadom

2.2.3. Podrška investicijama za integrativni sistem upravljanja otpadom

PRIORITET 3: PODIZANJE KAPACITETA LOKALNE VLADE U PLANIRANJU INFRASTRUKTURE

PODPRIORITET 3.1.: PODRŠKA STVARANJU PROJEKATA

Mere

3.1.1.: Uspostavljanje Fonda za infrastrukturne projekte

KLJUČNE REČI:

Saradnja, partnerstvo

Životna sredina

Informaciono društvo

Jednake mogućnosti

4.2. Poljoprivreda i ruralni razvoj

Kao što je izloženo u Analizi situacije poljoprivreda igra značajnu ulogu u ekonomiji srpskog Banata budući da preko 50% populacije živi u ruralnim oblastima. U okviru Plana, a sa namerom da se ojača konkurentnost područja i podrži dugoročna politika, dizajnirani su prioriteti, relevantni pod-prioriteti i mere imajući u vidu gore navedenu populaciju.

Uprkos velikom potencijalu, poljoprivreda pati od nekoliko problema - orijentacija ka masovnoj proizvodnji, kašnjenja u tehnološkim i organizatorskim inovacijama, nerazvijenost lokalne prehrambeno-preradivačke industrije, nedostatak sistema za garanciju kvaliteta proizvoda, ograničene informacije o migućnostima širenja tržišta, neadekvatan marketing i tržišni kapaciteti, prekobrojna i nisko osposobljena radna snaga. Ukupni rezultat je jaz u produktivnosti. Ukratko, sektor zahteva strukturne promene da bi se podigla produktivnost i pojačala konkurentnost. Napredak u konkurentnosti je još uvek teško postići, jer sektor pati i od nedostatka kapitala za neophodne investicije.

Plan se bavi ovim problemom kroz pojedinačni prioritet - **Povećanje konkurentnosti poljoprivrede**, sa kojim je povezano pet pod-prioriteta: (1). – *Povećanje standarda kvaliteta proizvodnje*; (2). – *Podrška diversifikaciji, tehnološke i organizacione promene*; (3). – *Povećanje integracije sa industrijom prerade hrane*; (4). – *Povećanje marketinških i tržišnih kapaciteta*; (5). – *Promocija stvaranja i širenja novih veština*.

Obim predviđenih operacija je širok i podržan od strane finansijskih resursa predviđenih za implementaciju mera u okviru ovog prioriteta i relevantnih pod-prioriteta. Detaljan opis mera biće prikazan u godišnjem Operativnom programu Svakako, mora biti podvučeno da su kreirane mere upućene na glavne probleme koji utiču na konkurentnost:

- U inovaciji procesa proizvodnje i diversifikaciji proizvoda davanjem finansijske podrške projektima koji promovišu istraživanje i razvoj i postizanje sertifikovanih standarda (1.1.1.), naročito sertifikata o poreklu (1.1.2.), razvijanjem small scale i intenzivne proizvodnje (1.2.1. i 1.2.2.) i uz pomoć finansijskog ohrabrenja inicijative za očuvanje resursa u oblasti navodnjavanja (1.2.3.).

- U cilju promovisanja integracije sa industrijama proizvodnje hrane koja nije bazirana na scale-economies, podrškom MSP investicija u sektoru dubokog zamrzavanja (1.3.1) i u pakovanju poljoprivrednih proizvoda i hrane (1.3.2.). Na polju marketinga i tržišta, podržavajući/ohrabrujući uspostavljanje mreže specijalizovanih konsultanata (1.4.1.), javnih institucija koje rade na stvaranju proizvodnih brendova (1.4.2.) i investicija za stvaranje tržnica i sajmova, velikih centara itd.(1.4.3.). Poslednje ali ne manje značajno, pod-prioritet 1.5. specijalno usmeren na profesionalnu obuku radne snage, naročito farmera, jer je podrška projektima sposobna da razvije nove kompetencije za koje se očekuje da će imati značajan uticaj na povećanje produktivnosti i konkurentnosti (mere 1.5.1.) i na obuku profesionalnih konsultanata. Od implementacije ovih mera očekuje se da se, konkurentniji, poljoprivredni sektor razvije u području. Ovaj prioritet odražava pojedinačni cilj Plana “*Unapređenje korišćenja Lokalnih Resursa*”.

Drugi prioritet ove tematske oblasti, **Poboljšanje kvaliteta života u ruralnim područjima** određuju dva pod-prioriteta, *Podrška poboljšanju male infrastrukture u ruralnim područjima* i *Ohrabrivanje inicijative protiv “Prinudnog iseljavanja”*.

Prvi pod-prioritet se koncentriše na glavni problem ruralnih i udaljenih oblasti u regionu, a to je nedovoljan i nezadovoljavajući nivo komunalnih usluga. Operacije implementirane u tom okviru (mere 2.1.1. i 2.1.2) će imati pozitivan uticaj na socijalnu koheziju, i doprineti stvaranju poželjnijih uslova za razvoj sektora proizvodnje, poljoprivrede pre svega, male manufakture i ruralnog turizma. Poboljšanje kvantiteta i kvaliteta usluga doprinosi sa jedne strane poboljšanju uslova života stanovništva, a sa druge čini lokalnu sredinu atraktivnijom za kapital koji je neophodan za investicije u modernizaciju ruralne ekonomije, resursa strukturalno siromašnog u ovim oblastima.

Štaviše, poboljšanje kvaliteta života u ruralnim oblastima takođe doprinosi privlačenju drugih "pokretnih" faktora, kao što je turistička potrošnja. Poslednje, ali ne manje važno, povećanje kvaliteta kroz unapređenje kvantiteta i kvaliteta lokalnih komunalnih usluga doprinosi zadržavanju najsposobnijih i dinamičnih elemenata radne snage u ruralnim oblastima, pre svega mladih, visoko obrazovanih ljudi.

Ovaj prioritet dizajnira sveobuhvatnu politiku za ruralna područja, uključujući (pod-prioritet 2.2) pozitivne akcije (mere 2.2.1. i 2.2.2.) usmerene na bolje iskorišćenje važnih i slabo iskorišćenih komponenti lokalnog Ljudskog potencijala (mladi ljudi, žene).

Ovaj prioritet odražava pojedinačni cilj Plana "Unapređenje spoljašnosti".

Neodstatak kapitala je glavni problem u poljoprivredi i ruralnim područjima koji proizvodi negativne efekte u smislu nedovoljnih investicija i progresivnog opadanja konkurentnosti u ovom sektoru i područjima. Inicijativa diversifikacije zarada farmera mora biti ohrabrena, kako bi se poboljšao nivo iskorišćenja resursa povezanih sa poljoprivredom i na taj način pomogao proces akumulacije.

Diversifikacija zarada farmera je treći prioritet ove tematske oblasti, i određen je sa tri različita pod-prioriteta: (1.) – *Podrška akcijama za razvoj ruralnog i agro-turizma*; (2.) – *Ohrabrivanje korišćenja bio-đubriva*; (3.) – *Promocija atraktivnih događaja u ruralnim područjima*.

Prvo polje intervencije je razvoj agro i ruralnog turizma, dve različite forme ruralnog ugostiteljstva: prvi striktno povezan sa farmama i prema tome baziran na upotrebi poljoprivrednih proizvoda sa farme (sledeci logiku komplementarnosti prihoda), a drugi povezan sa nizom istorijskih, kulturnih, umetničkih i antropoloških vrednosti ruralne sredine.

I jedan i drugi ne koriste tipične turističke objekte kao što su hoteli, ali su bazirani na direktnom kontaktu između turiste-gosta i farmera (ili nekim drugim stanovnikom ruralnog područja) - domaćina.

Zahtev za ovim specifičnim modelom turizma snažno jača u susednim zemljama Zapadne Evrope, sa godišnjom stopom rasta (u okviru broja turista) dva puta višom nego što je zabeležena za turistička kretanja uopšte. Ovaj pojedinačni segment zato deluje ohrabrujuće, imajući u vidu povoljnu poziciju Banata u geografskom okruženju navedenih zemalja.

Glavna prepreka jeste uspostavljanje standarda za agro i ruralno ugostiteljstvo i to je problem na koji je glavna mera usmerena (3.1.1.). Cilj je od fundamentalne važnosti za mehanizam privlačenja turista, budući da uspostavljanje jasnih standarda predstavlja garanciju kvaliteta.

Uspostavljanje standarda u agro i ruralnom ugostiteljstvu ne može biti odvojeno od podrške rehabilitaciji ruralnog istorijskog nasleđa (mera 3.1.2.) i organizacije događaja (mere 3.3.1. i 3.3.2.) kako bi se osiguralo ostvarivanje ukupnih pozitivnih rezultata.

Strategija prioriteta je u stvari privlačenje turističkih kretanja u ruralnim područjima uzimajući u obzir turističke zahteve, a pre svega takve segmente zahteva koji podrazumevaju nivo usluga širi nego što je samo smeštaj.

Druga oblast je korišćenje biomase (mera 3.2.1.). Mera je osmišljena uzimajući u obzir mogućnost soft tehnologije da optimizuje poljoprivrednu proizvodnju i da omogući ruralnim sredinama (naročito udaljenim) korišćenje energije bazirane na obnovljivim resursima, u skladu sa EU strategijama u oblasti energije i zaštite životne sredine.

Ovaj prioritet odražava posebni cilj Plana “Unapređenje lokalnih resursa”.

Tema B: Poljoprivreda

PRIORITET 1: POVEĆANJE KONKURENTNOSTI POLJOPRIVREDE

PODPRIORITET 1.1. POVEĆANJE KVALITATIVNIH STANDARDA PROIZVODNJE

Mere

1.1.1. Podrška R & D Centrima za poljoprivredu

1.1.2. Podrška stvaranju konzorcijuma za sertifikaciju geografskog porekla proizvoda

PODPRIORITET 1.2.: PODSTICANJE RAZNOVRSNOSTI PROIZVODA, TEHNOLOŠKIH I ORGANIZACIONIH PROMENA

Mere

1.2.1. Podsticanje razvijanja 'alternativnih', malih i ekoloških proizvodnji

1.2.2. Podsticanje intenzivnije proizvodnje

1.2.3. Podsticanje unapređivanja upravljanja vodenim resursima za navodnjavanje

PODPRIORITET 1.3.: POVEĆANJE INTEGRACIJE SA INDUSTRIJOM PRERADE HRANE

Mere

1.3.1. Podsticanje MSP u sektoru dubokog zamrzavanja

1.3.2. Podsticanje investicija u pakovanju poljoprivrednih proizvoda i u pakovanju hrane

PODPRIORITET 1.4.: POVEĆANJE MARKETINŠKIH I TRGOVINSKIH KAPACITETA

Mere

1.4.1. Podsticanje unapređenja specijalizovanog konsultantskog sektora za poljoprivredu

1.4.2. Podsticanje stvaranja "opšteg imidža" i brenda za banatske poljoprivredne neobrađene i obrađene proizvode

1.4.3. Podsticanje investicija u trgovinske centre (pijace, sajmovi i slično)

PODPRIORITET 1.5.: PROMOVISANJE STVARANJA I DISTRIBUCIJE NOVIH VEŠTINA

Mere

1.5.1. Razvijanje novih veština poljoprivrednika (upravljanje, marketing, finansije)

1.5.2. Trening za konsultantske usluge

PRIORITET 2: POBOLJŠANJE KVALITETA ŽIVOTA U RURALNIM PODRUČJIMA

PODPRIORITET 2.1.: PODSTICANJE POBOLJŠANJA MALE INFRASTRUKTURE U RURALNIM PODRUČJIMA

Mere

2.1.1. Podsticanje poboljšanja dostupnosti u ruralnim oblastima (lokalni putevi)

2.1.2. Podsticanje unapređenja lokalnih servisa u ruralnim oblastima

PODPRIORITET 2.2.: PODRŠKA INICIJATIVI PROTIV 'PRISILNOG ISELJAVANJA'

Mere

2.2.1. Podsticaj malih inicijativa za ohrabrenje preduzetništva ili učešće žena koje žive u ruralnim oblastima u ukupnom radnom potencijalu

2.2.2. Podsticaj razvoja preduzetništva ili učešće mladih ljudi iz ruralnih oblasti u ukupnom radnom potencijalu

PRIORITET 3: UKLJUČIVANJE RAZNIH VRSTA PRIHODA KOD POLJOPRIVREDNIKA

PODPRIORITET 3.1.: PODSTICAJ AKTIVNOSTI ZA RAZVOJ SEOSKOG I AGRO-TURIZMA

Mere

3.1.1. Podsticaj organizovanju i ustanovljavanju standarda kvaliteta seoskog ugostiteljstva

3.1.2. Podsticaj investiranja u obnovu ruralnog istorijskog nasleđa

PODPRIORITET 3.2.: PODRŠKA KORIŠĆENJU BIOMASE

Mere

3.2.1. Podsticaj transformaciji biomase

PODPRIORITET 3.3.: PROMOCIJA ATRAKTIVNIH DOGAĐAJA U RURALNIM PODRUČJIMA

Mere

3.3.1. Podsticaj etno-gastronomskim sajmovima i festivalima

3.3.2. Podsticaj stvaranja muzeja poljoprivrednih tradicija i poljoprivrednih tehnologija

KLJUČNE REČI:

saradnja, partnerstvo

životna sredina

informatičko društvo

jednake mogućnosti

4.3. Industrija, Servisi, Razvoj MSP

U Srpskom Banatu, kao i u celoj državi, tranzicija je daleko od finalizacije. Različitost u odnosu na zapadne ekonomije može se shvatiti ako pogledamo strukturu ekonomije, gde je uloga industrije značajna a uslužne delatnosti daleko iza proseka EU. Banat takodje zaostaje u stepenu integracije u internacionalnu ekonomiju, cifre u prilog izvoza ka ukupnom BNP su male, protok i zalihe FDI skoro nezatne, koeficijent međunarodnog turizma ograničen. Ukratko, regionalna ekonomija je slaba i nekonkurentna. Za državu srednje veličine, kao što je Srbija, i za Banat koji je mali deo ove zemlje, ohrabrenje razvoja jedne internacionalno otvorene ekonomije je od vitalnog značaja. Sa ovim ključnim ciljem, intervencije treba usmeriti na tri područja: jačanje kapaciteta lokalnih MSP u smislu konkurentnosti u dužoj vremenskoj perspektivi na međunarodnoj sceni; restrukturiranje postojećih industrijskih kapaciteta uključujući uvođenje tehnoloških inovacija, razvoj novih proizvoda za nova tržišta, promene u načinu organizovanja i upravljanja; razvoj proizvodnje zasnovane na znanju u novim preduzećima. U isto vreme, sposobnost da se izgradi jedna nova, otvorena i tržišna ekonomija, strogo zavisi od postojanja i efikasnog funkcionisanja modernog finansijskog sistema. Što se tiče ove poslednje tačke, primećuje se da je uprkos nedavnom primetnom napretku, u vezi sa zakonom o bankovnom sistemu, ovaj sektor izuzetno slab. Činjenica je da su mnoge strane i domaće banke otvorile svoje filijale u Banatu ali je njihova moć da privuku privatnu štednju – kapital i unvestiraju u realnu ekonomiju još uvek nezadovoljavajući. Štaviše, osim banaka ne postoje drugi posrednici između ponude i potražnje kapitala. Privatni sektor, MSP, čija je važnost u izgradnji tržišne ekonomije fundamentalna, pati od nedostatka sredstava za ulaganja. Zajedno sa podrškom razvoju izvozno orijentisanih MSP, proizvodnja zasnovanoj na znanju, uvođenju novina uz obnavljanje nasledjenog industrijskog kapaciteta i razvoja nefinansijskih uslužnih delatnosti za industrijski sistem, biće podržane i specifične operacije razvoja finansijskog sektora. Kako bi se prevladao permanentni nedostatak akumulacije, podrška pozitivnim akcijama u oblasti privlačenja direktnih stranih ulaganja biće takodje obezbeđena.

Izgradnja otvorene i tržišne ekonomije je zato prioritet ove tematske oblasti, dok su (1). – *Privlačenje direktnih stranih ulaganja* (2). – *Razvoj konkurentnih i izvozno orijentisanih MSP* (3). – *Podsticanje procesa rekonstruisanja postojećih industrijskih kapaciteta*; (4). – *Razvoj proizvodnje zasnovane na znanju*; (5). – *Usavršavanje finansijskog sistema*, odgovarajući pod-prioriteti.

Odgovarajuće mere pokrivaju sva područja povezana sa gore pomenutim pitanjima. Meru 1.5.2. je potrebno posebno istaći – osnivanje Garancijskog Fonda kao izazov u smislu podsticanja tražnje za kapitalom ali samo onih MSP koja su inovativna i koja budu zadovoljila specijalne zahteve. Ovaj prioritet prikazuje poseban cilj Plana “Unapređivanje spoljašnosti”.

Razvoj moderne, međunarodno otvorene i tržišne ekonomije takodje zavisi od pozitivne uloge lokalnih vlasti. Drugi tematski prioritet - **Pomoć lokalnim vlastima u planiranju i programiranju kapaciteta** odnosi se na ovo polje intervencije. Glavni ciljevi su (vidi mere 2.1.1. do 2.1.3.) uspostavljanje lokalnih informacionih sistema kao važnih orudja u planiranju i programiranju; unapređivanje sposobnosti lokalnih vlasti da pripreme razvojni plan zasnovan na uspostavljanju saradnje i u skladu sa prioritetima “regionalnog” plana, pokrajinskim i nacionalnim strategijama, evropskim zakonima; obučavanje komunalnih stručnjaka i savetnika na polju ekonomskog razvoja.

Ovaj prioritet odnosi se na poseban cilj plana “Jačanje kapaciteta lokalnih vlasti.”

Tema C: Industrija, Usluge, Razvoj MSP

PRIORITET 1: IZGRADNJA OTVORENE I KONKURENTNE EKONOMIJE

PODPRIORITET 1.1. PRIVLAČENJE DIREKTNIH STRANIH ULAGANJA

Mere

1.1.1. Podsticanje aktivnosti za privlačenje SDI

1.1.2. Podsticanje investicija za stvaranje poslovne infrastrukture (industrijski i tehnološki parkovi)

PODPRIORITET 1.2.: RAZVOJ KONKURENTNIH I IZVOZNO ORIJENTISANIH MSP

Mere

1.2.1. Podsticanje promocije preduzetničke kulture

1.2.2. Podsticanje investicija u izvozno orijentisane proizvodnje

1.2.3. Podsticanje pristupa marketinškim i trgovinskim servisima

1.2.4. Razvijanje integracije i saradnje među MSP (klasteri)

1.2.5. Razvijanje novih sposobnosti među preduzetnicima, menadžerima, osobljem (tehnologija, marketing, finansije)

1.2.6. Podsticanje stvaranja preduzetničkih centara

1.2.7. Podsticanje e-commerce

PODPRIORITET 1.3.: PODSTICANJE PROCESA RESTRUKTURIRANJA POSTOJEĆIH INDUSTRIJSKIH KAPACITETA

Mere

1.3.1. Podsticanje tehnoloških inovacija

1.3.2. Podsticanje organizacijskih inovacija

1.3.3. Ohrabrivanje i podsticanje spin-off procesa

PODPRIORITET 1.4.: RAZVOJ PROIZVODNJE ZASNOVANE NA ZNANJU

Mere

1.4.1. Unapređenje uslova za istraživanje i transfer tehnologije u R & D centrima

1.4.2. Podsticanje svrsishodnih istraživačkih aktivnosti

1.4.3. Razvijanje industrije digitalnih komponenti

PODPRIORITET 1.5.: USAVRŠAVANJE FINANSIJSKOG SISTEMA

Mere

1.5.1. Projektovanje i osnivanje Regionalnog Investicionog Fonda

1.5.2. Projektovanje i osnivanje Garancijskog fonda

PRIORITET 2: POJAČAVANJE KAPACITETA LOKALNE SAMOUPRAVE ZA PLANIRANJE I PROGRAMIRANJE

PODPRIORITET 2.1.: PODRŠKA KAPACITETU PLANIRANJA I PROGRAMIRANJA LOKALNIH UPRAVA

Mere

2.1.1.: Podrška osnivanju opštinskih/višeopštinskih informacionih sistema

2.1.2.: Podrška osnivanju regionalnih i lokalnih mreža konsultanata/eksperata

2.1.3.: Podsticanje prireme opštinskih razvojnih planova

KLJUČNE REČI:

saradnja, partnerstvo

životna sredina

informatičko društvo

jednake mogućnosti

4.4. Turizam

Razvoj turizma će imati različite pozitivne uticaje na razvoj “regionalne” ekonomije: proizvodnju, dodatnu vrednost, zaposlenost, uopšteno govoreći na sve makroekonomske činioce. Oni neće biti ograničeni samo na ovaj sektor, već će se putem međusobnog uticaja sa drugim sektorima proširiti i podstaći turističku proizvodnju od poljoprivrede i prerade hrane do građevinske industrije, proizvodnje nameštaja, usluga, trgovine, samo da pomenemo neke. Razvoj turizma je ključna tačka dugoročnog “regionalnog” razvoja sa ciljem boljeg iskorišćenja lokalnih resursa, u prvom redu angažovanjem radne snage (da bi se smanjila nezaposlenost) jer je radni učinak u turizmu po svojoj prirodi intenzivnog karaktera. Turistički razvoj je takodje ključna tačka srednjeročne strategije ovog plana, pošto ulaganja u ovom sektoru mogu brže ostvariti pozitivne efekte i uticaje.

Uzimajući u obzir glavne zaključke Situacione Analize, Plan izdvaja četiri prioriteta:

1.) – promociju boljeg korišćenja prirodnih, istorijskih i kulturnih resursa; 2.) – promociju strukturalne promene turističke ponude; 3.) – stvaranje pozitivnog okruženja za razvoj ovog sektora; 4.) – uvećanje prisutnosti Banata na međunarodnom turističkom tržištu.

U smislu potražnje, privlačenje stranih turista je privilegovan cilj ovog Plana u datom tematskom području. Strani turisti predstavljaju posebnu ciljnu grupu zato što efekti njihovih poseta imaju veći makro-ekonomski uticaj nego što je to slučaj sa domaćim. Relevantni rezultati biće merljivi u smislu uvećanja broja noćenja stranih gostiju u ukupnom broju noćenja i uvećanja prosečnog oseedanja.

Razvoj turizma u mnogome zavisi od dostupnosti prirodnih, istorijskih, umetničkih, kulturnih i antropoloških izvora. Sa ove tačke gledišta pozicija Banata obećava. Medjutim, zaštita navedenih resursa je često nedovoljna dok je korišćenje istih ponekad onemogućeno i ne odgovarajuće.

Stoga, **pod prioritetom 1.)**, – Plan identifikuje tri specifična adhoc pod-prioriteta, prvi koji se odnosi na oblasti sa značajnim prirodnim potencijalom - promovisanje održivog turizma u zaštićenim područjima, (1.1.), drugi usmeren na resurs veoma dostupan u ovom području - vodeni tokovi (1.2.), treći, lokalno kulturno i istorijsko nasleđe (1.3.). Medju ovih nekoliko mera (ukupno sedam) četiri su posebno vredne pažnje: Podsticaj projektovanju i implementaciji “Zelenih puteva”(1.1.3.), Podsticaj projektovanju i implementaciji “Plavih puteva” (1.2.1.), Podsticaj projektovanju i implementaciji “Žutih puteva” (1.3.1.), Podsticaj projektovanju i implementaciji “Smedjih puteva” (1.3.2.). Cilj ovih mera je da promovišu uspostavljanje “tematskih kruženja” (zasnovanih na organizovanim posetama prirodnim područjima) – “Zeleni putevi”, organizovana putovanja kroz reke i kanale – “Plavi putevi” – posete istorijskim i kulturnim centrima – “Žuti putevi” - lokalni restorani sa ponudom kuhinje ekskluzivno zasnovane na služenju hrane i vina kvalitetnog lokalnog porekla – “Smedji putevi”, integrisanje različitih komponenti (odgovarajući smeštaj i druge srodne usluge) u pojedinačnoj ponudi, na osnovu turističkih zahteva čime se pojačava mogućnost da se oni privuku. Adekvatno organizovani aranžmani, utvrđeni propisi za kontrolu kvaliteta, postavljanje informativnih putokaza, odgovarajuća komunikacija i tržišna strategija biće suštinski elementi u evaluaciji projekata koji će biti pripremani u skladu sa ovim merama. Opšti cilj ovih mera je da unapredi ukupni tržišni kapacitet Banatskog turizma, integrativnu ponudu koja će biti u mogućnosti da realizuje cilj mnogo bolje nego grupa posebnih, izdvojenih ponuda.

Ovaj prioritet odnosi se na poseban cilj Plana “Unapredjivanje lokalnih resursa”.

Smeštaj je jedna od komponenti ponude koja široko utiče na performanse turističke delatnosti. Važnost ovog faktora ogleda se u činjenici da prosečni boravak u mnogome zavisi od ponudjene cene, poštovanja standarda i asortimana ponudjenih usluga. Za uzvrat, trajanje prosečnog boravka je ključni element koji utiče na nivo uticaja turističke potražnje na lokalnu ekonomiju. Elastičnost stranog elementa turističke tražnje – čije povećano učešće predstavlja ključni cilj u ovoj tematskoj oblasti- prema uslugama smeštaja je veća nego kod domaćih turista, zbog čega je povećanje kvaliteta smeštajnih kapaciteta (i prateće ponude) od ključne važnosti.

Situacija u Banatu sa ove tačke gledišta je često nezadovoljavajuća. Hoteli su individualno vodjeni (nisu zabeleženi hoteli koji posluju u ‘lancu’ hotela i stoga ne mogu da shvate ekonomiju obima). Iako u proseku novije gradnje, hotelima nedostaje oprema i usluge koje odgovaraju njihovoj kategoriji, a koje gosti očekuju. Nivo održavanja se uz retke izuzetke može smatrati prilično siromašnim. Kvalitet i vidljivost komplementarnih vidova smeštaja veoma varira, u skladu sa raznolikostima preduzeća u kojima kategorizacija nije zagarantovana, a ponekad ni prisutna. Izvestan nedostatak profesionalizma (što je opet stvar nedostatka standarda) je primetan, narocito u komplementarnim ustanovama. Veštine rukovodjenja treba da se poboljšaju, naročito one povezane sa marketingom i komercijalizacijom. Ukratko, iako kvantitativno potpuno spreman da odgovori zahtevima, povećanje potražnje smeštaja (mora biti podvučeno da je prosečan smeštajni kapacitet neiskorišćen) zahteva značajne kvalitetne promene ponude u sektoru.

Ukratko, da bi se podstakla konkurentnost u oblasti turizma, strukturalne promene su neophodne. Široko polje aktivnosti pod prioritetom **2. Promovisanje strukturalnih promena u turističkoj potražnji** su: promocija bolje upotrebe postojećeg kapaciteta smeštaja (pod-prioritet 2.1.) i podrška unapredjivanju kvaliteta i kvantiteta (pod-prioritet 2.2.). Ostali pod-prioriteti odnose se na podršku razvoju usluga (pod-prioritet 2.3.) i usavršavanju kvaliteta ljudskih resursa (pod-prioritet 2.4.). Mere koje se odnose na prethodno pomenuto su akcije u oblasti rehabilitacije, promene namene i reorganizacije postojećih ustanova u turisticke (mere od 2.1.1 do 2.1.2.), uspostavljanje jasnijih i vidljivijih standarda kao i realizacije niskobudžetnih ulaganja u hotelski smestaj (mere od 2.2.1. do 2.2.2.). Mere od 2.3.1. do 2.3.4. imaju za cilj da obezbede podršku kreiranju objekata i servisa u vezi sa smeštajem, dok su 2.4.1. i 2.4.2. usmerene na razvoj novih znanja i veština kroz sistem unapredjivanja kvaliteta radne snage u ovom sektoru. Ovaj prioritet odnosi se na poseban cilj Plana “Unapredjivanje lokalnih resursa”.

Zakonska regulativa razvoja turističke delatnosti se zasniva na socio-kulturnom okruženju. U tu svrhu Plan se odnosi na poseban prioritet **3. Stvaranje pozitivnog okruženja za razvoj turizma**. Sa ove tacke gledišta, situacija je ohrabrujuća - stavovi i ponašanje stanovništva su pozitivni a “kultura gostoprimstva” je deo kulturnog identiteta ovog područja. Medjutim, preporučuje se profesionalniji pristup. Ovaj segment je od presudne važnosti - socio-kulturni faktori mogu biti presudni za povećanje atraktivnosti područja i stepena učešća turisticke delatnosti u nacionalnom dohotku, ukoliko su adekvatno razvijeni. U okviru ovog prioriteta, uočavamo dva posebna pod-prioriteta, Mobilizaciju nacionalnosti (3.1.) i Promociju *kulture gostprimstva* (3.2.). Odgovarajuće mere ce implementirati ovaj prioritet i pod-prioritete podržavajući aktivnosti ‘animacije’, edukacije i obuke usmerene na celokupno stanovništvo ovog područja.

Ovaj prioritet odnosi se na poseban cilj Plana “Unapredjivanje spoljašnjosti”.

Zbog toga je za Srbiju u celini, prisutnost turističke ponude Banata na internacionalnom tržištu od ključnog znacaja, imajući u vidu da je imidž zemlje nejasan i ponešto negativan, uprkos realnosti koja je daleko pozitivnija. Promovisanje “Banatskog proizvoda” na internacionalnim turističkom tržištu da bi se povećao broj noćenja, turistička potrošnja i dobit su glavni efekti

turizma na regionalnu ekonomiju i predstavlja potrebu efikasne marketinške i promotivne strategije. To je moguće realizovati onivanjem posebnog tela koje treba da poštuje i koje je svesno karakteristika proizvoda koji se prodaje, ciljnih grupa i najefektivnih distributivnih kanala.

Prioritet 4. Uvećanje prisutnosti Banata na međunarodnom tržištu se fokusira na ove tačke putem podrške odgovarajućim inicijativama za postizanje ciljeva Plana u ovoj tematskoj oblasti. Dve mere (4.1.1. i 4.1.2.) usmerene su na uspostavljanje integrativnog sistema marketinga, komunikacije i informisanja. Na regionalnom nivou koji se odnosi na buduća potencijalna kretanja, naročito inostrana - uspostavljanje Banatske Turisticke Agencije na lokalnom nivou bi obezbedilo turistima i posetiocima adekvatnu asistenciju u vezi lokalne ponude smestaja i turističkih atrakcija, u saglasnosti sa paralelnom uslugom servisa (uspostavljanje lokalnih turističkih info tacaka).

Obe mere će podržati uspostavljanje tela od javnog interesa bez procedura za pristup odgovarajućim fondovima. Pojedinačni projekti, promovisani od strane relevantnih subjekata, biće predmet evaluacije.

Ovaj prioritet odnosi se na specifičan cilj Plana "Usavršavanje korišćenja lokalnih resursa".

Tema D: Turizam

PRIORITET 1: PROMOCIJA BOLJE TURISTIČKE EKSPLOATACIJE PRIRODNIH, ISTORIJSKIH I KULTURNIH RESURSA

PODPRIORITET 1.1.: PROMOCIJA ODRŽIVOG TURIZMA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

Mere

1.1.1.: Podsticaj razvoju ekoloških infrastruktura u zaštićenim područjima

1.1.2.: Podsticaj razvoju ekoloških servisa u zaštićenim područjima

1.1.3.: Podsticaj projektovanju i implementaciji "Zelenih puteva"

PODPRIORITET 1.2.: PROMOCIJA UPOTREBE VODENIH TOKOVA KAO TURISTIČKIH RESURSA

Mere

1.2.1.: Podsticaj projektovanju i implementaciji "Plavih puteva"

1.2.2.: Podsticaj investicijama za osnivanje rečnih flota za turističke svrhe

PODPRIORITET 1.3.: PROMOCIJA UPOTREBE LOKALNE KULTURE I ISTORIJSKOG NASLEĐA KAO TURISTIČKOG RESURSA

Mere

1.3.1.: Podsticaj projektovanju i implementaciji "Žutih puteva" (obilazak istorijske bastine)

1.3.2.: Podsticaj projektovanju i implementaciji "Braon puteva" (putevi vina, putevi hrane, itd.)

PRIORITET 2: PROMOCIJA STRUKTURALNE PROMENE TURISTIČKE PONUDE

PODPRIORITET 2.1. PROMOCIJA BOLJE ISKORIŠĆENOSTI SKRIVENIH SMEŠTAJNIH KAPACITETA

Mere

2.1.1. Podrška investicijama na readaptaciji privatnih vikendica kao smeštajnih objekata

2.1.2. Podrška investicijama na readaptaciji tradicionalnih zgrada u turistička odmarališta

PODPRIORITET 2.2.: PODRŠKA UNAPREĐENJU KVALITETA I KVANTITETA SMEŠTAJNOG SISTEMA

Mere

2.2.1. Podrška razvoju novih kvalitativnih standarda

2.2.2. Podrška malim investicijama na povećanju smeštajnih kapaciteta

PODPRIORITET 2.3.: PODRŠKA RAZVOJU SERVISA ZA TURISTIČKU POTRAŽNJU

Mere

2.3.1. Podsticaj investicijama za izgradnju sportskih objekata

2.3.2. Podsticaj investicijama za izgradnju kongresnih objekata (za skupove)

2.3.3. Podsticaj primeni novih komunikacijskih tehnologija u muzejima

2.3.4. Podsticaj lokalnim integrativnim programima za organizaciju atraktivnih događaja

PODPRIORITET 2.4.: UNAPREĐENJE KVALITETA LJUDSKOG RESURSA U SEKTORU TURIZMA

Mere

2.4.1.: Podrška edukativnim kursevima za menadžere preduzeća u sektoru

2.4.2.: Podrška edukativnim kursevima za osoblje

PRIORITET 3: STVARANJE POZITIVNOG OKRUŽENJA ZA TURISTIČKI RAZVOJ

PODPRIORITET 3.1.: MOBILIZACIJA NACIONALNOSTI

Mere

3.1.1.: Podrška organizovanim inicijativama za povećanje svesti o doprinosu svake nacije multikulturnom regionalnom nasleđu

PODPRIORITET 3.2.: PROMOCIJA KULTURE GOSTOPRIMSTVA

Mere

3.2.1.: Podrška organizovanju seminara i radionica za promociju kulture gostoprimstva

PRIORITET 4: POVEĆANJE PRISUSTVA BANATA NA MEĐUNARODNOM TRŽIŠTU TURIZMA

PODPRIORITET 4.1.: UNAPREĐENJE MARKETINGA I KOMERCIJALIZACIJE BANATA KAO TURISTIČKE DESTINACIJE

Mere

4.1.1.: Projektovanje, osnivanje i implementacija Turističke Agencije Banata

4.1.2.: Projektovanje, osnivanje i implementacija lokalnih turističkih agencija

KLJUČNE REČI:

saradnja, partnerstvo

životna sredina

informatičko društvo

jednake mogućnosti

4.5. Društvene delatnosti i razvoj ljudskih resursa

Prosečni obrazovni nivo stanovništva u Srbiji je među najvišim u Evropi, a Banat nije izuzetak u nacionalnom okviru. Međutim, iako adekvatan u periodu kada je uloga industrije u ekonomiji dominirala, postojeće profesionalne veštine manje se uklapaju sa potrebama nove ekonomije koja treba da se razvije i da poveća konkurentnost regiona.

Nova ekonomija bazirana na znanju, čije su komparativne prednosti u razvoju aktivnosti koje stvaraju dodatnu vrednost, zahteva inovativne talente i sposobnosti. Shodno tome, automatizam tržišta je nedovoljan da radna snaga sama premosti nedostatak novih veština i kompetencija, zato su javne investicije u ovu oblasti neophodne.

One su cilj **prioriteta 1. Povećanje zaposlenosti kroz Razvoj ljudskog potencijala**. Relevantni pod-prioriteti i mere su kreirani u saglasnosti sa Evropskom strategijom doživotnog učenja, ključnim elementom Lisabonske strategije. Strategija razvoja novih veština je bazirana na aktivnim poduhvatima koje se fokusiraju na *Povećanje kvaliteta radne snage* (pod-prioritet 1.1). Mera 1.1.1., “Podrška projektima obuke i novih tehnologija”, je usmerena na različite komponente stanovništva, radne snage i neaktivnog dela stanovništva.

Relevantne akcije će biti integrisane u nacionalnu strategiju za strukturalnu modernizaciju sekundarnog sistema obrazovanja i obučavanja, koje su na nivou okruga koordinirane od strane relevantne privredne komore. Unapređenje profesionalne orijentacije je neraskidivi deo strategije.

Pod-prioritet 1.2., *Povećanje zapošljivosti* (pod-prioritet 1.2.), usmeren je na posebne komponente snabdevanja radnicima i posebnih segmenata neaktivne populacije, da bi se povećala zapošljivost i pre svega promovisali bolji uslovi za njihovu integraciju na tržište rada..

Ciljevi se bave fenomenom dugoročne nezaposlenosti zajedno sa procesom restrukturiranja (mera 1.2.2. – “Podrška projektima obuke za višak radnika”), ohrabrujući učešće na tržištu rada i smanjujući nezaposlenost među mlađim delom stanovništva (mera 1.2.3 – “Podrška projektima obuke za mlade nezaposlene ljude”). Druge mere u okviru pod-prioriteta 1.2 imaju za cilj povećanje zaposlenosti putem promocije samozapošljavanja i održivosti, započinjanja mikro biznisa i biznisa malog obima u inovativnim sektorima.

Ciljne grupe su žene i mladi ljudi. Pored usmerene pažnje na promociju polne ravnopravnosti i jednakih mogućnosti, tj. putem prevencije vertikalnog i horizontalnog odvajanja i diskriminatorne prakse, povećavajući njihovo učešće i ohrabrujući njihov povratak na tržište rada su ciljevi integrisani u glavnu tendenciju Plana.

Predviđena sredstva uz pomoć kojih se obraćamo ciljnoj grupi žena i mladih ljudi su potpuno pionirska u Srbiji, i zasnovana su na adaptaciji nekih uspešnih iskustava Ciljeva – 1 regiona EU²³ (mere 1.2.4. - “stvaranje Fonda za razvoj ženskog preduzetništva” i 1.2.5. – “stvaranje Fonda za razvoj preduzetništva mladih”).

Oni su saglasni i koherentni sa merama 2.2.1. (“Podrška malim inicijativama ohrabrujući partnerstvo ili pristupanje tržištu rada žena koje žive u ruralnim područjima”) i 2.2.2. (“Podrška razvoju preduzetništva ili participaciji tržištu rada mladih ljudi koji žive u ruralnim područjima”) pod-prioritet 2.2. (Ohrabrivanje inicijative protiv *Prisilnog iseljavanja*) na temu “Poljoprivredni i ruralni razvoj”. Mere 1.2.6. (“Podrška stvaranju radionica za ručnu izradu

²³ Vidi na primer kako ovi fondovi uspešno rade u Ciljevi 1 italijanskih regiona

proizvoda”) je usmerena na starije ljude, podržavajući njihov kapacitet da zarade i nakon penzionisanja i na taj način ublaže socijalni pritisak na aktivno stanovništvo i naročito na zaposlene.

Mere koje promovišu integraciju grupa koje imaju smanjene sposobnosti na tržište rada su u okviru prioriteta 3.1.

Pored toga, mora biti naglašeno da rast ekonomije i usvajanje sistema obrazovanja i stručne obuke ne može automatski da stvori dobro balansirano tržište rada, diskrepancija između ponude i potražnje za radnicima, postala je već uobičajena u nekim sektorima u ekonomiji.

Ovo je uglavnom usled postojanja asimetričnih informacija. Da bi se dotakli ove teme, koja trenutno nije beznačajana u Banatu, posebna mera (1.2.1) je kreirana. Projekti će biti izabrani i podržani, da unaprede kvalitet posredovanja između snabdevanja i nabavke putem inovativnih alata. Povećanje zaposlenosti kroz Razvoj ljudskog potencijala biće postignut takođe putem mera za obuku preduzetnika i menadžera, kreiranih u okviru prioriteta 1. na temu “Poljoprivreda – pod-prioritet 1.5. *“Promocija stvaranja i rasprostiranja novih veština”* (mere 1.5.1 i 1.5.2.), prioritet 1- pod-prioritet 1.2.

“Razvoj konkurentnih i izvozno orijentisanih MSP” (mere 1.2.1. and 1.2.5.) na temu “Industrija, Usluge i MSP”, prioritet 2 – pod-prioritet 2.4. *“Unapređenje kvaliteta ljudskih resursa u turističkom sektoru”* (mere 2.4.1). U stvari, obuka preduzetnika pomaže u povećanju kapaciteta zapošljavanja u firmama, unapređujući njihove konkurentne kapacitete, doprinoseći višem nivou zaposlenosti i kvalitetu Ljudskog potencijala.

Mere unutar ovog prioriteta biće sprovedene putem konkurentnih procedura. Ovaj prioritet odražava poseban cilj Plana *“Unapređenje iskorišćenja lokalnih resursa”*

Opšte zdravstveno stanje stanovništva u Srbiji je relativno slabo u poređenju sa EU standardima i donekle se i pogoršava. Kao ukupni pokazatelji, cifre za očekivanje živorođene dece su značajne sa ove tačke gledišta. Razvrstavanje umrlih prema uzroku smrti takođe pokazuje srazmerno nezadovoljavajuću situaciju. Loše zdravstveno stanje ima više negativnih društvenih posledica, u uslovima ovakvog procenta aktivnog stanovništva i pritiska na zdravstvene i socijalne ustanove jednako kao i na ukupan standard stanovništva. Sa tačke gledišta snabdevanja, mora biti naglašeno da je oprema u bolnicama često u veoma jadnom stanju, dok je komunikacija mreža između davaoca usluga veoma ograničena. Iako nema cifara o ovoj stvari, starost izgrađenih objekata je opisana kao uobičajeno duga a njihovo održavanje ispod standarda. Osoblje je uglavnom dobro obučeno i profesionalno, uprkos lošim platama. Socijalne službe, sastavljajući zadovoljavajuće standarde kvantitativno, pati od nedostataka fondova za obično održavanje i neophodne investicije za renoviranje. Šta više, starenje populacije zahteva uspostavljanje novih usluga i promenu namene pojedinih delova objekata koji su inicijalno bili napravljeni za pružanje usluga deci i mlađoj populaciji.

Obrazovni sistem, koji je nekada smatran za jedan od najboljih u svetu, je još uvek na visokom nivou, uprkos lošim platama prosvetnih radnika, iako često ne nailazi na pozitivan odgovor sa tržišta rada.

Banat nije izuzetak u nacionalnom kontekstu. Relevantnost intervencija Plana u svim ovim oblastima zavisi od njihovog uticaja na ukupni socijalno-ekonomski razvoj i na regionalnu konkurentnost, koja trenutno ima negativnu spoljašnost.

Posebni **prioritet** je stvoren zbog toga, **Unapređenje kvaliteta lokalnih centara za socijalni rad**, kako bi se izborili sa potrebama sektora socijalnih usluga za modernizacijom.

Zahtevane relevantne investicije su značajne i glavnu ulogu u njihovoj finansijskoj podršci treba da odigra republički budžet. Plan svakako predviđa finansiranje projekata u ovim oblastima, po logici ohrabriranja pilot projekata, inovativnih rešenja, itd.

Prioritet je podeljen na četiri pod-prioriteta: (2.1.). – *uvećanje efikasnosti lokalnih centara za socijalni rad*; (2.2.). – *Podrška razvoju trećeg sektora*; (2.3.). – *Unapređenje jednakog pristupa javnim servisima*; (2.4.). – *Podrška stvaranju novih socijalnih usluga*.

Među kreiranim merama, neke su vredne da budu ovde spomenute. Mera 2.1.3 na primer, “Podrška unapređenju i integraciji informatičkih sistema u centrima za socijalni rad”, sa ciljem da promoviše integraciju različitih sistema socijalnih usluga, kao odgovor na nedostatak koordinacije koji smanjuje uspešnost i efikasnost. Mere 2.4.1., 2.4.2., 2.4.3., 2.4.4. i 2.4.5., čiji je cilj da podrže projekte na polju novih socijalnih usluga, naročito za starije ljude sa rizikom da budu društveno marginalizovani.

Poslednje, ali ne manje važno, mere pod-prioriteta 2.2 (2.2.1 i 2.2.2.), ohrabriranje razvoja na kvalitetu baziranog “Trećeg sektora”. U stvari, odgovori na narasle potrebe za socijalnim uslugama i smanjena dostupnost fondova za tu svrhu iz javnih budžeta će jedino doći od neprofitnih organizacija, preuzimajući od javnog sektora misiju da deluje u društvu, putem pricipa efikasnosti u upravljanju.

Mere u okviru ovog prioriteta će biti sprovedene kroz konkurentne procedure. Ovaj prioritet odražava posebni cilj Plana “*Unapređenje spoljašnosti*”.

To je misija modernih demokratskih država da se izbore sa socijalnim isključenjem, promovišući sa adekvatnim politikama i akcijama integraciju marginalizovanih i ranjivih grupa. Poštujući to, većina evropskih država je razvila sistem usluga i najbolje prakse – uobičajeno sa aktivnim učesćem Trećeg sektora – sudeći prema primerima iz celog sveta.

Rešavanje problema socijalne isključenosti i promovisanje uključenja je osnovni deo politike socijalne kohezije.

U poredjenju sa ostalim zemljama u tranziciji i zemljama u post-tranzicionom periodu, profil srpskog i banatskog društva je još uvek egalitarian, iako postoji tendencija u pravcu stvaranja socijalnih nejednakosti i shodno tome širenja fenomena marginalizacije i socijalnog isključenja. Štaviše, tradicionalne socijalne strukture kao što je porodica, još uvek igraju glavnu ulogu u promovisanju integracije i smanjenja pojava društvenih slabosti. Iako nemerljive odgovarajućim indikatorima zbog nedostatka statističkih podataka (vidite odeljak 2.1.8), simptomi šire pojave fenomena socijalnog isključivanja ogledaju se u čestim slučajevima zavisnosti od alkohola i droga, ranijem napustanju obaveznog školskog obrazovanja itd, o čemu redovno izveštavaju javne nadležne ustanove.

To se u prvom redu odnosi na posebne društvene grupe, i dok status izbeglica upadljivo varira, njihova socijalna integrisanost je u većini slušajeva uspešna, dok je kod Roma uopšteno govoreći slaba.

Uzimajući sve ovo u obzir, očigledna je potreba da se izgradi i uspostavi politika socijalnog uključenja na lokalnom nivou, kao poseban prioritet, 3 – Promovisanje socijalnog uključenja. Ovaj prioritet pokriva dva detaljnija polja intervencije koja su sub-prioriteti, 3.1 Podrška integraciji marginalizovanih grupa i 3.2 Smanjenje nasilja. Posebno se mora istaći mera 3.1.2.,

“Podrška edukativnim projektima za integraciju marginalizovanih grupa na tržište rada“. U stvari, unapređivanje mogućnosti edukacije i pripreme za zapošljavanje marginalizovanih grupa je uslov za povećanje broja zaposlenih. Obustava socijalnog isključivanja putem zapošljavanja ranjivih i marginalizovanih grupa je uslov koji je komplementaran sa ostalim akcijama u promovisanju zapošljavanja i u skladu sa progresom njihovog društvenog položaja.

Mera 3.1.3. – “Podrška volonterskim inicijativama za promociju socijalne integracije ranjivih grupa “u skladu je sa merama sub-prioriteta 2.2 , naglašavajući veće uključivanje Trećeg sektora u polje smanjenja socijalnog isključenja.

Mere uvrštene u ovaj prioritet biće sprovedene putem tržišne procedure. Ovaj prioritet odnosi se na poseban cilj plana “ Usavršavanje spoljašnosti”.

Tema E: Društveni odnosi i razvoj ljudskog kapitala

PRIORITET 1: POVEĆANJE ZAPOSLENOSTI KROZ RAZVOJ LJUDSKOG KAPITALA

PODPRIORITET 1.1. POVEĆANJE KVALITETA RADNE SNAGE

Mere

1.1.1. Podrška edukativnim projektima o novim tehnologijama

PODPRIORITET 1.2.: POVEĆANJE MOGUĆNOSTI ZA ZAPOSŁJAVANJE

Mere

1.2.1. Podrška inicijativama za smanjenje razlike između ponude i potražnje posla (npr. klubovi za posao)

1.2.2. Podrška edukativnim projektima za višak radne snage

1.2.3. Podrška edukativnim projektima za mlade nezaposlene osobe

1.2.4. Promocija slobodnog pristupa žena tržištu rada: stvaranje Fonda za razvoj preduzetništva kod žena

1.2.5. Stvaranje Fonda za razvoj preduzetništva kod mladih

1.2.6. Podrška stvaranju radionica za ručne radove

PRIORITET 2: UNAPREĐENJE KVALITETA LOKALNIH SOCIJALNIH USTANOVA

PODPRIORITET 2.1.: POVEĆANJE SPOSOBNOSTI I EFEKTIVNOSTI LOKALNIH SOCIJALNIH SERVISA (USTANOVA)

Mere

2.1.1. Podrška projektima za unapređenje zdravstvene zaštite (tehnologije, znanja, procedure)

2.1.2. Podrška projektima za modernizaciju servisa socijalnog osiguranja (tehnologije, znanja, procedure)

2.1.3. Podrška unapređenjima i integraciji informacionih sistema u socijalnim institucijama

PODPRIORITET 2.2.: PODRŠKA RAZVOJU TREĆEG SEKTORA

Mere

2.2.1. Podrška edukativnim projektima za društveno angažovanje

2.2.2. Podrška osnivanju i razvoju Volonterskih centara

PODPRIORITET 2.3.: UNPREĐENJE JEDNAKOG PRISTUPA JAVNIM (KOMUNALNIM) SERVISIMA

Mere

2.3.1. Podrška opštinskim projektima za uklanjanje arhitektonskih barijera

PODPRIORITET 2.4: USPOSTAVLJANJE NOVIH SOCIJALNIH SERVISA

Mere

2.4.1.: Podrška integraciji help-centara (call centri)

2.4.2.: Podrška osnivanjima ili rekvalifikaciji "savetovališta"

2.4.3. Ohrabrivanje izgradnje baby-keeping servisa - jaslice

2.4.4. Podrška izgradnjama "Kuće na pola puta"

2.4.5. Podrška osnivanjima Senior klubovima ("White Hair Clubs")

PRIORITET 3: PROMOCIJA SOCIJALNOG UKLJUČENJA

PODPRIORITET 3.1.: PODRŠKA INTEGRACIJI MARGINALIZOVANIH GRUPA

Mere

3.1.1. Podrška kursevima za povećanje samopouzdanja

3.1.2. Podrška edukativnim projektima za integraciju marginalizovanih grupa na tržište rada

3.1.3. Podrška volonterskim inicijativama za promociju socijalne integracije ranjivih grupa

PODPRIORITET 3.2.: SMANJENJE NASILJA

Mere

3.2.1. Podrška inicijativama za prevenciju širenja nasilja i delikvencije

KLJUČNE RECI:

saradnja, partnerstvo

životna sredina

informatičko društvo

jednake šanse

4.6. Finansijski pokazatelji

Integrirani socijalno ekonomski plan za područje Banata je jedan document koji identifikuje i stvara ciljeve , tematska područja , izdvojene prioritete i sub-prioritete trogodišnje strategije za razvoj ovog područja. Ovaj plan je konzistentan sa Integrativnim planom razvoja AP Vojvodine i u finansijskom delu, gde podaci izražavaju proporcionalno učešće Banata u stanovništvu Vojvodine.

Ovo uključuje indikativne mere , načine na koji se implementira ova strategija , odabiranjem projekata koje podnose odgovarajući podnosioci prema pravilima ustanovljenim u svakoj ponudi. Finansijski pokazatelji prikazani u ovom Planu su indikativni j prikazana je jedino analiza po tematskim područjima. Ostali detalji – analiza po prioritetima i sub – prioritetima biće prikazana u Finansijskom planu nakon detaljnije analize .

Dalji opis ovih mera i razvrstavanje fondova putem njih biće uvršten u godišnjm Operativnim Programima. Indikativne finansijske cifre zasnovane su na analizama kapaciteta fondova koji se uskoro pojavljuju i stavljaju u funkciju. To su :

- (1.). – Grant sema koja se odnosi na nacrt postojećeg projekta ;
- (2.). – Procenat ukupnih fondova predviđenih u Joint Programming Document of the EU-funded New Neighboring Instrument (NNI –medju – granicna saradnja) Madjarska-Srbija, predviđenih da učestvuju u projektima obezbeđenim od strane entiteta sa sedistem u Banatu;
- (3.). – Procenat ukupnih fondova predviđenih u Joint Programming Document of the EU funded New Neighboring Instrument (NNI –medju-granicna saradnja) Rumunija – Srbija fpredviđenih da učestvuju u projektima obezbeđenim od strane entiteta sa sedistem u Banatu;
- (4.). – Proporcija fondova dodeljenih za implementaciju ulaganja na bazi fiksnih suma od strane EU programa za fondove “ Podrska razvoju opstina u severoistocnoj Srbiji “ koji ce se po ovom planu dodeliti banatskoj lokalnoj samoupravi .
- (5.). – prosečan koeficijent (15%) ucesca za finansiranje operacija finansijski podrzanih sema./programa sub (1.), (2.), (3.), (4.);
- (6.). – suma planiranih investicija na bazi fiksnih suma iz drzavnog budzeta u Banatu sa primenom u trajanju od tri godine. Drugi javni resursi finansiranja (ucesce drugih donatora) nisu razmatrani u ovom dokumentu , kao i ucesce privatnog i opsteg korporativnog sektora.

Sledeca tabela pokazuje presek indikativnih finansijskih pokazatelja izvora finansiranja i godinu izvršenja plana

Tabela 94

IZVOR	PLANIRANO ULAGANJE (000 EURO)			
	2005	2006	2007	TOTAL
RSEDP Grant Procedura	1,400	0	0	1,400
NNI Madjarska – Srbija	500	600	500	1,600
NNI Rumunija – Srbija	1,000	1,200	1,000	3,200
Projekat koji finansira EEU “Podrška opštinama”	0	625	1,750	2,375
Ko-finansiranje (iz opštinskih budžeta)	600	275	1,250	2,125
TOTAL	3,500	2,700	4,500	10,700

Presek planiranih ulaganja po tematskim oblastima prikazan je u tabeli 95.

Glavni kriterijumi za rasporedjivanje finansiranja po tematskim područjima su sledeći:

- (1.). – suma fondova potrebnih za izvodjenje planiranih mera i operacija koje slede;
- (2.). – očekivani nivo učešća privatnog kapitala u kooperativnim operacijama.

Infrastruktura.

Mere predviđene pod prioritetima i podprioritetima ovog tematskog područja zahtevaju određenu sumu novca po operaciji. Međutim, u odnosu na strateški (nacionalni) interes primene ovih mera i institucionalnog distribuiranja nadležnosti, očekuje se glavna uloga države u finansiranju i implementaciji većine ovih mera/operacija. Stoga će se specifični finansijski plan fokusirati na finansiranje inovacijskih pilot-operacija propisanih i implementiranih od strane lokalnih vlasti (u saradnji), prema odredbama propisanim u Godišnjim operativnim programima u skladu sa propisima. Katalog najboljih radova, sa posebnim naglaskom na usvojena administrativno-proceduralna rešenja, biće elaboriran i razvrstan na kraju perioda implementacije ovog Plana.

Poljoprivreda i ruralni razvoj

Glavni postotak planiranih resursa bice rasporedjen u ovom tematskom području. Pored njegovog ekonomskog i socijalnog značaja, ovakav izbor motivisan je upadljivim lokalnim interesovanjem za operacije koji ce implementirati ove mere (očekuje se određeni nivo doprinosa od strane državnog budžeta) ograničenim kapacitetom ovog sektora za samofinansiranje i teškoćama da uključi “spoljašnji” privatni kapital u ova ulaganja, naročito u operacijama koje se primenjuju pod prioritetom 2 – Usavršavanje kvaliteta života u ruralnim područjima.

Industrija, Uslužne delatnosti, Razvoj MSP

Ekonomska i profesionalna važnost ovih sektora opravdava izbor rasporedjivanja značajnog dela ulaganja novca u ovo tematsko područje. Međutim, ovo razmatranje mora uzeti u obzir okolnost da ni jedno opravdano ulaganje neće biti moguće bez odgovarajućeg učešća kapitala, lokalnog, nacionalnog ili stranog. U Godišnjim operativnim programima mera biće fokusirane i određene odgovarajuće sume za ovu oblast. Posebna pažnja biće usmerena na mere finansiranja edukacije predzetnika-menadžera.

Turizam

Značajan potencijal ovog sektora, neiskorišćeni resursima i medju- sektoralnim rezultatima investiranja u iste, opravdava usmerenost Plana na investiranje dela novca u ovu tematsku oblast. Ograničenje u odnosu na ovaj opseg je u činjenici da neke mere, većinom one u prioritetu 2 – “Promovisanje strukturalnih promena u oblasti turizma” zahtevaju verodostojno učešće privatnog kapitala u finansiranju. Posebna usmerenost ovih resursa biće u ko-finansiranju osnivanja Banatske turističke agencije.

Razvoj ljudskog potencijala i društvenih delatnosti

Proporcija ulaganja u ovo tematsko područje je u vezi sa činjenicom da se većina operacija sprovodi kroz mere odabranih prioriteta i pod-prioriteta, zahtevajući ograničeno finansiranje (“soft” mere) uprkos tome sto su očekivani rezultati, ishodi i uticaji relativno visoki.

Druge mere moraju da budu ko-finansirane značajnim doprinosom državnog budžeta.

Tabela 95

Pregled planiranih ulaganja po tematskim oblastima				
	€	€	€	€
GODINE	2005	2006	2007	Ukupno
Infrastruktura	350000	270000	450000	1070000
Poljoprivreda i ruralni razvoj	1400000	1080000	1800000	4280000
Industrija, Uslužne delatnosti i razvoj SMP	700000	540000	900000	2140000
Turizam	700000	540000	900000	2140000
Razvoj ljudskog potencijala i društvene delatnosti	350000	270000	450000	1070000
Ukupno	3500000	2700000	4500000	10700000

Dodatak 1

1. Spisak članova radnih grupa

Sa ciljem izrade SWOT analize kreirano je pet radnih grupa:

1. Radna grupa za razvoj infrastrukture,
2. Radna grupa za razvoj ekonomije i malih i srednjih preduzeća (MSP),
3. Radna grupa za socijalna pitanja i razvoj ljudskih resursa,
4. Radna grupa za ruralni razvoj i poljoprivredu,
5. Radna grupa za socijalna pitanja i razvoj ljudskih resursa,

U okviru Projekta “Društveno-ekonomski razvoj u Srbiji – Banat” koji finansira Evropska agencija za rekonstrukciju, planirano je da se sastanci radnih grupa održavaju najmanje jednom mesečno. Prvi sastanak radnih grupa je bio u maju mesecu 2004. godine i u narednoj tabeli se daje pregled do sada održanih sastanaka:

	radna grupa									
	Turizam		Socijalna pitanja		Ruralni razvoj i poljoprivreda		Infrastruktura		Ekonomija i MSP	
Meseci u 2004	datum sastanka	br. Prisutnih	datum sastanka	br. Prisutnih	datum sastanka	br. Prisutnih	datum sastanka	br. Prisutnih	datum sastanka	br. Prisutnih
maj.04	20.05.04	26	24.05.04	34	25.05.04	26	26.05.04	18	27.04.04	23
maj.04	28.05.04	13								
jun.04	23.05.04	18	24.06.04	22	25.06.04	21	28.06.04	7	29.06.04	18
jul.04	21.07.04	19	22.07.04	19	23.05.04	16	28.07.04	11	27.07.04	16
avg.04	30.08.04	12	29.08.04	27	28.08.04	12	24.08.04	3	23.08.04	13
sep.04	30.09.04	12	29.09.04	27	28.09.04	12	24.09.04	3	23.09.04	13
okt.04	15.10.04	15	13.10.04	22	12.10.04	14	08.10.04	6	14.10.04	12
okt.04	29.10.04	9	27.10.04	22	26.10.04	10	22.10.04	4	28.10.04	12
nov.04	12.11.04	14	10.11.04	28	09.11.04	9	05.11.04	3	11.11.04	12
nov.04							16.11.04	2		
dec.04	08.12.04	16	02.12.04	26	01.12.04	18	07.12.04	9	03.12.04	12
dec.04	22.12.04	13	16.12.04	17	21.12.04	18	21.12.04	18	21.12.04	27
broj sastanaka / broj poseta	11	167	10	244	10	156	11	84	10	158

Na sastancima radnih grupa ukupno je obrađeno 19 studija slučjeva (case studies) i dve prezentacije ostalih fondova (Fond za evropske integracije) u avgustu i NNI (New Neighborhood Initiative) u Decembru.

Članovi radnih grupa su zvanični predstavnici ključnih institucija iz Banata: Opština, Nacionalne službe za zapošljavanje, Izvršnog Veća Vojvodine, NGO, stručnih udruženja, ostalih projekata: “Nefinansijska pomoć razvoju preduzetništva i MSP”, CARDS programa, ADFa, Agromreže.

LISTA ČLANOVA RADNIH GRUPA

RADNA GRUPA ZA RAZVOJ TURIZMA		
1	Saša Žigić	Turistička organizacija Bela Crkva
2	Kobrehel Zoltan	Opština Čoka
3	Dragiša Ugarčina	Turistička organizacija Kikinda
4	Jarmila Čendić	Opština Kovačica
5	Janoš Binec	Opština Kovin
6	Bogomir Bojić	Hotel "Tiski cvet"
7	Ivana Markov	Opština Oponovo
8	Momčilo Aćimović	Opština Sečanj
9	Kišpeter Silvester	Opština Senta
10	Marica Kosanović	Turistička organizacija Zrenjanin
11	Jelica Stojić	NVO - Etno centar Zrenjanin
12	Milan Nedeljkov	OŠ Bratstvo-jedinstvo, B. Blato
13	Milorad Pavković	NVO Agora Vršac
14	Travar Jelena	Turistička organizacija Žitište
15	Vereš Atila	Opština Senta
16	Milan Milošev	Turistička organizacija Zrenjanin
17	Helena Bakoš	ADF
16	Ivan Ivančević	Udruženje turizmologa Zrenjanin
17	Predrag Vrzić	Udruženje turizmologa Zrenjanin
18	Ana Pandžić	Udruženje turizmologa Zrenjanin
19	Biljana Popović	Udruženje turizmologa Zrenjanin
20	Željko Đorović	Turistička organizacija Alibunar
21	Duško Potkonjak	Udruženje turizmologa Zrenjanin
22	Goran Papić	Opština Zrenjanin
23	Katica Stojkov Pijević	Hotel Vojvodina - Zrenjanin
24	Sanja Radovanov	MZ Melenci
25	Aleksandar Ristin	Fond za razvoj opštine Alibunar
26	Dušan Uverić	Fond za razvoj opštine Novi Kneževac
27	Beata Kiš	Opština Čoka
28	Radovan Francuski	OŠ "Bratstvo-jedinstvo", B. Blato
29	Žarko Draganić	DOO "Model M"
30	Vesna Zlatičanin	Gradska biblioteka Vršac
31	Radivoje Milačić	DOO "Model M" Bela Crkva
32	Pavel Babka	ETno center Babka
33	Milada Novaković	privatno lice
34	Vitimir Jevremović	Centar za digitalnu arheologiju
35	Branislav dr Janjić	Banja Rusanda Melenci
36	Miljan Čičić	Banja Rusanda Melenci
37	Novica Glavaški	Opština Novi Bečej
38	Jožef Palinkaš	Opština Kanjiža
39	Dragan Ratković	Fond za razvoj opštine Alibunar
40	Ilija Penca	Fond za razvoj opštine Alibunar
41	Regina Milanov	NVO - Etno centar Zrenjanin

RADNA GRUPA ZA SOCIJALNA PITANJA I RAZVOJ LJUDSKIH RESURSA		
42	Vera Baračkov	Centar za socijalni rad Sečanj
43	Radovan Vuletin	Centar za socijalni rad Zrenjanin
44	Petar Lokas	Centar za socijalni rad Vršac
45	Dragan Petrović	Centar za socijalni rad Vršac
46	Antal Maroš	Opština Čoka
47	Žoldoš Ferenc	Udruženje profesionalnih autora projekata Vojvodine (NVO)
48	Mirjana Knežević	Centar za socijalni rad Vršac
49	Andraš Radić	Centar za socijalni rad Vršac
50	Viorika Blažin	Nacionalna služba za zapošljavanje - Zrenjanin
51	Dragana Jovanović	Nacionalna služba za zapošljavanje - Pančevo
52	Jelena Mitrović	Nacionalna služba za zapošljavanje - Kikinda
53	Ljiljana Kovačević	Centar za socijalni rad Nova Crnja
54	Zoran Jovandić	Centar za socijalni rad Nova Crnja
55	Jasmina Stanić	IV Vojvodine-Sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova
56	Sladana Tatalović Ivanov	IV Vojvodine-Sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova
57	Jugoslav Bogdanović	CARDS (VAT) Project - Zrenjanin
58	Gordana Stojić	CARDS (VAT) Project - Zrenjanin
59	Ljiljana Marinković	Nacionalna služba za zapošljavanje - Pančevo
60	Senka Vekić	-
61	Ana Vujinov	Evropski pokret u Srbiji - Zrenjanin
62	Stanislav Žirović	Evropski pokret u Srbiji - Zrenjanin
63	Iljana Damnjanović	Zdravstveni centar - Vršac
64	Branislava Bogdanović	Zdravstveni centar - Vršac
65	Predrag Ribarov	Zdravstveni centar - Vršac
66	Olgica Višacki	Zdravstveni centar - Vršac
67	Slavko Božić	Zdravstveni centar - Vršac
68	Spasenka Tadin	-
69	Aleksandra Tanasijević	Crveni krst - Zrenjanin
70	Dragana Stojanov	Opština Opovo
71	Dejan Bunjevčević	Nacionalna služba za zapošljavanje - Pančevo
72	Vesna Filijović	Nacionalna služba za zapošljavanje - Pančevo
73	Vera Radulović	Centar za socijalni rad Bela Crkva
74	Gordana Matović	Nacionalna služba za zapošljavanje - Pančevo
75	Marija Šper	Specijalna osnovna škola za hendikepiranu decu - Zrenjanin
76	Snežana Oluški	NVO "Zrenjaninski edukativni centar", Zrenjanin
77	Biljana Jeličić	Zdravstveni centar - Vršac
78	Janja Stančić	Nacionalna služba za zapošljavanje Bela Crkva
79	Đurđevka Tafra	Centar za socijalni rad Plandište

80	Blagoje Vasić	Mesna zajednica Jaša Tomić
81	Ljiljana Obradović	Zdravstveni centar - Vršac
82	Jadranka Dragaš	Zdravstveni centar - Novi Sad
83	Aleksandra Raičević	Centar za socijalni rad Čoka
84	Vesna Zlatanović	DOO "VVV" Zrenjanin
85	Ostoja Vojinović	Nacionalna služba za zapošljavanje - Kikinda
86	Dragana Đurđev	IV Vojvodine-Sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova
87	Mirjana Paunov	IV Vojvodine-Sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova
88	Aleksandra Štrbac	Nacionalna služba za zapošljavanje - Zrenjanin
89	Đorđe Todorović	Zdravstveni centar - Vršac
90	Verica Torlaković	Opština Kovin
91	Đorđe Miladinović	EGTŠ "N. Tesla" - Zrenjanin
92	Radoslava Ikonov	EGTŠ "N. Tesla" - Zrenjanin
93	Danijela Jelisavac	-
94	Zlatko Jelisavac	Gimnazija - S. Crnja
95	Milica Veličkov	Nacionalna služba za zapošljavanje - Kikinda
96	Erika B. Sarvak	Opština Senta
97	Slavica Grujin	RPK Zrenjanin
98	Biljana Kokanov Kurc	Ekonomsko-trgovačka škola "Jovan Trajković"- Zrenjanin
99	Natalija Milošev Stanimirov	Nacionalna služba za zapošljavanje - Kikinda
100	Rade Mitrovski	Crveni krst- Plandište
101	Dalibor Momirov	Ekonomsko-trgovačka škola "Jovan Trajković"- Zrenjanin
102	Uroš Stepanov	Narodno pozorište "Toša Jovanović" Zrenjanin
103	Jovan Mandić	Centar za socijalni rad N. Crnja
104	Branislava Janošev	Centar za socijalni rad N. Crnja
105	Živka Bar	Centar za socijalni rad Bela Crkva
106	Milan Bojanić	Opština Zrenjanin
107	Nandor Maraci	Opština Kanjiža
108	Nada Perović	Pax Christi Netherlands
109	Sladana Dugonjić Del Castillo	Pax Christi Netherlands
110	Vera Smiljanić	Centar za socijalni rad Bela Crkva

RADNA GRUPA ZA RAZVOJ EKONOMIJE I MSP		
111	Piroška Vadas Kavai	Opština Kanjiža
112	Olga Golić	Severnobanatski okrug
113	Mladen Mickoski	MPA - Zrenjanin
114	Miroslav Kostić	Opšte udruženje preduzetnika - Zrenjanin
115	Zorica Kovačević	Nacionalna služba za zapošljavanje – Zrenjanin
116	Ivana Rajić	Nacionalna služba za zapošljavanje - Zrenjanin
117	Veselin Dabović	Opština Čoka
118	Vukica Mijatov	MZ Melenci
119	Zorica Bodiroma	HPTŠ "Uroš Predić", Zrenjanin
120	Slavko Golić	Opština Novi Kneževac
121	Ksenija Jokanović	Opština Sečanj
122	Zoran Eremić	SME Banat, Zrenjanin
123	Nataša Radosavljević	SME Banat, Vršac
124	Darko Mandić	SME Banat, Vršac
125	Rajko Nikolić	Opština Kikinda-NIC
126	Marija Martinović	Opština Kovačica
127	Elvira Gere	Opština Senta
128	Tatjana Krstić	EPuS – lokalno veće Zrenjanin
129	Sanda Knežević	RPK - Zrenjanin
130	Vesna Dmitrašinović	Opština Bela Crkva
131	Dragana Stajić	Opština Opovo
132	Branko Komadina	Dištrikt 0230 Kikinda
133	Katarina Svetlikova	Opština Kovačica
134	Miroljub Novaković	Opština Pančevo
135	Stevan Urošev	Opština Pančevo
136	Nevena Vidović	Opšte udruženje preduzetnika - Zrenjanin
137	Goran Kragujac	DOO "Meritum", Zrenjanin
138	Aleksandra Vojčić	Dunav osiguranje, Zrenjanin
139	Maravić Marko	Uslužna agencija
140	Kornel Krnčan	Slobodna zona Kovin
141	Milorad Smiljković	DOO "Lateks", Zrenjanin
142	Saša Uzelac	ADF
143	Dušan Stanojlović	NVO "BUPA", Pančevo
144	Vesna Kopanja	BID
145	Lazar Doroškov	Ribnjak Ečka
146	Erne Lazar	SME Banat - Zrenjanin

RADNA GRUPA ZA POLJOPRIVREDU I I RURALNI RAZVOJ		
147	Miomir Remetić	MZ Jaša Tomić
148	Dragica Šarenac	Opština Sečanj
149	Pera Milankov	Opština Nova Crnja
150	Milan Kljajić	Opština Plandište
151	Danijela Simonović	“Agromreža” - Beograd
152	Stana Dimitrijević	“Agromreža” - opština Vršac
153	Mirjana Ušurel	“Agromreža” - opština Vršac
154	Milan Kuzmanović	Poljoprivredna škola, Zrenjanin
155	Staniša Ristić	CARDS (VAT) programme Zrenjanin
156	Lavinel Murgu	Opština Alibunar
157	Jovan Kostić	Fond za razvoj opštine Alibunar
158	Biljana Jovanović	Opština Bela Crkva
159	Ljiljana Živanov	Nacionalna služba za zapošljavanje - Zrenjanin
160	Mesaroš Livia	Opština Senta
161	Balaž Ferenc	Opština Čoka
162	Ferenc Kajari	Opština Senta
163	dr. Tot Andraš	Opština Ada
164	Sredoje Stojanov	NVO “Seoska alternativa”, Aleksandrovo, opština Nova Crnja
165	Todor Bojeri	Opština Kovacica
166	Bogdan Garalejić	Poljoprivredni institut "Tamiš", Pančevo
167	Zoran Vuković	Poljoprivredni institut "Tamiš", Pančevo
168	Dejan Mijatov	Opština Novi Kneževac
169	Ilija Brkić	Poljoprivredni institut - Kikinda
170	Zoltan Bakoš	Opština Kovacica
171	Gordana Aćimac	Agricultural institute Zrenjanin
172	Vlatko Kuraj	Opština Kovacica
173	Mihajlo Jahura	RPK- Zrenjanin
174	Bogdan Boškov	-
175	Radojica Mojsijev	NVO Agora - Vrsac
176	Stojanov Ljubica	NVO “Seoska alternativa”, Aleksandrovo, opština Nova Crnja
177	Miroslav Tubić	Udruženje kozara Zrenjanin
178	Edit S. Kočiš	Opština Ada
179	Geza Miškolci	Opština Kanjža
180	Marija Benka Hrješik	Opština Kovačica
181	Ivan Tešić	SME Banat - Zrenjanin
182	Mirko Manastirac	Agrar Produkt
183	Milovan Milankov	Opština Opovo
184	Dragan Marković	Poljoprivredni institut Zrenjanin

RADNA GRUPA ZA INFRASTRUKTURU		
185	Boško Marčeta	Opština Plandiste
186	Tibor Urban	Fond za infrastrukturu opštine Čoka
187	Nikola Šlajh	EPuS – lokalno veće Zrenjanin
188	Živorad Berbakov	Udruženje arhitekata Banat
189	Predrag Stošić	Opština Bela Crkva
190	Valeria Tuza	Opština Senta
191	Kormanjoš Robert	Opština Senta
192	Petar Dimitrijević	Opština Kikinda
193	Sima Sremčev	Opština Ada
194	Mića Medarević	Opština Zitiste
195	Dejan Jovanov	Opština Zrenjanin
196	Danijela Jašin	VTS - Zrenjanin
197	Bernat Takarič	Opština Zrenjanin
198	Milena Vasić-Stupar	Opština Secanj
199	Bela Kinčeš	Opština Kovačica
200	Vojslav Došen	EPuS – lokalno veće Zrenjanin
201	Virđinija Đura	Opština Kovačica
202	Zoran Ilijašev	MZ Botoš
203	Stevan Grbić	JKP “Vodovod I kanalizacija” Kikinda
204	Mladen Uskoković	ADF
205	Jelena Vulanović	Opština Opovo
206	Janko Hološ	Opština Kovačica
207	Goran Terzić	Opština Kovin
208	Duško Janković	JKP “Vodovod I kanalizacija”
209	Jovan Tomić	Opština Alibunar
210	Kalina Rajović	Opština Zitiste
211	Milan Petrović	Fond za razvoj opštine Alibunar
212	Fuad Baba-Alić	Opština Opovo

Dodatak 2 - Pregled varijabli obrađenih SWOT analizom**1. Radna grupa za razvoj turizma**

Preliminarna lista varijabli koje utiču na razvoj turizma su:

Varijabla	Obrađena SWOT analizom (d/n)
Resursi (prirodni, ljudski, antropološki)	D
Lokacija i dostupnost	D
Smeštajni kapaciteti	D
„Ljudski kapital“	D
Marketing	D
Kapital – novac	D Obrađeno još i na radnoj grupi za razvoj ekonomije i MSP

2. Radna grupa za socijalna pitanja i razvoj ljudskih resursa

Preliminarna lista varijabli koje utiču na oblast socijalnih pitanja i razvoja ljudskih resursa su:

Varijabla	Obrađena SWOT analizom (d/n)
Resursi (prirodni, ljudski, antropološki)	D
Lokacija i dostupnost	D
Smeštajni kapaciteti	D
„Ljudski kapital“	D
Marketing	D
Kapital – novac	D Obrađeno još i na radnoj grupi za razvoj ekonomije i MSP

3. Radna grupa za poljoprivredu u ruralni razvoj

Preliminarna lista varijabli koje utiču na poljoprivredu i ruralni razvoj su:

Varijabla	Obrađena SWOT analizom (d/n)
Seoska infrastruktura i suprastruktura	D Obrađeno još i na radnoj grupi za razvoj infrastrukture
Struktura poljoprivredne proizvodnje	D
Poljoprivredna politika	D
Tržište	D
Ruralni turizam	D

4. Radna grupa za infrastrukturu

Preliminarna lista varijabli koje utiču na oblast infrastrukture, prostornog planiranja zaštite životne sredine:

Varijabla	Obradena SWOT analizom (d/n)
Putevi	D
Pruge	D
Vodotokovi	D
Industrijski parkovi	D
Javne komunalne službe (Vodovod, gasovod, mreža snabdevanja energijom, upravljanje otpadom, gasovod, kanalizacija)	D Obradeno još i na radnoj grupi za socijalna pitanja i razvoj ljudskih resursa
Aerodromi	D

5. Radna grupa za ekonomiju i MSP

Preliminarna lista varijabli koje utiču na razvoj ekonomije i MSP je:

Varijabla	Obradena SWOT analizom (d/n)
Struktura privrede	D
Finansijski sektor	D
Administrativni i institucionalni faktori	D
Lokacija	Obradeno na radnoj grupi za turizam i infrastrukturu
Prirodni resursi	Obradeno na radnoj grupi za turizam
Demografija	D
Istorijski i kulturni izvori	Obradeno na radnoj grupi za turizam
Ljudski kapital	Obradeno na radnoj grupi za socijalna pitanja i razvoj ljudskih resursa
Tržište radne snage	D
Infrastruktura	Obradeno na radnoj grupi za razvoj infrastrukture
Mentalitet i opšti nivo kulture ljudi	Obradeno na radnoj grupi za socijalna pitanja i razvoj ljudskih resursa
Naučno-istraživački centri	Obradeno u okviru varijable «Tehnološki parkovi» na radnoj grupi za infrastrukturu

Iz priložene tabele se može zaključiti da je prilikom definisanja varijabli od kojih zavisi razvoj pojedinih oblasti uočeno postojanje zajedničkih za više radnih grupa, čime se obezbeđuje povezanost u radu.

Dodatak 3 – Pisma podrške relevantnih institucija na teritoriji Banata Integrativnom planu društveno-ekonomskog razvoja:

Opština Kanjiža
Opština Čoka
Opština Bela Crkva
Opština Alibunar
Opština Ada
Opština Kovačica
Opština Novi Bečej
Opština Senta
Opština Plandište
Opština Opovo
Opština Zrenjanin
Opština Sečanj
Opština Kikinda
Opština Žitište
Opština Nova Crnja
Opština Pančevo
Opština Kovin
Opština Vršac
Opština Novi Kneževac
Regionalna Privredna komora Pančevo
Regionalna Privredna komora Zrenjanin
Regionalna privredna komora Kikinda
Nacionalna služba za zapošljavanje, filijala Kikinda
Nacionalna služba za zapošljavanje, filijala Zrenjanin
Savez samostalnog sindikata Vojvodine

Dodatak 4 – Odluka Izvršnog veća autonomne pokrajine Vojvodine

Izvršno veće Autonomne Pokrajine Vojvodine, na 52. sednici održanoj 17. avgusta 2005. godine, razmotrilo je i prihvatilo INTEGRATIVNI PLAN DRUŠTVENO EKONOMSKOG RAZVOJA BANATA.